

IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE

**№6 (207)
2022**

**Новітні підходи до
організації навчання в
закладах освіти**

**The modern approaches to
the training organization
in educational institutions**

№ 6 (207), 2022

Тема: «Новітні підходи до організації навчання в закладах освіти»

ISSN: електронне – 2522-9729

Спеціальність: 011 освітні, педагогічні науки (02.07.2020)

Категорія: «Б»

УДК: 37.004

DOI 10.33272/2522-9729-2022-6(207)

Проблематика публікацій: актуальні питання педагогіки, педагогічних технологій навчання та виховання, післядипломної педагогічної освіти, педагогічної майстерності, освіти та навчання дорослих, педагогічного менеджменту

Періодичність видання: 6 разів на рік

Рукописні мови: українська, англійська, польська

Журнал заснований офіційно 1 червня 1999 року,

як електронне наукове видання – 22 травня 2017 року

«ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА» – електронний науковий фаховий журнал, який постачає читачам контент у відкритому доступі

Міжнародні, закордонні і національні реферативні та наукометричні бази даних, до яких включено наукове видання:

- CrossRef
- Index Copernicus ICV 2021 (84,55)
- BASE
- Google Академія
- h-index: 18 (06/2022) | i10-index: 43 (11/2022)
- WorldCat
- OpenAIRE
- Наукова періодика України

ГОЛОВНА РЕДАКТОРКА

Білик Надія Іванівна, докторка педагогічних наук, доцентка,
Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Аніщенко Олена Валеріївна, докторка педагогічних наук, професорка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Боднар Оксана Степанівна, докторка педагогічних наук, доцентка, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Вовк Мирослава Петрівна, докторка педагогічних наук, старша наукова співробітниця, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Горошко Юрій Васильович, доктор педагогічних наук, професор, Національний університет «Чернівецький колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Україна

Гриньова Марина Вікторівна, докторка педагогічних наук, професорка, член-кореспондентка НАПН України, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Дудак Анна, докторка габілітована, професорка, Інститут педагогіки і психології, Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Республіка Польща)

Сльникова Галина Василівна, докторка педагогічних наук, професорка, Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків, Україна

Зелюк Віталій Володимирович, кандидат педагогічних наук, доцент, директор, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна, заступник головного редактора

Льченко Віра Романівна, докторка педагогічних наук, професорка, дійсна членка НАПН України, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Калініченко Ірина Олександрівна, кандидатка педагогічних наук, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Королюк Світлана Вікторівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Кравченко Ганна Юрївна, докторка педагогічних наук, доцентка, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Кравченко Любов Миколаївна, докторка педагогічних наук, професорка, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Кучерявий Олександр Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Лаврінченко Олександр Андрійович, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Лук'янова Лариса Борисівна, докторка педагогічних наук, професорка, член-кореспондентка НАПН України, заслужена діячка науки і техніки України, директорка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, заступниця головного редактора

Мажець Гелена, докторка габілітована, професорка, Гуманістична та економічна академія в Лодзь (Республіка Польща)

Мосейчук Юрій Юрійович, доктор педагогічних наук, професор, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Отич Олена Миколаївна, докторка педагогічних наук, професорка, Інститут вищої освіти НАПН України

Палічук Юрій Іванович, кандидат педагогічних наук, доцент, ЗВО «Буковинський державний медичний університет», м. Чернівці, Україна

Пікула Норберт, доктор габілітований, професор, директор, Інститут соціальної педагогіки, Державний Педагогічний університет ім. Комісії Народової в Кракові (Республіка Польща)

Рибалко Людмила Сергіївна, докторка педагогічних наук, професорка, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

Самодрич Анатолій Петрович, доктор педагогічних наук, доцент, Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», м. Дніпро, Україна

Сотська Галина Іванівна, докторка педагогічних наук, професорка, член-кореспондентка НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Стрельников Віктор Юрійович, доктор педагогічних наук, професор, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Федій Ольга Андріївна, докторка педагогічних наук, професорка, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Хомич Лідія Олексіївна, докторка педагогічних наук, професорка, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Шпак Валентина Павлівна, докторка педагогічних наук, професорка, Навчально-науковий інститут педагогічної освіти спеціальної роботи і мистецтва, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Засновники

Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Видавць

Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Адреса редакції

вул. Соборності, 64-ж, м. Полтава, Україна, 36014

Контактна інформація

тел. /факс: 0532) 56 3852, e-mail: root@pano.pl.ua,
контактна особа: (066) 033 1422, e-mail: bilyk@pano.pl.ua

Website: isp.pano.pl.ua

Журнал включено до Переліку електронних наукових фахових видань України у галузі «Педагогічні науки», (наказ МОН України від 02.07.2020 року № 886)

Рекомендовано вченою радою
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України (протокол № 16 від 27.12.2022 року)

Редакційна рада:

Білик Н.І., Зелюк В. В. (голова ради), Льченко В. Р.,
Калініченко І. О., Пилипенко В. В., Хомич Л. О.

Підписано до друку: 07.01.2023 р.

Формат: 60x84 1/8.

© «Імідж сучасного педагога», 2022
© ПАНО, 2022

№ 6 (207), 2022

Topic: «The modern approaches to the training organization in educational institutions»

ISSN: electronic - 2522-9729

Specialty: 011 education, pedagogical sciences (02.07.2020)

Category «B»

UDC 37:004

DOI 10.33272/2522-9729-2022-6(207)

Themes of publications: topical issues of pedagogy, pedagogical technologies, postgraduate and in-service pedagogical education, pedagogical mastery, education and training of adult, pedagogical management

Periodicity: 6 issues per year

Manuscript languages: Ukrainian, English, Polish

The journal was officially founded on June 1, 1999,

as a scientific electronic edition – May 22, 2017

**«IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE» –
electronic scientific professional journal,
which provides readers with open access content**

**International, foreign and national reference
and scientometric databases, «Image of the
Modern Pedagogue» is indexed in:**

- CrossRef
- Index Copernicus [ICV 2021 \(84,55\)](#)
- BASE
- Google Академія
- [h-index: 18 \(06/2022\) | i10-index: 43 \(11/2022\)](#)
- WorldCat
- OpenAIRE
- Наукова періодика України

EDITOR IN CHIEF

Nadiia Bilyk, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD:

Olena Anischenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Oksana Bondar, Doctor of Pedagogical Sciences, Docent, V. Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ukraine

Myroslava Vovk, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Ivan Zyazun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Yurii Horoshko, doctor of pedagogical sciences, professor, T.H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”

Marina Gryniova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Anna Dudak, habilitated doctor, professor, deputy of the faculty of pedagogy at the Institute of Pedagogy and Psychology of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (*Republic of Poland*)

Halyna Yelnykova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv, Ukraine

Vitaliy Zeliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director, M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine, deputy of the editor in chief

Vira Ilchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member of National Academy of Sciences of Ukraine, Director, M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Iryna Kalinichenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Director, M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Svitlana Koroliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director, M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Hanna Kravchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Docent, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

Liubov Kravchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

Alexander Kucheryavyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Olexandr Lavrynenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Helena Marzec, habilitated Doctor, Professor, University of Humanistic and Natural Sciences, Łódź branch of Piotrków Trybunalski (*Republic of Poland*)

Yurii Moseichuk, doctor of pedagogical sciences, professor, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

Larysa Lukianova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member NAES of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Director, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine, deputy of the editor in chief, Ukraine

Olena Otych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine

Yurii Palichuk, candidate of pedagogical sciences, docent, Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Norbert Pikula, habilitated doctor, professor, director. Institute of Social Pedagogics, Pedagogical University named after People's Commission in Cracow (*Republic of Poland*)

Liudmyla Rybalko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

Anatoliy Samodryn, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, International Humanitarian and Pedagogical Institute «Beit Khan», Dnipro, Ukraine

Halyna Sotska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Viktor Strelnikov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Director, M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

Olha Fediy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

Lidiya Khomych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Valentyna Shpak, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Educational and Scientific Institute of Pedagogical Education of Special Work and Art, Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University, Ukraine

Journal is included in the List of electronic scientific professional editions of Ukraine in the field of «Pedagogical sciences», (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine, No 886 of July 02.2020)

Recommended by the Academic Council
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine (protocol № 16, 27.12.2022)

Editorial Board
Bilyk Nadiia, Zeliuk Vitaliy (Chairman of the Board), Ilchenko Vira, Kalinichenko Iryna, Pylypenko Vadym, Khomych Lidiya

Signed for print: 07.01.2023

Format: 60x84 1/8

© «Image of the Modern Pedagogue», 2022
© PANO, 2022

Founders

M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Publisher

M.V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education

Address

Sobornosti st. 64-Zh, Poltava, Ukraine, 36014

Contact information

tel. / fax: 0532) 56 3852, e-mail: root@pano.pl.ua
contact person: (066) 033 1422, e-mail: bilyk@pano.pl.ua

Website: isp.pano.pl.ua

ЗМІСТ
електронного наукового фахового журналу
«Імідж сучасного педагога» № 6 (207), 2022
Тема: «Новітні підходи до організації навчання в закладах освіти»

ТОЧКА ЗОРУ

Інформаційно-цільова співпраця педагогічного видання з публічними бібліотеками **Білик Надія** 5

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА

Підготовка керівників закладів загальної середньої освіти до побудови системи оцінювальної діяльності в Новій українській школі **Бабко Тетяна** 12

ВИЩА ШКОЛА

Підготовка вчителів до застосування інноваційної системи викладання навчального предмета «Технології»
Туташинський Василь 17

ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Адаптивне управління розвитком творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти і воєнного стану
Короїд Тетяна 21

Організаційно-педагогічні умови управління якістю роботи сучасного ЗДО **Пронь Олена** 27

Розвиток управлінської компетентності у межах підвищення загальної професійної кваліфікації керівника ЗДО
Божок Валентина 31

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Актуалізація проблеми професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах України і республіки Польща на сучасному етапі **Черевичний Геннадій** 35

Типи завдань контрольної роботи з природознавства для 3 класу початкової школи **Гліттова Тетяна (Словаччина)** 40

КАЛЕЙДОСКОП МОВ

An english language teacher's innovation competence in higher educational establishment (own pedagogical experience)
Sovach Kateryna 44

Комунікативно-компетентнісний потенціал гуманітарних дисциплін як умова професійності фармацевтичних працівників
Прокopenко Вікторія, Дубініна Віра, Зінченко Наталія 49

ПОРАДИ СПЕЦІАЛІСТА

Сучасні тенденції управління закладом дошкільної освіти з інклюзивною формою роботи **Шамрай Ольга** 53

Управління діяльністю ЗДО при організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами **Якуба Оксана** 57

РЕЖИСУРА УРОКУ

Дидактичні основи формування математичних умінь молодших школярів за вимогами НУШ відповідно до змістової лінії «Робота з даними» **Карапузова Наталія** 61

ВІНОК МИТЦІВ І МИСТКИНЬ

Українська молодіжна культура в умовах військового стану **Швець Ірина** 67

Збереження й актуалізація традиційної культури у діяльності фольклорного театру (культурологічно-музикознавчий аспект)
Сінельнікова Валентина, Дідок Сергій 72

CONTENT
electronic scientific professional journal
«IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE» № 6 (207), 2022
Topic: «The modern approaches to the training organization
in educational institutions»

POINT OF VIEW

Informational and targeted cooperation of pedagogical journals with public libraries *Bilyk Nadiia*..... 5

CONTINUOUS EDUCATION

Training of heads of general second education institutions to build a system of activities' assessment in a New Ukrainian school
Babko Tetyana..... 12

HIGH SCHOOL

Preparation of teachers for the application of the innovative system of technological education *Tutashynskyi Vasyl* 17

PEDAGOGICAL MANAGEMENT

Adaptive development management of teachers' creativity in the context of non-formal education and martial law
Koroid Tetiana..... 21

Organizational and pedagogical conditions of work quality management in modern preschool education institution
Pron Olena .. 27

Development of management competence within the limits of increase general professional qualifications of the head of a preschool education institution *Bozhok Valentyna* 31

EXTERNAL EXPERIENCE

Updating problem of professional training of future history teachers in the universities of Ukraine and the Republic of Poland at the present stage *Cherevychnyi Gennadii* 35

Types of tasks in the natural science teaching test for the 3rd grade of primary school *Glittova Tetyana (Slovakia)* 40

RANGE OF LANGUAGES

An english language teacher's innovation competence in higher educational establishment (own pedagogical experience)
Sovach Kateryna 44

Communication and competence potential of humanities as a condition for the professionalism of pharmaceutical staff
Prokopenko Viktoriia, Dubinina Vira, Zinchenko Nataliia..... 49

SPECIALIST'S ADVICE

Current trends in inclusive preschool education management *Shamrai Olha* 53

Management of preschool education institution activities to organize work with children with special educational needs
Yakuba Oksana 57

TUTORIAL LESSON

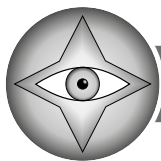
Didactic foundations of the formation of mathematical skills of junior schoolchildren according to the requirements of the New Ukrainian School regarding the mastery of the content of the «Working with data» line *Karapuzova Natalia* 61

GALAXY OF TALANTED

Ukrainian youth culture under martial law *Shvets Iryna* 67

Preservation and actualization of traditional culture in the activities of folk theater (cultural and musicological aspect)
Sinelnikova Valentina, Didok Serhii..... 72

УДК 027+37:050

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6\(207\)-5-11](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6(207)-5-11)

Білик Надія

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2344-5347>

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦІЛЬОВА СПІВПРАЦЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ВИДАННЯ З ПУБЛІЧНИМИ БІБЛІОТЕКАМИ

A З'ясовано, що досвід публічних бібліотек в умовах розвитку інформатизації в Україні є ефективним інструментом у боротьбі з негативними глобальними інформаційними впливами. Публічні бібліотеки у своїх фондах зберігають той ресурс культурних, духовно-ціннісних надбань попередніх поколінь українського народу, що мають стати дороговказом у вітчизняному інформаційному виробництві, в утвердженні суспільних ідеалів, консолідації українського суспільства. Підтверджено, що цей ресурс потребує активного введення в обіг через оцифрування ресурсів на традиційних носіях інформації, досконале інформування про наявні в розпорядженні суспільства інформаційні фонди, впровадження сучасних методик поширення інформаційних ресурсів. У цьому напрямі використано досвід редакційної колегії електронного наукового фахового журналу «Імідж сучасного педагога» щодо здійснення контакту з окремими публічними бібліотеками не лише Полтавського регіону, але й усієї України.

Доведено, що нині цікавими й потрібними для широкого загалу користувачів є публічні бібліотеки, які намагаються йти в ногу з часом і, перш за все, не відставати у технічному оснащенні та запровадженні новітніх технологій; розширюють сферу своїх послуг; намагаючись бути поміченими, вдаються до найрізноманітніших популяризаторських заходів.

Ключові слова: публічна бібліотека; інформаційно-цільова співпраця; педагогічне видання; різновидності та особливості публічних бібліотек, завдання та форми роботи публічних бібліотек

S *Bilyk Nadiia. Informational and targeted cooperation of pedagogical journals with public libraries.*

It was found that the experience of public libraries is an effective tool in the fight against negative global informational influences in the conditions of the informatization development in Ukraine. Public libraries preserve their funds that a resource of cultural, spiritual, and valuable assets of the previous generations of Ukrainians, which should become a guide to domestic information production, the establishment of social ideals, and the consolidation of Ukrainian society. It has been confirmed that this resource needs to be actively put into circulation through the digitization of resources on traditional information carriers, thorough information about the funds available to society, and the implementation of modern methods of information resource distribution. In this direction, the experience of the editorial board of the electronic scientific journal "Image of the Modern Pedagogue" was used in making contact with individual public libraries not only in the Poltava region but also throughout Ukraine.

It has been proven that public libraries, which try to keep up with the time and, above all, keep up with technical equipment and the introduction of the latest technologies, are currently interesting and necessary for various users; to expand the scope of their services; trying to be noticed, they resort to a wide variety of promotion measures.

Key words: public library; informational and targeted cooperation; pedagogical journal; varieties and features of public libraries, tasks and forms of work of public libraries

Білик Надія Іванівна, докторка педагогічних наук, доцентка, професорка кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Bilyk Nadiia, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, M.V. Ostrohradskiy Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

E-mail: bilyk@pano.pl.ua

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Будь-яка ланка суспільства не може функціонувати, не спираючись на бібліотеку, яка дозволяє нам зберегти необхідний запас міцності в умовах воєнного часу в Україні, щоб через певний час відновити виробництво, соціальні відносини й вийти на новий рівень суспільного розвитку.

Сприяючи різним видам людської діяльності, бібліотека забезпечує стійкість суспільного життя, інтеграцію людських прагнень, дій та інтересів, формування системи цінностей суспільства в цілому та кожної особистості зокрема. Бібліотечна діяльність у комп'ютеризованому інформаційному середовищі набуває нових якостей, вона трансформує соціальні зв'язки та відносини.

Під час дії правового режиму воєнного стану інформаційна діяльність українських бібліотек спрямована на створення інформаційних продуктів, які, враховуючи суспільні пріоритети, намагаються максимально забезпечити сьогodenні запити користувачів, місцевих громад і власного персоналу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Стаття б Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» виділяє публічні бібліотеки в окремий самостійний їх вид з-поміж інших категорій книгозбірень [7].

Публічна бібліотека – культурно-освітній заклад, основний елемент бібліотечної системи, що об'єднує мережу загальнодоступних бібліотек країни, що мають широкий діапазон ресурсів і послуг для населення в цілому і, таким чином, відрізняються від усіх інших бібліотек [13].

Публічні, спеціальні та спеціалізовані бібліотеки можуть об'єднуватися у централізовані бібліотечні системи – об'єднання бібліотек в єдине структурно-цілісне утворення, куди входить центральна бібліотека.

Особливості публічних бібліотек: окрім традиційних функцій зі збирання, систематизації, каталогізації та організації використання друкованих, рукописних та електронних інформаційних ресурсів, публічні бібліотеки мають певні відмітні риси та особливості. Вони призначені для задоволення освітніх, інформаційних, культурних, комунікативних та інших потреб різних категорій читачів.

Низка досліджень доводить, що читання не лише розвиває в нас емпатію, а й заспокоює та допомагає впоратись з тривогою та роздратуванням. Це особливо актуально для батьків дітей молодшого віку.

Отже, пріоритетним напрямом діяльності будь-якої бібліотеки різних закладів освіти нині залишається просування й популяризація читання. Така робота повинна проводитися в чіткій координації всіх зацікавлених інститутів – бібліотек, закладів освіти, громадських організацій й установ, органів місцевого самоврядування» [16, с. 8].

Т. Вилегшаніна, розкриваючи деякі аспекти національно-патріотичної діяльності публічних бібліотек України, підкреслює, що «першочергове завдання публічних книгозбірень – популяризувати літературу, що сприяє прищепленню почуття патріотизму, причетності до історичної долі України, висвітлює події, котрі відбуваються на сході країни, вшановує героїв-захисників. Прикладами такої літератури є вже визнані читачами кращі видання про АТО. У книзі «Аеропорт» (вийшла в 2015 р. у видавництві «Брайт Букс» українською мовою та у видавництві «Брайт Стар Паблішинг» – російською) С. Лойка – військового кореспондента і фотокора Los Angeles Times у Москві – скрупульозно описано п'ять останніх днів 240-денної оборони Донецького аеропорту, які автор провів із його захисниками – «кіборгами» [4, с. 4].

Н. Богун, розкриваючи нові пріоритети сучасної публічної бібліотеки (за матеріалами зарубіжної фахової періодики), говорить про те, що бібліотеки, щоб залишатися

сьогодні цікавими, привабливими й потрібними для суспільства, бібліотеки за кордоном намагаються не тільки надавати споживачам можливість скористатися сучасними технічними досягненнями, але й урізноманітнюють свої послуги, перетворюючись із суто інформаційних у культурно-дозвільні центри. Нині багато бібліотек обладнано комп'ютерною технікою, вони мають електронні каталоги, створюють цифрові колекції, надають доступ до існуючих цифрових баз даних, користувачі в цих закладах мають доступ до Інтернету, завдяки чому можуть вирішувати свої різноманітні проблеми. Так, за результатами дослідження, що здійснювалося Американською бібліотечною асоціацією (це вже третя розвідка, проведена за фінансової підтримки фонду Мелінди і Білла Гейтсів), було з'ясовано, що станом на 2009 р. у США: – понад 71% бібліотек є, нерідко, єдиним безкоштовним місцем доступу до Інтернету [3, с. 25].

Зросла кількість Інтернет-послуг, що надаються публічними бібліотеками, серед них: домашні електронні ресурси (79,6%), аудіоматеріали (72,9%), віртуальна довідка (62,4%), електронні книги (55,4%), відеоматеріали (51,4%) [там само, с. 26].

У цьому напрямі неабиякий інтерес викликає проєкт «Жива бібліотека», який з'явився в Данії задля обміну досвідом через контакти між людьми та боротьби зі стереотипами. Перша така бібліотека відбулася в Копенгагені 2000 р. на фестивалі «Роскілле», одному з найбільших літніх фестивалів Європи. Її концепцію розробила неурядова молодіжна організація «Зупини насильство». Цей проєкт отримав заохочення і підтримку від Ради Європи, і «живі книги» заговорили до «читачів» усюди – на книжкових ярмарках і музичних фестивалях, у школах і на молодіжних зустрічах, і, звісно ж, – у класичних бібліотеках. Ініціативу підтримало безліч країн, зокрема – й Україна. Живі бібліотеки проводилися на Хмельниччині та Харківщині, на Донеччині та Київщині, а через пандемію подекуди перейшли в онлайн-формат.

Книги в цій бібліотеці – люди, до яких суспільство має стійкі упередження, або ті, чий життєвий досвід, пережиті труднощі, подолані негаразди варті того, щоби поділитися з іншими. Вегани, анархісти, мусульмани, євреї, колишні ув'язнені, мами ангелів, що втратили дітей до їхнього народження або відразу по ньому, військовополонені, заручники... Їхній досвід – неоціненний, їхні долі – неймовірні. Щоб «читати» такі книги, треба мати мужність і щире серце, яке не боїться знати та вміє співчувати.

Існують правила, за якими можна взяти «книгу» в користування, і найголовніше з них – повернути її в тому самому психічному стані, в якому отримав. Окрім «книг», є, звісно ж, «читачі», і навіть «бібліотекарі», що пильно стежать за дотриманням правил. Зазвичай «книгу» беруть на півгодини, протягом яких «читач» запитує про все, що хотів би знати. Запитання можуть бути гострими – у «живих

бібліотеках» немає місця для образ, але й коректно сформульованими.

Колись Мірей Матьє співала «Життя – це не кіно». І це насправді так. Правда може бути простішою і складнішою за вигадку, може зворушувати чи обурювати, але немає лишати нас байдужими [17].

У методичному посібнику «Участь бібліотек у реалізації національної пам'яті» окреслюються науково-методичні підходи і надаються рекомендації щодо комплексної участі бібліотек у реалізації національної політики пам'яті. Висвітлюються різні формати, напрями, види бібліотечної діяльності, спрямованої на збереження історичної пам'яті та національної ідентичності народу України. Розкриття участі бібліотек у реалізації національної політики пам'яті супроводжується висвітленням відповідного наявного досвіду бібліотек [15].

Не дивлячись на складний воєнний час в Україні, дотепер актуальним залишається діяльність публічних бібліотек, які прагнуть до інновацій, що ґрунтуються на постійній повазі до користувачів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Підкреслимо, що репутація публічних бібліотек базується на професіоналізмі її працівників, які забезпечують високу якість, повноту й оперативність інформаційного обслуговування різноманітних користувачів бібліотек. Однак є необхідність посилити інформаційно-цільову співпрацю з педагогічними виданнями як друкованими, так і електронними.

Мета статті полягає в уточненні поняття «публічна бібліотека», розкритті завдань і форм її діяльності. А також показати, що публічні бібліотеки є невід'ємною частиною інформаційної структури регіональної та територіальної громади, документально-комунікативним і соціокультурним центром, що сприяє розвитку соціальної мобільності особистості, розширенню її життєвих інтересів.

Викладення основного матеріалу. Бібліотеки України – це близько 40000 бібліотечних установ різних категорій: публічні (у т. ч. спеціалізовані: для дітей; для юнацтва; для осіб з фізичними вадами), технічні, сільськогосподарські, медичні, академічні, освітянські, бібліотеки вищих навчальних закладів, бібліотеки для сліпих [1].

Станом на 1 серпня 2015 року без урахування тимчасово окупованих Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та територій Донецької та Луганської областей, в Україні налічувалося 15987 публічних бібліотек (з них 13253 – у сільській місцевості).

Число користувачів – близько 13,7 млн. Бібліотечний фонд публічних бібліотек універсальної тематики становить близько 235 млн одиниць. Доступ до Інтернету має 3,3 тис. (21%) бібліотек. Загальна кількість комп'ютеризованих робочих місць у публічних бібліотеках – 16,0 тис. Книговидача – 266,3 млн примірників [там само].

Отже, сучасні публічні бібліотеки покликані виконувати функцію громадянської соціологізації населення і прояв-

ляти себе у царині формування суспільства вільних людей шляхом передавання інформації, засвоєння знань, формування вмінь і практичних навичок.

Завдання сучасної публічної бібліотеки:

- розвиток та організація бібліотечно-інформаційних ресурсів для підтримки науки, досліджень, культури та освіти;
 - формування у користувачів знань і навичок, необхідних для пошуку інформації, її оцінювання, зберігання та опрацювання;
 - популяризація інтелектуального поступу та підвищення культурного престижу читання, розширення читацької аудиторії;
 - організація і згуртування людей різного віку і соціального статусу;
 - соціальна адаптація дітей і молоді; зміцнення родинних стосунків тощо [13].
- Сучасні форми роботи публічних бібліотек:
- проведення Інтернет-тренінгів (курсів, семінарів);
 - організація дозвілля різних категорій потенційних відвідувачів;
 - розроблення та ефективна організація роботи власних вебсторінок;
 - формування власних цифрових баз та унікальних колекцій;
 - організація ресурсів і фондів «під інтерес» різних цільових груп потенційних користувачів;
 - організація клубної роботи;
 - проведення публічних культурно-масових, краєзнавчих, літературно-мистецьких заходів (літературних читань, вебінарів, зустрічей, вебліографічних екскурсів, фотовиставок, вернісажів тощо);
 - видання бібліографічних і біобібліографічних покажчиків, вебліографічних повнотекстових дайджестів, бюлетенів;
 - участь у транскордонних міжбібліотечних партнерських проєктах і грантових програмах;
 - книжкова виставка тощо [там само].

Крім того, «бібліотеки різнобічно висвітлюють актуальні події за допомогою різноманітних форм бібліотечної роботи: циклів бесід, книжкових виставок, тематичних полиць, уроків мужності, оглядів періодичних видань, інформаційних повідомлень, годин спілкування, зустрічей із ветеранами Другої світової війни, воїнами АТО, волонтерами, участі в різноманітних акціях. Традиційні форми національно-патріотичного виховання збагачені інноваціями – благодійними акціями, пошуковою діяльністю, культурологічно-пізнавальними віртуальними подорожами до місць історичної слави України. У багатьох публічних бібліотеках було проведено акції «Підтримай свого солдата», на які запрошували учасників АТО, їхніх батьків, побратимів. Відбулись уроки мужності та милосердя під девізом «Борімося – поборемо!», до проведення яких залучали учасників бойових дій на сході країни, представ-

ників волонтерських організацій, ветеранів минулих воєн, активних громадських діячів, учасників Революції Гідності, членів сімей Героїв Небесної Сотні та полеглих бійців АТО. Працівники бібліотек активно відстоювали свою громадянську позицію, беручи участь у вуличних заходах, флешмобах, акціях підтримки «Ми разом», спрямованих на допомогу пораненим військовим; «З вірою в серці» – на підтримку захисників нашої країни, їхніх дітей та родин, медичних працівників і волонтерів, які працюють у зоні АТО; у мітингу-реквіємі на вшанування Героїв Небесної Сотні; в зустрічах з воїнами – учасниками АТО «В родинному колі» [4, с. 5].

Бібліотеки України є координуючими науково-методичними центрами. А публічна бібліотека є регіональним освітнім і культурним інститутом, осередком активних комунікацій різних категорій читачів і відвідувачів. Чи не найбільшим «плюсом» сучасних публічних бібліотек, як свідчать деякі дослідження, є те, що вони залишаються чи не єдиним місцем безоплатного доступу до Інтернет та інших власних ексклюзивних (галузевих, регіональних) інформаційних ресурсів. Цікаво, що сьогодні чимало публічних бібліотек, шукаючи ефективні способи власної актуалізації, розміщують інформацію про себе у Вікіпедії, реєструють аккаунти та створюють блоги в соціальних мережах (TWITTER, FACEBOOK тощо).

Публічні бібліотеки України постійно поповнюються періодичними виданнями, одним із яких є журнал «Імідж сучасного педагога», який передбачає необхідність свого поширення до максимально широкої читацької аудиторії, тому журнал поряд з друкованим варіантом (1999–2016 рр.) безкоштовно розповсюджується в мережі Інтернет (2017–2022 рр.). Отже, кожен бажаючий, зайшовши на вебсайт журналу, зможе скачати будь-який номер і почерпнути з нього необхідну інформацію, а також ознайомитися з усіма матеріалами, що публікуються у цьому виданні [5, с. 10].

Розвиток журналу «Імідж сучасного педагога» в основному визначається організаторською, видавничою та науково-педагогічною діяльністю редакційної колегії, з якою пов'язано становлення видання, визначення пріоритетних напрямів і, беззаперечно, загальнопедагогічного характеру діяльності, розроблення різних питань, встановлення зв'язків із науково-педагогічними працівниками багатьох закладів вищої та післядипломної освіти України [там само, с. 11].

Тому перспективними лініями наукових розвідок журналу «Імідж сучасного педагога» у галузі педагогічної іміджології наголошено: широко інформувати освітянську громадськість про здобутки науки і передового педагогічного досвіду, про надбання вітчизняної та світової педагогічної науки та практики; висвітлювати інноваційні підходи до теорії навчання та виховання; допомагати керівникам шкіл, методичних об'єднань, творчих груп тощо з проблем управління школою, підвищення ефективності

її роботи; вирішувати проблему активного використання і розвитку багатого фонду напрацьованих наукою і практикою інноваційних ідей, технологій управління, навчання та виховання; сприяти розвитку інноваційного потенціалу педагогів України.

Свідченням цього є тематика журналу, яка за 22 роки свого існування характеризується різноманіттям: розширилося коло наукових інтересів авторів статей, які охоплюють дошкільну, початкову, загальну середню, професійну (професійно-технічну), вищу, післядипломну освіту, їх вплив на розвиток різних сторін суспільного життя, діяльність найвідоміших педагогів України. Наприклад, окремі спецвипуски мають таку тематику: «Модернізація освіти регіону»; «Управління адаптивною школою»; «Щоб встигати у світі, треба випереджати в освіті»; «Педагогічна освіта та освіта дорослих»; «Григорій Сковорода: творення Людини»; «Новаторський поклик освітян України в умовах воєнного стану» тощо.

Редколегія журналу контактує з Державною науковою установою «Книжкова палата України», яка неодноразово на базі бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова проводить Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Сучасні видавництва вищих навчальних закладів», на якій було представлено і журнал «Імідж сучасного педагога» як інформаційного партнера шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної освіти [2].

Серед найбільших публічних бібліотек України, з якими безпосередньо контактує редакційна колегія електронного наукового фахового журналу «Імідж сучасного педагога», можемо назвати й Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського (фото1).

В архівах бібліотеки зберігаються майже 15,8 млн одиниць, серед яких є 207 номерів журналу «Імідж сучасного педагога» (1999–2022 рр.).

Як показує сучасна бібліотечна практика, і в тому числі досвід НБУ імені В. І. Вернадського, нові технології дають

змогу вирішити важливі завдання відповідно до запитів сучасного суспільства: сформувати принципово нові інформаційні ресурси бібліотек, істотно вдосконалити якість обслуговування читачів у бібліотеці, розширити сферу інформаційного обслуговування користувачів за межами бібліотек, а також забезпечити збереження інтелектуальної та духовної пам'яті народу, спадкоємність державотворчих, національних та культурних процесів у суспільстві [6, с. 4–5].

Редакційна колегія електронного наукового фахового журналу «Імідж сучасного педагога» шанобливо ставиться до колективу Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського, (фото 2).

Нині ОУНБ є центральним сховищем творів друку українською та іноземними мовами, осередком із формування джерелознавчої та бібліографічної бази з історії та культури Полтавщини, науково-методичним центром для масових бібліотек області, центром інформаційно-бібліографічної роботи, галузевої інформації з питань культури і мистецтва, міжбібліотечного абонементу, координації та кооперування діяльності бібліотек всіх відомств і організацій на території області. Фонд бібліотеки універсальний за змістом і налічує понад 800 тис. примірників книг, брошур, періодичних видань, платівок та інших матеріалів. Щороку обслуговується понад 40 тис. читачів, 250 наукових установ, підприємств, організацій і закладів освіти області.

Т. Зеленська, директорка бібліотеки, заслужена працівниця культури України, на своєму сайті [<https://library.pl.ua/library/director/>] підкреслює, що працівники бібліотеки радо відкривають двері для всіх бажаючих поглибити чи поновити свої знання про традиції українського народу, національну культуру, розбудову української державності, скарбниці світової культури, досягнення науки, техніки, виробництва. Адже без інформатизації суспільства, без створення можливостей вільного доступу до якомога ширшого кола джерел інформації неможлива побудова громадянського суспільства, демократичної держави.

Приємно зазначити, що у 2016 р. відділ краєзнавства Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського започаткував

інтернет-проект «Бібліотеки Полтавщини на сторінках обласних газет», метою якого стало ознайомлення громадськості з діяльністю бібліотек Полтавської області, яка висвітлювалася на сторінках обласних газет, починаючи з 1944 року. Проект розрахований на тривалий час. Робота з перегляду (de vizu) обласної газети «Зоря Полтавщини» розпочалася з вересня 2015 року. На сьогодні зібрана інформація за десять років – з 1944 по 1954 рік. У майбутньому планується зібрати інформацію про діяльність бібліотек області з інших газет [9].

8 грудня 2021 року Полтавською ОУНБ імені І. П. Котляревського в онлайн-форматі було проведено обласний семінар для керівників публічних і центральних бібліотек, що входять до територіальних громад області «Публічна бібліотека: сучасні виклики та орієнтири розвитку», де йшла мова про необхідність подальшого використання ІТ-технологій у публічних бібліотеках. Цікавою для учасників була презентація діяльності бібліотеки-філії №4 КЗК «Кременчуцька міська публічна бібліотека» із популяризації української мови та літератури, переможця обласного конкурсу «Барви українського слова» у номінаціях «Краща креатив-виставка» та «Представлення бібліотеки в інтерактивному середовищі».

Приємно зазначити, що 30 вересня 2022 року з нагоди Всеукраїнського дня бібліотек Департамент культури і туризму Полтавської ОВА нагородив кращих фахівців галузі почесними грамотами. Серед 22 нагороджених: бібліотекарі обласних закладів, а також із Кременчуцької міської публічної бібліотеки, публічних бібліотек Оржицької селищної ради, імені Ореста Левицького, Заводської міської ради, Центральної бібліотеки Полтавської міської ради та Коновалівської бібліотеки Михайлівської територіальної громади та Інтернет-центру Диканської публічної бібліотеки [14].

Важкі часи – величні перемоги, серед яких, безумовно, є відкриття нового приміщення бібліотеки. Вважаємо, що однією з таких величних перемог у складний воєнний час є допомога щодо збирання дитячої, художньої та наукової літератури для людей. Завдяки внескам мешканців Полтавської області колектив Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського (ПАНО) менше ніж за тиждень – із 15 по 17 листопада 2022 року – закрив перший етап збору та підготував до відправки близько тисячі книг для звільнених територій. Директор академії В. Зелюк, ініціатор акції «Опануємо разом: український культурний код», зазначив, що це не просто благодійна акція, це наш поклик душі, бажання поширювати український культурний код на території, які визволені від рашистів. Прагнемо, щоб навіки на цих землях утвердилася Україна. А зробити це можна через книгу, культуру, історію, віру [12].

До ініціативи ПАНО ім. М. В. Остроградського «найактивніше долучилися працівники академії, Департаменту освіти і науки, Полтавського вищого професійного учи-

лища ім. А. О. Чепіги. За сприяння Полтавської ОВА було передано книги дорослим і дітям у звільнений Куп'янськ із метою повертати в це місто український дух, адже саме його несамовито винищували окупанти.

Слухачі курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського є постійними відвідувачами публічних бібліотек області.

В умовах воєнного стану вони знайомляться з новинами бібліотек на їхніх сайтах, де читають різну інформацію.

На сайті публічної бібліотеки Лохвицької міської територіальної громади знайомимось з такими подіями:

02.12.2022 – «*Великий мислитель українського народу*». «3 грудня усе українство відзначатиме 300-річчя від дня народження легендарного українського філософа 18-го століття, гуманіста-просвітителя, байкаря, поета і педагога, музиканта та співака, Григорія Савича Сковороди, чие ім'я вже 100 років гордо носить наша бібліотека. «Мандрівна академія», «Людина-університет своєї епохи» [10].

06.12.2022 – «*Уклін усім, хто край свій боронить*». «День Збройних сил України – це свято на честь тих, хто нині захищає територію нашої країни, забезпечує обороноспроможність Української держави. Із часів козацтва і до наших днів українці виборювали ціною власного життя свою свободу та незалежність. У новітній історії нашої країни постають нові виклики: від Революції Гідності до повномасштабного вторгнення російського агресора в Україну. Теперішня війна – це новий Майдан, але вже в межах всієї країни...» [там само].

На сайті Пирятинської публічної бібліотеки дізнаємося, що спільно з Центром надання соціальних послуг пройшов майстер-клас з виготовлення новорічної листівки, який провели фасилітатори дитячого простору від благодійного фонду «Слов'янське серце» спільно з проектом «Соціальні послуги» та організацією «Клас» [11].

Щоб не залишитись на «узбіччі» прогресу і бути затребуваними, бібліотекам необхідно постійно шукати нові напрями роботи. Таким прикладом організації роботи можуть слугувати публічні бібліотеки Києва, значна кількість яких прийняла рішення з кінця березня 2022 року відкрити двері бібліотек для відвідувачів, у визначені дні й години обслуговують користувачів у приміщеннях бібліотек. Бібліотекарі впевнені, доки вони тримають культурний рубіж, доти Бог оберігає Київ [8].

Досить важливою є інформація про те, що 28 лютого 2022 року лист Асоціації українських бібліотекарів дійшов до всього бібліотечного всесвіту, і його цитували: «Окупанти стріляють не лише по військовій інфраструктурі, а й по школах, музеях, бібліотеках, лікарнях, будинках цивільних. У Чернігові знищили міську бібліотеку для дітей. Наші відважні захисники – і мирне населення, в тому числі діти – гинуть. У ці непрості часи українські бібліотекарі стоять разом із народом. Там, де це можливо, бібліотеки продовжують надавати свої послуги користувачам, у тому

числі онлайн-сервіси. Бібліотеки працюють у кіберпросторі проти дезінформації. Бібліотеки проводять навчання з невідкладної медичної допомоги. Бібліотеки приймають переселенців, надають їм первинну допомогу» [там само].

Прикладом зазначеного вище є публічна бібліотека імені Лесі Українки, яка збрала близько 300 нових українських книжок для доставки у бібліотеки Литви та Польщі, що реалізують програми допомоги українським біженцям. До цієї ініціативи долучаються бібліотеки Деснянського району, видавці та окремі письменники, тож сподіваємося зібрати та відправити значно більше книжок [там само].

Отже, від того, наскільки бібліотекарі можуть вписуватись у нові умови життя, відповідають умовам і запитам сучасних користувачів, змінюють свій світогляд і форми роботи, залежить їх місце у майбутньому інформаційному світі.

Вважаємо, що публічні бібліотеки є інформаційними та соціокультурними осередками, які стимулюють діяльність міської чи сільської громади до розвитку партнерства та співпраці з органами місцевого самоврядування, громадськими та молодіжними організаціями, закладами освіти і культури, іншими соціальними інституціями; підтримують та реалізують спільні проекти, сприяючи зміцненню життєвої позиції громадян та формуванню всебічно розвиненої, високоосвіченої особистості;

Публічні бібліотеки – це місця надання інформаційних можливостей на рівній основі, місця, де люди всіх вікових категорій і соціальних верств можуть знайти та безкоштовно використовувати величезну кількість ресурсів і розраховувати на професійну підтримку фахівців бібліотечної справи.

Висновок. На завершення підкреслимо, що за ідеальних умов бібліотека має бути тим першим місцем, про яке згадає людина, якщо їй треба здійснити якесь дослідження або просто отримати певну інформацію. І хоча у пошуках швидкої відповіді на запитання набагато простіше звернутися до Вікіпедії або здійснити пошук, використовуючи Google, бібліотеки продовжують жити в суспільстві і займати в ньому свою нішу. Єдине, про що вони не мають права забувати, – це про те, що мусять бути відкритими до суспільства і його потреб. Нині вже мало просто виконувати запити користувачів, потрібно намагатися їх передбачати і діяти на випередження. Лише за такого підходу бібліотеки зможуть йти в ногу з часом і виконувати свою основну місію – надавати громадянам інформацію у будь-яких її видах, допомагати у вирішенні соціальних проблем.

Подальші перспективи організації діяльності електронного наукового фахового журналу «Імідж сучасного педагога» вбачаємо у тісній взаємодії з публічними бібліотеками. Вважаємо, що запропоновані ними підходи й практичні рішення будуть корисними для налагодження й активізації співпраці публічних бібліотек з різними періодичними педагогічними виданнями, органами державної

влади, регіональними органами державного управління та місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Бібліотеки України. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Білик Н. І. «Імідж сучасного педагога» як інформаційний партнер шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників. *Сучасні видавництва вищих навчальних закладів* : матеріали Першої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23–26 верес. 2014 р.) / відп. ред. Л. Ф. Дьяченко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечников, Держ. наук. установа «Кн. палата України». Одеса : ОНУ, 2014. С. 186–198.
3. Богун Н. Сучасна публічна бібліотека: нові пріоритети (за матеріалами зарубіжної фахової періодики). *Бібліотечна планета*. 2011. № 1 (51). С. 25–28.
4. Вилегжаніна Т. І. Деякі аспекти національно-патріотичної діяльності публічних бібліотек України. *Бібліотечна планета*. 2015. № 4. С. 4–6.
5. Зелюк В. В., Білик Н. І. Інноваційна діяльність журналу «Імідж сучасного педагога»: 20-річний ювілей. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фах. журн. 2019. № 2 (185). С. 8–12. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/165360/164783>
6. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Омищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2011. 235 с.
7. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.09.2022)
8. Київські бібліотеки під час війни. URL: <http://olga-methodlibkiyiv.blogspot.com/2022/04/blog-post.html>
9. Методична діяльність. URL: https://library.pl.ua/bibliotekarju/metodichna_dijalnist/
10. Новини бібліотеки. Публічна бібліотека Лохвицької міської територіальної громади. URL: <http://lokhvytsia-cbs.edu.poltava.ua/>
11. Пирятинська публічна бібліотека – Полтавська область. URL: <http://publib.kl.com.ua/>
12. Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського збирає книги для деокупованих територій. URL: <http://pano.pl.ua/novyny-poippo-blohom/item/6071-poltavska-akademii-nepererвної-osvity-im-m-v-ostrogradskoho-zbyraie-knyhy-dlia-deokupovanykh-terytorii>
13. Публічна бібліотека. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Публічна_бібліотека
14. У Полтаві нагородили бібліотекарів. *Новини Полтавщини*. 30.09.2022. URL: <https://np.pl.ua/2022/09/u-poltavi-nahorodyly-bibliotekariv/>
15. Участь бібліотек у реалізації політики національної пам'яті : наук.-метод. порадник / авт.-уклад. Т. Ю. Гранчак ; ВГО Українська бібліотечна асоц., Укр. ін-т нац. пам'яті. Електрон. вид. Київ : УБА, 2021. 62 с.
16. Шарошкіна Наталія, Білик Надія. Читання як основа освіти дорослих в умовах бібліотек. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фах. журн. 2019. № 6 (189). С. 5–9. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-6\(189\)-5-9](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-6(189)-5-9) URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/184969>
17. Шевченко Наталя. Проект «Жива бібліотека». URL: <https://nspu.com.ua/novini/proiekt-zhiva-biblioteka/>

References

1. Biblioteki Ukrainy [Libraries of Ukraine]. *Material z Vikipedii – vilnoi entsyklopedii* [Material from Wikipedia - the free encyclopedia]. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian].
2. Bilyk, N. I. (2014). «Imidzh suchasnoho pedahoha» yak informatsiyniy partner shkil novatorstva kerivnykh, naukovy-pedahohichnykh i pedahohichnykh pratsivnykiv [«Image of a modern pedagogue» as an information partner of

- innovative schools of managerial, scientific-pedagogical and pedagogical workers]. In L. F. Diachenko (Ed.), *Suchasni vydavnytstva vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Modern publishing houses of higher educational institutions]: materialy Pershoi Vseukr. nauk.-prakt. konf. (pp. 186–198). Odessa: ONU [in Ukrainian].
3. Bohun, N. (2011). Suchasna publiczna biblioteka: novi priorytety (za materialamy zarubizhnoi fakhovoi periodyky) [Modern public library: new priorities (based on materials from foreign professional periodicals)]. *Bibliotечna planeta* [Library planet], 1 (51), 25–28 [in Ukrainian].
4. Vylehzhaniina, T. I. (2015). Deaki aspekty natsionalno-patriotychnoi diialnosti publichnykh bibliotek Ukrainy [Some aspects of the national-patriotic activity of public libraries of Ukraine]. *Bibliotечna planeta* [Library planet], 4, 4–6 [in Ukrainian].
5. Zeliuk, V. V., & Bilyk, N. I. (2019). Innovatsiina diialnist zhurnalno «Imidzh suchasnoho pedahoha»: 20-richnyi yuvilei [Innovative activity of the magazine «Image of the modern teacher»: 20-year anniversary]. *Imidzh suchasnoho pedahoha* [The image of a modern teacher], 2 (185), 8–12. Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/165360/164783> [in Ukrainian].
6. Onyshchenko, O. S., Dubrovina, L. A., & Horovyi, V. M. et al. (2011). *Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnoho i dukhovnoho potentsialu ukrainskoho suspilstva* [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society]. Kyiv: NBUV [in Ukrainian].
7. Zakon Ukrainy «Pro biblioteki i bibliotечnu spravu» [Law of Ukraine «On Libraries and Library Matters»]. (1995). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)], 7. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
8. *Kyivski biblioteki pid chas viiny* [Kyiv libraries during the war]. Retrieved from <http://olga-methodlibkiyiv.blogspot.com/2022/04/blog-post.html> [in Ukrainian].
9. *Metodychna diialnist* [Methodical activity]. Retrieved from https://library.pl.ua/bibliotekarju/metodichna_dijalnist/ [in Ukrainian].
10. *Novyny biblioteky. Publiczna biblioteka Lohvytskoi miskoi terytorialnoi hromady* [Library news. Public library of Lohvytsk city territorial community]. URL: <http://lokhvytsia-cbs.edu.poltava.ua/> [in Ukrainian].
11. *Pyriatynska publiczna biblioteka – Poltavska oblast* [Pyriatyn Public Library - Poltava Region]. Retrieved from <http://publib.kl.com.ua/> [in Ukrainian].
12. *Poltavska akademiia nepererвної osvity im. M. V. Ostrogradskoho zbyraie knyhy dlia deokupovanykh terytorii* [Poltava Academy of Continuing Education named after M. V. Ostrogradskiy collects books for the de-occupied territories]. Retrieved from <http://pano.pl.ua/novyny-poippo-blohom/item/6071-poltavska-akademii-nepererвної-osvity-im-m-v-ostrogradskoho-zbyraie-knyhy-dlia-deokupovanykh-terytorii> [in Ukrainian].
13. Publiczna biblioteka [Public library]. *Material z Vikipedii – vilnoi entsyklopedii* [Material from Wikipedia - the free encyclopedia]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Publiczna_biblioteka [in Ukrainian].
14. U Poltavi nahorodyly bibliotekariv [Librarians were awarded in Poltava]. *Novyny Poltavshyny* [News of Poltava region]. Retrieved from <https://np.pl.ua/2022/09/u-poltavi-nahorodyly-bibliotekariv/> [in Ukrainian].
15. Hranchak, T. Yu. (Comp.). (2021). *Uchast bibliotek u realizatsii polityky natsionalnoi pam'яти* [Participation of libraries in the implementation of the policy of national memory]: nauk.-metod. poradnyk. Kyiv: UBA [in Ukrainian].
16. Sharoshkina, Nataliia, & Bilyk, Nadiia. (2019). Chytannia yak osnova osvity doro-slykh v umovakh bibliotek [Reading as the basis of adult education in libraries]. *Imidzh suchasnoho pedahoha* [The image of a modern teacher], 6 (189), 5–9. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-6\(189\)-5-9](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-6(189)-5-9). Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/184969> [in Ukrainian].
17. Shevchenko, Natalia. *Proiekt «Zhiva biblioteka»* [«Living Library» project]. Retrieved from <https://nspu.com.ua/novini/proiekt-zhiva-biblioteka/> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 03.11.2022

УДК 378.046-021.68:373.5.091.26

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6\(207\)-12-16](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6(207)-12-16)

Бабко Тетяна

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1066-7290>

ПІДГОТОВКА КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ЦІНЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

- A** Презентовано досвід реалізації освітнього модуля «Система оцінювальної діяльності як напрям реалізації освітньої програми» тренінгової програми «Нова українська школа у базовій загальній середній освіті: управлінський супровід», розроблену представниками кафедри менеджменту освіти та психології Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти для керівників та заступників директорів закладів загальної середньої освіти.

Описано зміст теоретичної та практичної підготовки директорів закладів загальної середньої освіти та їхніх заступників до вибудовування системи оцінювальної діяльності в умовах запровадження Державного стандарту в адаптаційному циклі базової середньої освіти.

Представлений досвід може бути корисним для тренерів регіональних закладів післядипломної педагогічної освіти та центрів професійного розвитку педагогічних працівників.

Ключові слова: Нова українська школа (НУШ); система оцінювальної діяльності закладу освіти; формувальне оцінювання

- S** **Babko Tetyana. Training of heads of general second education institutions to build a system of activities' assessment in a New Ukrainian school.**

The article presents the experience of implementing the educational module «The system of activities' assessment as a direction of the implementation of the educational program» of the training program «New Ukrainian school in basic general second education: management support», developed by representatives of the Department of Educational Management and Psychology of Zaporizhzhia Institute of Postgraduate Pedagogical Education and Psychology for heads and deputies directors of general second education institutions.

The content of the theoretical and practical training for heads of educational institutions to build a system of activities' assessment in the conditions of the introduction of the State Standard in the adaptation cycle of general second education is described.

The specifics of the training of managers to create methodological conditions for the awareness of the representatives of the pedagogical staff of general education of changes in the approaches to the assessment of educational achievements and the results of the educational activities of pupils on the basis of the competence approach and from the standpoint of partnership pedagogy have been revealed.

The experience of working with the algorithm of purposeful management work regarding the creation of certain organizational conditions for the systematization of intra-school features of activities' assessment is offered.

Singularities of methodical preparation of heads for systematic planning of analytical, methodical and informational work in the pedagogical team are presented.

The presented experience of implementing a specific module of the training program can be useful for trainers of regional institutions of postgraduate pedagogical education and professional development centers of pedagogical staff who cooperate with heads of general second education institutions at the stage of introducing the State Standard in the adaptation cycle of general second education.

Key words: New Ukrainian School (NUS); the system of activities' assessment of the educational institution; formative assessment

Бабко Тетяна Миколаївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри менеджменту освіти та психології, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти та психології» Запорізької обласної ради, Україна

Babko Tetyana, associate professor of the Department of Management of Education and Psychology, Ph.D., Municipal institution «Zaporizhzhia Institute of Postgraduate Pedagogical Education and Psychology» of the Zaporizhzhia Regional Council, Ukraine

E-mail: tet_babko@ukr.net

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Розбудова Нової української школи, яка з вересня 2022 року масово розпочалася вже у базовій середній освіті, передбачає помітні зміни всієї сукупності взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Це суттєво впливає на створення нових умов навчання. Оцінювання освітніх досягнень учнів є невід'ємним складником освітнього процесу. Тому концепція модернізації вітчизняної освіти є неможливою без перегляду та реалізації принципово нових підходів до системи оцінювальної діяльності.

Із позицій компетентнісної методології та педагогіки партнерства оцінювання освітніх досягнень здобувачів освіти все більш стає полісуб'єктивним, передбачає активне залучення й тісну взаємодію всіх учасників освітнього процесу (вчителів, учнів і батьків). Усвідомлення керівниками закладів освіти необхідності системних змін на всіх освітніх рівнях, і в системі оцінювальної діяльності зокрема, є досить актуальним саме зараз, на початковому етапі запровадження Державного стандарту базової середньої освіти.

З огляду на це досить важливим напрямом післядипломної педагогічної освіти має стати підготовка представників управлінської команди до забезпечення наступності у запровадженні набутого в початковій школі досвіду змін та оновлення внутрішньошкільних підходів до оцінювальної діяльності в адаптаційному циклі базової середньої освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Ідеологія перетворень в освіті, закладена в Концепції НУШ (2016), унормована законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та розкрита у текстах Державних стандартів початкової та базової освіти, визначає провідні напрями реформування, одним із яких є вдосконалення системи оцінювальної діяльності.

Підготовка керівних кадрів закладів загальної середньої освіти до впровадження Концепції НУШ стала предметом наукових пошуків багатьох українських учених і практиків. Зокрема, розвитку професійних компетентностей керівника Нової української школи, дослідженню теоретичних основ і механізмів управління закладом освіти в умовах НУШ присвячені наукові праці О. Боднар, Г. Єльнікової, Л. Калініної, Н. Заєць, Н. Клокар, А. Кондратьєвої, В. Крижка, В. Маслової, С. Немченка, О. Отич, В. Радула, В. Сидоренко, Т. Сорочан, Г. Тимошко, А. Уварової та ін. Дослідники Н. Клокар, Г. Науменко, Л. Гулько, А. Сеїтосманов, О. Фасоля розглядають механізми забезпечення автономії сучасного закладу освіти.

У наукових дослідженнях В. Олійника, М. Кириченка, О. Отич, Т. Сорочан, Н. Клокар, М. Романенка підкреслено важливу роль у теоретичній і практичній підготовці керівників закладів загальної середньої освіти до впровадження та реалізації Концепції НУШ саме в умовах післядипломної педагогічної освіти.

У роботах О. Овчарук, О. Онопрієнко, К. Пономарьової, Н. Пархоменко, Ю. Найди, А. Цимбалару, Р. Шияна активно розглядаються теоретичні положення та технології реалізації системи оцінювальної діяльності на засадах компетентнісного підходу.

У сучасній педагогічній розвідках Н. Богданець-Білокаленко, Л. Кабан, Т. Ключевої, О. Локшиної, О. Фідкевич, О. Щербак визначено методологічні й практичні засади процесу запровадження формувального оцінювання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Реалізація принципу автономії закладу освіти під час оновлення системи оцінювальної діяльності НУШ надає багато організаційних і змістових можливостей, але в той же час обумовлює виникнення низки управлінських протиріч і сумнівів щодо того, як ефективно скористатися цією свободою. Кожний заклад освітньої діяльності має право сформулювати власну систему оцінювання процесу здобуття навчальних досягнень здобувачами освіти та організувати його раціонально, з урахуванням власних стратегічних цілей і реальних умов існування.

Однак задля усвідомленого використання названих можливостей, ефективного оновлення системи оцінювальної діяльності та якісного забезпечення наступності між початковою й базовою освітою актуальним залишається питання підготовки директорів закладів загальної середньої освіти та їхніх заступників до реалізації цього напряму реформування НУШ.

Мета статті: висвітлити провідні аспекти післядипломної теоретичної та практичної підготовки керівників закладів освіти до вибудовування системи оцінювальної діяльності в умовах запровадження Державного стандарту в адаптаційному циклі базової середньої освіти.

Викладення основного матеріалу. Згідно із сучасними освітніми вимогами Концепції «Нова українська школа» та базових нормативних документів [2; 3; 4] сучасна внутрішньошкільна система оцінювальної діяльності має вибудовуватися із урахуванням низки методологічних принципів:

1. Вимоги до оцінювання результатів визначаються з позицій компетентнісного підходу до навчання і визначені у тексті Державного стандарту базової середньої освіти.

2. Відповідно до принципу академічної автономії, педагогічний колектив має право на унормування колективного рішення щодо особливостей оцінювальної діяльності у своєму закладі освіти.

3. Наявність відкритої, прозорої й зрозумілої для здобувачів освіти системи оцінювання їхніх навчальних досягнень.

4. Принцип обов'язковості поєднання формувального та поточного (бального чи рівневого) оцінювання.

5. Спрямованість системи оцінювання на формування у здобувачів освіти відповідальності за результати свого навчання, здатності до самооцінювання.

б. Дотримання права кожного учня та учениці на справедливе та об'єктивне оцінювання.

Ураховуючи перераховане вище, виникає низка управлінських завдань, реалізація яких сприятиме вдосконаленню системи оцінювальної діяльності відповідно до сучасних державних вимог і провідних положень нового Державного стандарту базової середньої освіти.

До їх переліку можна віднести:

- створення методичних умов для усвідомлення представниками педагогічного колективу базової освіти змін у підходах до оцінювання навчальних досягнень і результатів освітньої діяльності учнів на засадах компетентнісного підходу та з позицій педагогіки партнерства;

- вибудовування власних внутрішньошкільних особливостей системи оцінювальної діяльності, систематизація їх та опис у тексті освітньої програми;

- планування аналітичної, методичної та інформаційної роботи в педагогічному колективі, що сприятиме ефективнішій реалізації внутрішньошкільної системи оцінювальної діяльності.

Із метою методичної підготовки представників управлінської команди Запорізької області до реалізації зазначених управлінських завдань автором даної статті було розроблено окремий освітній модуль «Система оцінювальної діяльності як напрям реалізації освітньої програми» у загальній тренінговій програмі «Нова українська школа у базовій загальній середній освіті: управлінський супровід» (II частина), упорядкованій представниками кафедри менеджменту освіти та психології Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Зупинимось докладніше на описі особливостей теоретичної та практичної підготовки керівників закладів освіти до реалізації зазначених вище управлінських завдань.

По-перше, говорячи про підготовку керівників до «створення методичних умов для усвідомлення представниками педагогічного колективу базової освіти змін у підходах до оцінювання навчальних досягнень учнів на засадах компетентнісного підходу та з позицій педагогіки партнерства» варто наголосити, що система оцінювання в НУШ спрямовується на докладнішу конкретизацію навчальних досягнень учнів і включає не лише підсумкову, контрольну-оцінювальну діяльність учителя (виставлення поточної, семестрової та річної оцінки), а й активне запровадження формувального оцінювання («оцінювання для навчання»).

Запровадження формувального оцінювання у базовій загальній освіті унормовано в статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [4]. На сьогодні вироблено державні вимоги та затверджено методичні рекомендації щодо здійснення у закладах загальної середньої освіти оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів [2] та 5–6 класів [3], які здобувають освіту відповідно до нових Державних стандартів початкової та базової середньої освіти.

Розкриваючи управлінцям основні сучасні державні підходи до оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в умовах реформування освітньої галузі, варто орієнтуватися на наступні освітні завдання:

- проаналізувати основні нормативно-правові документи, в яких висвітлено вимоги/правила до організації системи оцінювання у закладах загальної середньої освіти України;

- пропрацювати зміни у підходах до оцінювання навчальних досягнень і результатів освітньої діяльності учнів на засадах компетентнісного підходу та з позицій педагогіки партнерства;

- зупинитися на практичному відпрацюванні особливостей реалізації різних видів оцінювання /поточного формувального, проміжного, підсумкового (семестрового, річного)/ в НУШ та специфіці їхнього опису в тексті освітньої програми;

- розкрити особливості методичної роботи з учителями щодо усвідомлення ними механізмів оформлення у Свідоцтві досягнень оновленого формату результатів навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти.

Формувальне оцінювання – це новий спосіб педагогічної взаємодії та ефективний засіб реорганізації структури навчання, спрямованої на дослідження метакогнітивних процесів, які відбуваються у свідомості здобувачів освіти. Його запровадження спрямоване на допомогу учням усвідомити способи досягнення кращих результатів навчання; підтримку навчального поступу всіх без винятку учнів; діагностування їхніх освітніх досягнень на кожному з етапів навчання для того, щоб вчасно виявляти проблеми й запобігати їхньому нашаруванню.

Досвід застосування формувального оцінювання у початковій школі свідчить про суттєвий позитивний вплив даного виду оцінювання на підвищення якості засвоєння дітьми різних, навіть найскладніших для сприйняття, навчальних тем. Однак його запровадження вимагає оновлення алгоритму педагогічної діяльності вчителя базової школи [6, с. 18].

Саме тому організація системної методичної роботи щодо усвідомлення вчителями особливостей запровадження формувального оцінювання під час викладання певної освітньої галузі, використання нових методів і прийомів оцінювальної діяльності та розроблення різних інструментів для самооцінювальної діяльності учнів є дуже важливою й актуальною.

По-друге, говорячи про особливості підготовки управлінської команди до систематизації внутрішньошкільних особливостей оцінювальної діяльності варто відпрацювати алгоритм цілеспрямованої управлінської роботи щодо створення певних організаційних умов, які включатимуть:

1. Розроблення циклограми оцінювальної діяльності (наприклад, у форматі річного плану оцінювання).

2. Визначення форм, змісту та способів реалізації певних видів оцінювальної діяльності та їхнє локальне унормування, зокрема: оцінювання результатів проєктної роботи; захист результатів групової роботи; підходи до оцінювання участі кожного учня у груповій роботі; оптимізація способів вирішення різних нестандартних ситуацій, що виникають під час оцінювання; особливості проведення процедури корекції семестрових/річних результатів навчальних досягнень.

3. Використання сучасних технологій прийняття колективного рішення щодо раціоналізації шкал оформлення освітньої результативності з різних освітніх галузей і навчальних паралелей (цифрові бали, словесне рівневе оцінювання; «зараховано» / «не зараховано» з предметів чи інтегрованих курсів певних освітніх галузей тощо).

У результаті опрацювання описаного тематичного блоку керівники мають усвідомити, як усі визначені вище аспекти описати в підрозділі «Інструментарій оцінювання» освітньої програми. Адже це сприятиме якіснішій реалізації інформаційної політики закладу освіти.

Необхідно ще раз наголосити, що згідно з принципом академічної автономії, затвердженого в Законі України «Про повну загальну середню освіту» (частина третя та четверта статті 10) [4], прийняття рішень щодо реалізації багатьох організаційних аспектів реалізації оцінювальної діяльності є внутрішньою зоною відповідальності кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та педагогічних працівників.

Тому досить важливим є практична робота з розв'язання життєво орієнтованих проблемних ситуацій, що допоможе керівникам відпрацювати сучасні техніки прийняття колективних рішень, а також обмінятися досвідом вирішення протирічних нестандартних ситуацій, які виникають у процесі систематизації внутрішньошкільних особливостей оцінювальної діяльності.

Аналіз досвіду проєктування річного плану оцінювання у фінських школах [5] допомагає керівникам усвідомити практичне значення й хронологію взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу при реалізації різних етапів оцінювальної діяльності. У результаті цієї освітньої діяльності керівники відпрацьовують уміння розроблення циклограми запровадження оцінювальних заходів, яка може включати терміни й процедури оформлення листів цілепокладання; заповнення учнями листів самооцінювання; проведення проміжного оцінювання; корегування навчальних результатів; виставлення вчителями семестрових оцінок; проведення спільних підсумкових консультацій учителя з учнями та батьками (обговорення результатів і рекомендацій учителів) тощо.

По-третє, ефективнішому функціонуванню внутрішньошкільної оцінювальної діяльності сприятиме *підготовка керівників до системного планування аналітичної, методичної та інформаційної роботи в педагогічному колективі*.

Із цією метою нами було запропоновано низку практичних групових завдань, виконуючі які учасники тренінгової підготовки могли визначити очікувані результати визначених напрямів роботи та спрогнозувати управлінські задачі їхнього досягнення.

Отже, *система заходів методичної роботи*, яка реалізуватиметься представниками різних професійних спільнот закладу освіти, має бути зорієнтована на визначення базових форм та інструментів поточного формувального й підсумкового оцінювання навчальних досягнень учнів із певної освітньої галузі; обмін досвідом їхнього застосування та удосконалення.

Результатом планування й проведення управлінської *організаційно-аналітичної роботи* мають стати продуктивні пропозиції представників робочої групи, до складу якої входитимуть учителі з різних освітніх галузей, щодо визначення та узгодження внутрішньошкільних підходів до оцінювальної діяльності в адаптаційному циклі базової середньої освіти.

Реалізація *заходів інформаційної роботи* зорієнтована на використання різноманітних комунікаційних каналів ознайомлення учнів та їхніх батьків із внутрішньошкільними підходами до оцінювальної діяльності та механізмів співпраці у цьому напрямі всіх суб'єктів освітнього процесу.

Докладніший зразок прогнозування управлінських завдань для реалізації представлених вище напрямів представлено в методичних рекомендаціях працівників кафедри менеджменту освіти та психології КЗ «Запорізький ОІППО» ЗОР [1, с. 46–47].

Результати дослідження. Отже, представлений опис теоретичної та практичної підготовки керівників закладів освіти до вибудовування системи оцінювальної діяльності в умовах запровадження Державного стандарту в адаптаційному циклі базової середньої освіти дозволяє сформувати в учасників тренінгу вміння реалізовувати визначені державою вимоги до системи оцінювання у власному закладі освіти; усвідомлювати власні управлінські задачі щодо оновлення системи оцінювальної діяльності у закладі освіти відповідно до сучасних державних вимог; впевненіше й раціональніше організувати умови для прийняття колективних рішень і вирішення нестандартних ситуацій, які можуть виникати.

Разом з тим, досвід участі управлінської команди на тренінгових заняттях цього модуля сприяє усвідомленню практичного значення необхідності оновлення системи оцінювання для впровадження НУШ у базовій середній освіті у власному закладі освіти; підвищенню рівня професійних компетентностей, спрямованих на ефективне впровадження системи оцінювальної діяльності відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти.

Висновки з даного дослідження. Представлений досвід реалізації визначеного модуля тренінгової програми

може бути корисним для тренерів регіональних закладів післядипломної педагогічної освіти та центрів професійного розвитку педагогічних працівників, які співпрацюють з керівниками закладів загальної середньої освіти на етапі запровадження Державного стандарту в адаптаційному циклі базової середньої освіти.

Перспективи подальших розвідок. До наступних напрямів подальшого розгляду цієї теми можна віднести: докладніше розкриття організаційних і методичних умов роботи з педагогічним колективом щодо вдосконалення технологій колективної взаємодії оцінювання наскрізних умінь і предметних компетентностей учнів. А також дослідження досвіду управлінців щодо використання цифрових інструментів для раціоналізації процесу індивідуального обговорення з батьками результатів навчальних досягнень учнів і накреслення спільних корекційних заходів щодо їхнього покращення.

Список використаних джерел

1. Афанасьєва Т., Бабко Т., Гревцева Є., Кравченко Т. Особливості управлінської діяльності в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти. *Нова українська школа у базовій середній освіті: впевнені кроки Запорізької області* : наук.-метод. посіб. / відп. ред. Т. Є. Гура ; КЗ «ЗОІППО» ЗОР. Запоріжжя : ЗОІППО, 2022. С. 41–57. URL: https://drive.google.com/file/d/1qwGfMw7AcLrjtt_k-cJZJK3fj3aReYu7/view
2. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти : наказ МОН України від 13.07.2021 №813. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
3. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти : наказ МОН України від 01 квітня 2022 року № 289. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-navchalnih-dosyagnen-uchniv-5-6-klasiv-yaki-zdobuvayut-osvitu-vidpovidno-dov-novogo-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>
4. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
5. Степанова-Камиш А. Формувальне оцінювання: приклади форм, які заповнюють фінські вчителі, діти та їхні батьки. *НУШ. ГО. Смарт-освіта*. URL: <https://nus.org.ua/articles/formuvalnogo-otsinyuvannya-pryklady-form-yaki-zapovnyuyut-uchyteli-dity-ta-yihni-batky/>

6. Фідкевич О., Богданець-Білоskalенко Н. Нова українська школа: теорія і практика формуального оцінювання у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2020. 96 с.

References

1. Afanasieva, T., Babko, T., Hrevtseva, Ye., & Kravchenko, T. (2022). Osoblyvosti upravlinskoj diialnosti v umovakh realizatsii Derzhavnogo standartu bazovoi serednoi osvity [Peculiarities of managerial activity in the conditions of implementation of the State standard of basic secondary education]. In T. Ye. Hura (Ed.), *Nova ukrainska shkola u bazovii serednii osviti: vpevneni kroky Zaporizkoi oblasti [New Ukrainian school in basic secondary education: confident steps of the Zaporizhzhia region]*: nauk.-metod. posibnyk (pp. 41–57). Zaporizhzhia: ZOIPPO. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1qwGfMw7AcLrjtt_k-cJZJK3fj3aReYu7/view
2. *Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo otsiniuvannia rezul'tativ navchannia uchniv 1-4 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity [On the approval of methodological recommendations regarding the evaluation of the learning outcomes of students of grades 1-4 of general secondary education institutions]*: nakaz MON Ukrainy vid 13.07.2021 №813. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> [in Ukrainian].
3. *Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen uchniv 5-6 klasiv, yaki zdobuvaiut osvitu vidpovidno do novoho Derzhavnogo standartu bazovoi serednoi osvity [On the approval of methodological recommendations regarding the assessment of educational achievements of students of grades 5-6, who are receiving education in accordance with the new State standard of basic secondary education]*: nakaz MON Ukrainy vid 01 kvitnia 2022 roku № 289. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-navchalnih-dosyagnen-uchniv-5-6-klasiv-yaki-zdobuvayut-osvitu-vidpovidno-dov-novogo-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti> [in Ukrainian].
4. *Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [About complete general secondary education]*: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2020 r. № 463-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
5. Stepanova-Kamysh, A. Formuvalne otsiniuvannia: pryklady form, yaki zapovniuiut finski vchyteli, dity ta yikhni batky [Formative assessment: examples of forms completed by Finnish teachers, children and their parents]. *NUSH. HO. Smart-osvita [NUSH. GO. Smart education]*. Retrieved from <https://nus.org.ua/articles/formuvalnogo-otsinyuvannya-pryklady-form-yaki-zapovnyuyut-uchyteli-dity-ta-yihni-batky/> [in Ukrainian].
6. Fidkevych, O., & Bohdanets-Biloskalenko, N. (2020). *Nova ukrainska shkola: teoriia i praktyka formuvalnogo otsiniuvannia u 3-4 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity [New Ukrainian school: theory and practice of formative assessment in 3-4 grades of general secondary education institutions]*: navch.-metod. posib. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 15.11.2022

УДК 373.3/5.048:331.548

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6\(207\)-17-20](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6(207)-17-20)

Туташинський Василь

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1842-0914>

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

A Проаналізовано та узагальнено результати експериментального дослідження проблеми застосування інноваційної системи технологічної освіти в гімназіях. Проведено порівняльний аналіз відомих систем трудового навчання і професійної підготовки. Виокремлено їхні переваги й недоліки. Теоретично обґрунтовано вимоги до сучасної системи навчання технологій і розкрито роль учителя в її ефективному застосуванні. Досліджено складники інноваційної системи технологічної освіти учнів та взаємозв'язки між ними.

На основі отриманих результатів проведеного експерименту показано вплив навчально-методичного забезпечення на створення інноваційного середовища технологічної освіти в Новій українській школі.

Ключові слова: навчальна програма; зміст загальної середньої освіти; технології

S *Tutashynskiy Vasyl. Preparation of teachers for the application of the innovative system of technological education.*

This article analyzes and summarizes the results of an experimental study of the problem of applying an innovative system of technological education in gymnasiums. A comparative analysis of known labor training and professional training systems was conducted. Their advantages and disadvantages are highlighted. The requirements for a modern technology education system in accordance with the State Standard of General Secondary Education are theoretically substantiated and the teacher's role in its effective application is revealed. The components of the innovative system of technological education of pupils and the cooperation between them were studied. The effectiveness of the study of the subject «Technology» by pupils of 5–6 grades in the form of paired two-hour classes using the pedagogical technology of mixed learning has been experimentally proven.

Based on the results of the conducted formative experiment, the influence of educational and multi-hour support on the creation of an innovative environment of technological education in the New Ukrainian School is shown.

Key words: curriculum; content of general secondary education; technologies

Туташинський Василь Іванович, кандидат педагогічних наук, завідувач відділу технологічної освіти, Інститут педагогіки НАПН України, Україна

Tutashynskiy Vasyl, Ph.D.(Pedagogy), Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine, Ukraine

E-mail: tutashi@ukr.net

Актуальність проблеми. В умовах війни роль освітян, безумовно, стає відповідальнішою. Дуже великі сподівання покладаються на тих, хто створює Нову українську школу. Особливо важливою є підготовка вчителів нових навчальних предметів, що вводяться у час складних випробувань.

Із 2022 року в усіх загальноосвітніх закладах з 5 класу впроваджується вивчення навчального предмета «Технології». Однак упровадження нового навчального предмета не означає, що в усіх школах з'явилися нові учителі, що здатні відразу змінити існуючі систему навчання на ефективнішу.

Аналіз досліджень і публікацій. У публікаціях, що стосуються технологічної освіти звертається достатньо уваги на роль учителів трудового навчання та технологій, які в

надзвичайно складних умовах військового часу готують дітей до праці, виготовляють з учнями вироби, необхідні для оборони нашої країни. Так, наприклад, у багатьох школах України організовано в'язання та пошиття виробів, приготування продуктів харчування, проєктування та виготовлення засобів для освітлення й обігрівання, подарунків та оберегів для військових і багато іншого.

Розвиваючи технологічну освіту, ми маємо сформувані молоде покоління патріотів України, яке вміє переборювати труднощі, знаходити шляхи вирішення проблем, володіє сучасною технікою та технологіями і діє не за зразками, а мислить інноваційно [2, с. 7–22]. Щоб сформувані таке покоління молоді педагог має бути одночасно автором, розробником, дослідником, користувачем та пропагандистом

нових педагогічних технологій, методик, теорій і концепцій [1].

Ученими, методистами, вчителями-сподвижниками розвитку технологічної освіти відповідно до модельних навчальних програм, пропонуються проекти, які можуть бути реалізованими на уроках навчального предмета «Технології».

Зокрема, у публікаціях В. Гацака, Д. Луп'яка, Ю. Палія, А. Тарари [5; 6] описується тематика та даються зразки проектів, які можуть бути реалізованими в процесі здобуття учнями технологічної освіти.

Однак підготовці учнів до інноваційної діяльності в процесі навчання технологій у дослідженнях і публікаціях приділяється недостатньо уваги.

Незважаючи на проведену роботу з підвищення кваліфікації та перепідготовки вчителів, проблема ефективності викладання й підвищення іміджу вчителя технологій не вирішена.

Мета цієї статті: розкрити роль учителя для зміни усталеної системи трудового навчання на інноваційну систему технологічної освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розвиток технологічної освіти на засадах компетентісно зорієнтованого навчання вимагає нового програмного та навчально-методичного забезпечення, розвитку педагогічних технологій, створення відповідного освітнього середовища та зміни системи навчання [10].

Стійкість, перспективи і динамізм розвитку сучасної технологічної освіти суттєво залежить саме від її системи й особистості вчителя.

Система визначається як структурно-функціональна цілісна єдність множини взаємозв'язаних між собою елементів, яку виокремлено із середовища відповідно до певної мети в межах визначеного часового інтервалу.

У процесі розвитку технологічної освіти її мета, зміст і способи його реалізації змінювалися, а тому й розроблялися, досліджувалися і застосовувалися різні системи навчання: предметна, операційна, предметно-операційна, операційно-комплексна, проблемно-аналітична тощо. Характерні особливості більшості із цих систем достатньо розкрито в педагогічних дослідженнях.

Як відомо з історії трудового навчання й теорії професійної підготовки операційна система надавала першочергового значення формуванню правильних трудових прийомів й операцій, але була відірваною від продуктивної праці й не могла позитивно впливати на мотивацію учіння учнів.

На протигагу операційній системі навчання предметна система передбачала виготовлення виробу. Але виготовлення виробів, у процесі якого учень намагався виконувати ту ж роботу, що й майстер, не могло забезпечити належного формування вмінь виконувати всі технологічні операції, засвоєння основ техніки і технологій, розвиток творчих здібностей учнів.

Спроби поєднувати зазначені системи трудового навчання, реалізувати предметно-операційну та операційно-предметну системи теж не виправдали сподівань, як і моторно-тренувальна система ЦІТ, операційно-комплексна та деякі інші системи.

Основні недоліки зазначених систем – спрямованість навчання на формування виконавця, що має певні знання, вміння та навички виготовлення виробів чи виконання технологічних операцій, оброблення певних матеріалів, використання інструктажів як основного методу навчання. При цьому недостатня увага приділялася розвитку творчої особистості, не було розроблено методики формування особистості з інноваційним типом мислення.

У сучасній педагогіці розрізняють *дидактичну* та *методичну* системи навчання [7].

Дидактична система забезпечує відбір змісту технологічної освіти, а методична – визначає шляхи його реалізації в освітньому процесі.

Зміст базової технологічної освіти визначено в *ядрі змісту освіти* Державного стандарту та знаходить відображення й конкретизацію в модельних навчальних програмах.

Нова методична система розробляється нами на основі проектно-технологічної із застосуванням різних методологічних підходів й ще експериментально перевіряється.

Однак, які б не застосовувалися підходи до проектування методичної системи, ознаками будь-якої системи є зв'язок між її складниками, цілісність і зумовлена ними стійка структура.

Структура – це взаємозв'язок або відношення між елементами системи, сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей, незважаючи на зовнішні й внутрішні зміни. Вона віддзеркалює те, що залишається відносно незмінним, стійким у суперечливих перетвореннях системи. Цілісність передбачає сформованість уявлення про повноту охоплення явищ і водночас інтеграції структурних рівнів, ієрархічної організації процесів і явищ, які існують у кожен момент у науковому пізнанні.

Керуючись принципами технологічної освіти, зокрема, принципом варіативності, вбачається за доцільне проектувати модельні навчальні програми технологічної освітньої галузі так, щоб їхня структура створювалася не з лінійно чи концентрично розташованих розділів і тем, а з окремих взаємозв'язаних навчальних модулів – завершених структурних її частин, зміст і порядок вивчення яких учителем може змінюватися в залежності від умов навчання та обраної тематики проектів.

Відповідно до модельних навчальних програм учителями повинні розроблятися календарно-тематичні плани, в яких визначається тематика і час на розроблення й реалізацію запланованих проектів з урахуванням умов навчання й результатів, яких мають досягти учні. Вчителю надається широкий простір для педагогічної творчості. Але чи

всі вчителі технологій користуються цими можливостями? На жаль, ні.

Методисти закладів післядипломної педагогічної освіти України і 95 % з понад 400 проанкетованих нами вчителів трудового навчання і технологій вказали, що чинні навчальні програми надають широкі можливості для їхньої творчої педагогічної діяльності.

Враховуючи новизну навчального предмета «Технології», необхідно експериментально перевірити ефективність науково-методичного забезпечення реалізації його змісту. Із цієї метою необхідно було вирішити такі завдання:

- на констатувальному етапі експерименту визначити стан технологічної підготовки учнів;
- провести експертну оцінку та апробацію розробленого науково-методичного забезпечення;
- у процесі формувального етапу експерименту перевірити ефективність методики технологічної освіти;
- проаналізувати експериментальні дані та сформулювати висновки стосовно результатів експериментального дослідження.

У процесі експериментальної роботи, ми враховували можливі побічні ефекти, які можуть супроводжувати експериментальну роботу. Для зменшення впливу цих артефактів контроль рівня навчальних досягнень учнів проводився вже звичними для них методами (бесіда, анкетування, захист проєктів). Учні попередньо не були ознайомлені зі змістом і рівнем складності експериментальних завдань. Педагогічний експеримент організовувався таким чином, щоб учні не здогадувалися, що беруть участь у дослідженні.

Експериментальна робота здійснюється за трьома етапами.

На першому етапі здійснювалася апробація й перевірка ефективності методики реалізації змісту навчального матеріалу окремих розділів модельних програм й інноваційної системи навчання технологій.

На другому етапі проводився аналіз результатів експериментального дослідження, перевірка ефективності методичного забезпечення методом експертних оцінок, порівняльного педагогічного експерименту (з використанням коефіцієнта Пірсона), формулювання висновків і доопрацювання навчального та науково-методичного забезпечення.

На третьому етапі проводиться повторна перевірка ефективності методики та інноваційної системи технологічної освіти у 5–6 класах, а також її масова апробація у закладах загальної середньої освіти.

У процесі експериментальної роботи перевірявся вплив методичної системи на формування в учнів ключових і проєктно-технологічної компетентностей.

На заключному етапі експериментальної роботи визначався рівень підготовки учнів експериментальних і контрольних класів до проєктно-технологічної діяльності.

Охоплення експериментальною перевіркою таких складників системи як: доступність змісту навчального матеріалу; мотиви навчальної діяльності учнів; сформовані в учнів ставлення і цінності; практична підготовленість учнів до проєктно-технологічної діяльності є необхідними умовами визначення ефективності розробленого нами науково-методичного забезпечення навчального предмета «Технології» та запропонованої інноваційної системи навчання.

Із метою визначення ефективності змісту підготовки учнів з технологій необхідно встановити рівні засвоєння навчального матеріалу, які б дозволили з необхідною ймовірністю проаналізувати результати дослідження і зробити висновки про засвоєння навчального матеріалу учнями.

Основою для вимірювання навчальних досягнень учнів стала розроблена нами модель підготовки учнів до проєктно-технологічної діяльності. Вимірниками навчальних досягнень виступали спеціально розроблені завдання, розв'язання яких вимагає проєктно-технологічної компетентності, відповідної підготовки для розроблення і виконання проєктів.

Оскільки проєктна діяльність учнів відбувається у поєднанні з предметно-перетворювальною, ми враховували при розробленні рівнів навчальних досягнень питання готовності учнів до такої діяльності.

Виокремлювалися кілька критеріїв готовності учнів до проєктно-технологічної діяльності:

- *операційний* – володіння певними способами дій, знаннями, вміннями та навичками, а також можливостями набуття нового досвіду проєктно-технологічної діяльності;
- *мотиваційний* – інтерес, потреба, система спонукальних якостей щодо певної діяльності;
- *соціально-психологічний* – рівень комунікативної зрілості, бажання і вміння співпрацювати, здійснювати розподілену діяльність у колективі, підтримувати стосунки, уникати деструктивних конфліктів тощо;
- *психофізіологічний* – готовність систем організму діяти в обраному напрямі під час виконання проєктів, здійснювати самоконтроль і рефлексію своєї діяльності.

Результати другого етапу дослідження теми впроваджено у методиці технологічної освіти, що застосовується в пілотних закладах системи загальної середньої освіти різних областей і міст України (всукраїнський рівень упровадження).

Основні наукові положення, висновки і рекомендації впроваджено в роботі експериментальних закладів загальної середньої освіти.

Висновки. Підвищення ефективності технологічної освіти та зміна іміджу сучасного вчителя технологій можливі за умови застосування інноваційної системи технологічної освіти, яка готуватиме не простих виконавців, що володіють технологіями, а особистостей з інноваційним типом мислення, здатних вирішувати найактуальніші проблеми, використовуючи сучасну техніку й технології.

Перспективи подальших розвідок означеної проблеми пов'язані з подальшим розвитком і масовим поширенням інноваційної системи технологічної освіти в закладах освіти різних типів

Список використаних джерел

1. Білик Н. І., Старовойтова Л. І. Педагог-новатор – важливий важіль оптимізації системи неперервної освіти. *Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фак. журн.* 2022. № 5 (206). С. 5–9. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/issue/view/16077>.
2. Кремень В. Інноваційна людина як мета сучасної освіти. *Філософія освіти = Philosophy of Education*. 2013. № 1 (12). С. 7–22.
3. Про реалізацію інноваційного освітнього проекту всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти»: наказ Міністерства освіти і науки України від 02.04.2021 р. № 406. URL: <https://drive.google.com/file/d/1GIlzceKTmCR8-2lQTDz9sbfsIUlIUuVG/view> (дата звернення: 5.12.2022).
4. Програма підвищення кваліфікації учителів, які забезпечуватимуть реалізацію нового Державного стандарту базової середньої освіти «Нова українська школа: перехід на наступний рівень». URL: http://pano.pl.ua/images/new_folder/Pidvyshchennya_kvalifikatsiyi/Prohramy_korotkotermynovykh_FORM_pidvyshchennya_kvalifikatsiyi/NUSH.pdf (дата звернення: 5.12.2022).
5. Тарара А. М. Науково-технічна творчість: практич. посіб. Київ: Педагогічна думка, 2019. 128 с.
6. Тарара А. М. Проектування і конструювання об'єктів техніки: навч. посіб. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2019. 144 с.
7. Топузов О. М., Засєкіна Т. М. Концепція підручників як складників дидактичної системи навчання адаптаційного циклу. *Проблеми сучасного підручника*. 2022. № 28. С. 191–201.
8. Туташинський В. І. Методичні рекомендації до модельної навчальної програми «Технології». *Використання модельних навчальних програм в освітньому процесі гімназії: метод. реком.* / Н. Б. Голуб, Д. В. Васильєва, Т. М. Засєкіна, С. О. Науменко, В. І. Туташинський, Т. О. Яценко. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. URL: http://undip.org.ua/upload/files/%D0%A2%D0%95%D0%A5%D0%9D%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93II_5-6_%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8.pdf
9. Туташинський В. І. Особливості дистанційного навчання предметів технологічної галузі. *Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи: аналітико-методичні матеріали / уклад. М. В. Головка*. Київ: Педагогічна думка, 2021. С. 137–143. URL: http://undip.org.ua/upload/files/%D0%A2%D0%95%D0%A5%D0%9D%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93II_5-6_%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8.pdf
10. Формування освітнього середовища профільної школи: монографія / [М. О. Ассанов, М. В. Васківський, В. І. Доротюк та ін.]; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки. Київ: Педагогічна думка, 2013. 200 с.

References

1. Bilyk, N. I., & Starovoytova, L. I. (2022). Pedagog-ovator – vazhlyvyi vazhlyi optymizatsiyi systemy nepererвної osvity [An innovative teacher is an important lever for optimizing the continuous education system]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 5 (206). Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/issue/view/16077> [in Ukrainian].

2. Kremen, V. (2013). Innovatsiyna lyudyna yak meta suchasnoyi osvity [The image of a modern teacher]. *Filosofiya osvity= Philosophy of Education*, 1 (12), 7-22 [in Ukrainian].
3. *Pro realizatsiiu innovatsiinoho osvithnoho proiektu vseukrainskoho rivnia za temoiu «Rozroblennia i vprovadzhennia navchalno-metodychnoho zabezpechennia dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh realizatsii Derzhavnogo standartu bazovoi serednoi osvity»* [On the implementation of an innovative educational project at the all-Ukrainian level on the topic "Development and implementation of educational and methodological support for general secondary education institutions in the conditions of the implementation of the State Standard of Basic Secondary Education"]: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 02.04.2021 r. № 406. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1GIlzceKTmCR82lQTDz9sbfsIUlIUuVG/view> [in Ukrainian].
4. *Prohrama pidvyshchennia kvalifikatsii uchyteliv, yaki zabezpechuvatymut realizatsiiu novoho Derzhavnogo standartu bazovoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola: perekhid na nastupnyi riven»* [The teacher training program that will ensure the implementation of the new State standard of basic secondary education "New Ukrainian school: transition to the next level"]. Retrieved from http://pano.pl.ua/images/new_folder/Pidvyshchennya_kvalifikatsiyi/Prohramy_korotkotermynovykh_FORM_pidvyshchennya_kvalifikatsiyi/NUSH.pdf [in Ukrainian].
5. Tarara, A. M. (2019). *Naukovo-tekhnicna tvorchist [Scientific and technical creativity]: praktichniy posibnyk*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
6. Tarara A. M. (2019). *Proyektuvannya i konstruyuvannya obyektiv tekhniki [Design and construction of equipment objects]: navchalnyy posibnyk*. Kyiv: KONVI PRINT [in Ukrainian].
7. Topuzov, O. M., & Zasyekina, T. M. Kontseptsiya pidruchnykiv yak skladnykiv dydaktychnoyi systemy navchannya adaptatsiynoho tsykladu [The concept of textbooks as components of the didactic system of learning the adaptation cycle]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka [Problems of the modern textbook]*, 28, 191-201 [in Ukrainian].
8. Tutashynskiy, V. I. (2021). *Metodychni rekomendatsiyi do modelnoyi navchalnoyi prohramy «Tekhnolohiyi»* [Methodological recommendations for the model curriculum "Technology"]. In N. B. Holub, D. V. Vasylyeva, T. M. Zasyekina et. al (Comps.), *Vykorystannya modelnykh navchalnykh prohram v osvithnomu protsesi himnaziyi [The use of model curricula in the educational process of the gymnasium]: metodychni rekomendatsiyi*. Kyiv: KONVI PRINT. Retrieved from http://undip.org.ua/upload/files/%D0%A2%D0%95%D0%A5%D0%9D%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93II_5-6_%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8.pdf [in Ukrainian].
9. Tutashynskiy, V. I. (2021). *Osoblyvosti dystantsiynoho navchannya predmetiv tekhnolohichnoyi haluzi [Peculiarities of distance learning of technological subjects]*. In M. V. Holovko (Comp.), *Dystantsiynе navchannya v umovakh karantynu: dosvid ta perspektyvy [Distance learning in quarantine conditions]: analityko-metodychni materialy* (pp. 137-143). Kyiv: Pedahohichna dumka. Retrieved from http://undip.org.ua/upload/files/%D0%A2%D0%95%D0%A5%D0%9D%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93II_5-6_%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8.pdf [in Ukrainian].
10. Assanov, M. O., Vaskivskiy, M. V., & Dorotyuk, V. I. et. al (Comps.). (2013). *Formuvannya osvithnoho seredovyscha profilnoyi shkoly [Formation of the educational environment of a specialized school]: monohrafiya*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 07.12.2022

УДК 37.013.32.07:7

DOI: [https://doi.org/https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6\(207\)-21-26](https://doi.org/https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6(207)-21-26)

Короїд Тетяна

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-6390-4766>

АДАПТИВНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ І ВОЄННОГО СТАНУ

A *Визначено, що адаптивне управління розвитком творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти є провідним чинником урізноманітнення сукупної професійної культури педагогів, їхніх потенційних здатностей, можливостей, тому як виразниками освітніх перетворень видаються саме освітяни, особливо за умови воєнного стану.*

Висвітлено, що за провідною ознакою адаптивного управління, як зазначила Г. Єльнікова, є взаємоприспосовання, а механізмом взаємоузгодження, що розкриває способи спрямованого впливу (самовпливу) й одночасного вивільнення ступенів свободи, є саморозвиток суб'єктів діяльності.

Зазначено, що мотивація особистості на самостійне самовдосконалення тотожна формуванню висококваліфікованого творчого вчителя, який бажає самостійно працювати над собою, розвиває вміння й навички, не боїться «віддаватися» професії. Це є найважливішим завданням НУШ, найважливішим завданням сучасного управлінця, а значить і сучасної освіти.

Ключові слова: управління творчим потенціалом; модель управління; методологічні підходи; закони й закономірності; агенти змін; репутація

S **Koroid Tetiana. Adaptive development management of teachers' creativity in the context of non-formal education and martial law.**

It has been determined that adaptive development management of the creative potential of teachers in non-formal education is the leading factor of diversity of the total professional culture of teachers, their potential abilities. Because it is teachers who represent the education transformations especially in martial law.

It is highlighted that the main sign of adaptive management, as H.Yelennikova noted, is mutual adjustment and the mechanism of mutual agreement, revealing ways of directed influence (self-influence) and simultaneous release of degrees of freedom, is the self-development of the subje.

It was noted: the motivation of the individual to self-improvement is identical to the development of a highly qualified creative teacher who wants to work independently on himself, develops skills, is unafraid to devote himself to a profession. This is the most important task of NUS, the most important task of a modern manager and therefore modern education.

Key words: management of creative potential; management model; methodological approaches; laws and regularities; agents of change; reputation

Короїд Тетяна Вікторівна, аспірантка кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти, Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», м. Київ, Україна

Koroid Tatiana, Graduate student of the Department of Pedagogy, Administration and special education, Educational and Scientific Institute of Management and Psychology SIHE «University of Educational Management», Kyiv, Ukraine

E-mail: koroidmetod@gmail.com

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Нині вельми актуальне дане питання, бо реформування освітнього процесу потребує вчителя-дослідника, лідера як педагога нової формації, духовно розвиненої особистості. Ще В. Сухомлинський вказував, що робота вчителя – це творчість, а не буденне заштовхування в дітей готових знань [15].

Необхідне швидке перезавантаження традиційних застарілих підходів, що впливають на управління розвитком потенціалу вчителів. Пригадаємо модель управління розвитком творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в умовах неформальної освіти, що відтворює норми й принципи організації для забезпечення процесу управління, особливо в умовах воєнного стану.

З огляду на це кожний заклад загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) повинен виявляти й розвивати творчий потенціал педагогів і творчі сили дітей, тому як шкільний світ займає значне місце в суспільстві кожної країни, зокрема України. І це у повному обсязі регулюється державою та законами про освіту.

Назріває питання: «Яким чином?»

Відповідь наступна: потрібно враховувати чинники саме розвитку творчого потенціалу кожної особистості та управління цим розвитком, бо тільки за правильно обраних шляхів як управлінця, так і вчителя, зможуть реалізуватися креативні особистості. Саме це означає реалізацію творчого потенціалу від керівника до школяра тільки за умови вільного розвитку всіх, саме за умови довіри, співпраці, поваги [7].

Із початком воєнних дій та оголошення в Україні воєнного стану, зважаючи на наявні ризики щодо здоров'я всіх учасників освітнього процесу, Верховна Рада прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану», законопроект № 7133, а Закон України «Про освіту» доповнено ст. 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [6].

Якщо розглядати адаптивне управління розвитком творчого потенціалу вчителів за умови воєнного стану, то саме за такі часи в педагогів набуває усвідомлено-творча діяльність, що впливає на розвиток творчих здібностей особистості, здібної до альтернативних варіантів рішень і сміливих ідей, здатної самостійно вийти з нестандартних ситуацій.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій показав, що проблемі управління присвячено багато уваги: дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених, таких як: Дж. Гелбрейт, Г. Мінцберг, Дж. Пфедфер, З. Рябова, Г. Тимошко, Г. Шмідт; питання адаптивного управління досліджувалися Н. Білик, Т. Боровою, Т. Да-

виденко, Г. Єльніковою, А. Мойсеєвим, Т. Шамовою, Є. Ямбургом та ін.

Філософський аспект творчості вивчали Ю. Бородай, М. Данилов, О. Коршунов; проблему розвитку творчого потенціалу розглядали через різні аспекти М. Левітов, Л. Леонт'єв, А. Пономар'єв, В. Сидоренко; педагогічний аспект проблеми розвитку творчої активності бачимо у працях Н. Кичук, І. Родак, Т. Рожнової, С. Сисоевої, Т. Шамової та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Адміністратор сьогодні свідомо змінює свою роль: управління розвитком творчого потенціалу вчителів працює на них самих. Тут і гарантоване забезпечення мотивації, індивідуального підходу, можливості педагогам самостійно обирати форми, методи, способи для креативної, педагогічної діяльності у процесі професійного зростання. Т. Махиня зазначає, що саме сьогодні реально домогтися, щоб учасники освітнього процесу відчували себе задоволенішими та щасливішими, і в результаті брали активну участь у житті та діяльності закладу освіти [9].

Максимально прикладаючи зусилля через моделювання адаптивної тактики й модель управління творчим потенціалом учителів, менеджери ЗЗСО, поєднуючи старання кожного члена освітнього процесу, досягатимуть загальні цілі, що віддзеркалюють концепцію розвитку освіти в цілому.

Т. Сорочан зазначила, якщо в колективі відносини між людьми створюють атмосферу згуртованості та доброзичливості, то вони є корисними й сприятливими для всього педагогічного колективу [14].

Отже, адаптивне управління розвитком творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти та воєнного стану набувають свого рівня тоді, якщо керівник розуміє свою місію, неперервно самовдосконалюється, володіє високим рівнем творчого мислення, здатний діяти відповідно до умов сьогодення.

Мета статті полягає в дослідженні адаптивного управління творчим потенціалом вчителів, що позитивно впливає на мотивацію й самореалізацію учасників освітнього процесу. Таке управління націлене на розквіт педагогічної майстерності педагогів, бо пов'язано з розвитком їхнього творчого потенціалу, школярів, а також результативністю, натхненням, бажанням і реалізацією особистості.

Викладення основного матеріалу. Здібності творчої особистості через поєднання її властивостей і рис можуть визначати рівень якості. Такий рівень відповідає вимогам творчої діяльності вчителя. Наслідком цього є обумовленість результативності зусиль педагога, його конкурентоздатності. Через це всі повинні пам'ятати про баланс інтересів, усвідомлення, самостійне відкриття, бо управління розвитком творчого потенціалу вчителів знаходиться у прямопропорційній

залежності від обраної менеджером освітнього закладу моделі управління творчим потенціалом учителів (рис. 1):

Педагогічні умови й методологічні підходи, яким віддана перевага, визначають не тільки управління розвитком, а й реалізацію креативної, творчої осо-

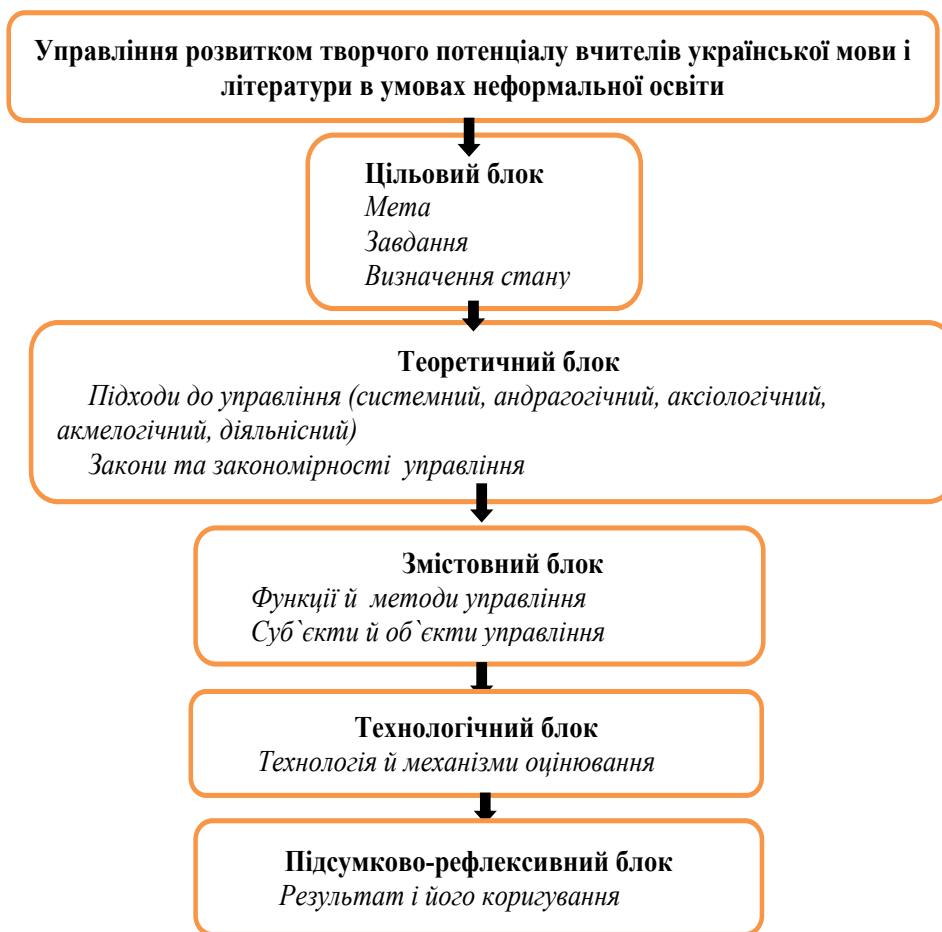

Рис. 1. Управління розвитком творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в умовах неформальної освіти

бистості, що залежить від своїх особистісних якостей. У такий спосіб педагоги набувають нове розуміння проблем психологічного супроводу всіх учасників освітнього процесу, що допомагають знаходити нові форми й методи роботи індивідуально зі школярами. Оволодіваючи інноваційними технологіями, творчий

колектив професіоналів-спільників разом із адміністрацією-агентами змін стають конкурентоспроможними, орієнтуються на майбутнє через течії розвитку освіти, запитує суспільства, підвищуючи свою кваліфікацію, професіоналізм, працюючи на випередження (табл. 1):

Розвиток творчого потенціалу особистості як процес становлення вчителя

Таблиця 1

Зовнішні вимоги	Власні мотиви	Існуюча ситуація	Професійна діяльність
Накази і вимоги МОН України, що відповідають сьогоденню в системі освіти щодо умов воєнного часу [13]	Глибоке пізнання предмета, наявність в особистості знань і умінь	Реформа освіти й науки	Базові педагогічні знання
Про складові системи забезпечення якості освіти відповідно до частини 2 статті 41 Закону України «Про освіту»	Рівень власних можливостей	Навчання під час війни	Педагогічні здібності
Впровадження нових освітніх авторських програм [3]	Передача власних знань і досвіду	Дистанційне навчання	Педагогічні техніки
Авторські підручники, що відповідають вимогам НУШ. Інтерактивні електронні підручники [17]	Наявність організаторських здібностей, умінь йти на компроміс	Організація освітнього процесу в ЗЗСО [10]	Гуманістична спрямованість діяльності творчої особистості

Як же визначити рівень сформованості творчої особистості, рівень її спрямованості, мотивацію й активність?

Кожна творча особистість може визначити свій рівень через такі поняття, як «саморегулювання» і «самоуправління». Що це для неї означає?

По-перше, самонастроювання; по-друге, підвищення рівня кваліфікації; по-третє, самореалізація й гармонія буття.

Як бачимо, розвивати свій творчий потенціал, тим самим збагачуючи педагогічну майстерність, педагоги можуть і в умовах воєнного стану як через запропоновану адміністрацією модель управління розвитку творчого потенціалу вчителів, так і через самореалізацію, що є невіддільною частиною самоорганізації особистості. Ось чому адаптивне управління розвитком творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти та воєнного стану призводить до перетворення навколишнього світу й себе в ньому [12].

У чому спільність адаптивного управління й управління розвитком творчого потенціалу вчителів?

Адаптивне управління – процес прийняття управлінського рішення та подальшої реалізації цілеспрямованого керуючого впливу, який забезпечує адекватне реагування всіх структур закладу на зміни параметрів його зовнішнього і внутрішнього середовища [1].

Управління персоналом (менеджмент персоналу) – семантично-організаційний процес відтворення й ефективного використання персоналу. Визначається як діяльність, спрямована на досягнення найефективнішого використання працівників для досягнення цілей закладу та особистісних цілей. Іноді ефективність розуміється як отримання *максимального прибутку* [16].

Ключові слова «*зміна параметрів*» і «*прибуток*» мають велике значення, бо йдеться про виявлення тенденцій і закономірностей, здійснення контролю, корегування стратегій, узагальнення й пояснення результатів. Саме моніторинг і є ефективним дослідженням свого проміжного результату для вивчення подальших напрямів, прагнень і провідних ідей щодо результативності й конкурентоспроможності творчого вчителя (табл. 2):

Таблиця 2

Творча особистість як самостійна й не підпорядкована констеляція

Модель управління розвитком (рис. 1)	Вольова саморегуляція	Запланована програма	Виклик
Цільовий блок	Індивідуальність	Людиноцентризм і гуманізм	Свобода волі
Змістовний блок	Ділові стосунки	Координація дій	Можливість вибору
Технологічний блок	Професійні якості	Контроль за діяльністю	Санкціонування й реалізація
Підсумково-рефлексивний блок	Активність інтенсивності й діяльності	Результативність	Конкурентоспроможність

Спостерігаємо, що великий вплив на адаптивне управління має маркетингово-моніторинговий супровід розвитку професійної компетентності управлінців ЗЗСО, бо дієвий результат, плідна й довготривала співпраця забезпечують як розвиток людського потенціалу

держави, так і ефективну розбудову НУШ [12]. Постійний моніторинг, що здійснює менеджер і сам учитель, впливає на показники й подальшу результативність і конкурентоспроможність особистості та конкурентоздатність освітнього закладу (рис. 2):

Рис. 2. Теоретичний і змістовний блоки розрахунку конкурентоспроможності особистості

Зрозуміло, що якість управління закономірно залежить від управлінської ідеї, постійного розвитку творчого потенціалу всіх учасників освітнього процесу, їхньої відповідальності, узгодженості дій, командної роботи.

Результати дослідження. Адаптивне управління розвитком творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти та воєнного стану – то освітній фронт, що спрямований на розвиток творчого потенціалу всіх учасників освітнього процесу. А агенти змін, що розвивають творчі можливості й здібності дитини, виховують у неї потяг до нового, формують творчу особистість, тим самим підводячи до звички зростати, міцніти, прогресувати [7; 8; 11]. Тим то на час воєнного стану вчителі отримали гарантований захист, що передбачає Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 15.03.2022 р. № 2126-IX, що набрав чинності з 20.03.2022 р. [6].

Таке управління творчим потенціалом учителів виходить на новий рівень управління, де адміністративний контроль межує з усвідомленим самоуправлінням особистості, кінцевою метою якої є конкурентоспроможність та репутація. «Ініціювати діяльність самоуправління можна, залучивши людину до вироблення реалістичної мети і одночасно надавши їй ступені свободи для саморозвитку в межах цієї мети», – стверджує Г. Єльнікова у своїй праці [4, с. 2]. Бачимо наявність професійної взаємозалежності, коли вирішальну роль у розвитку творчого потенціалу особистості відіграють наступні професійні дії менеджера як-то: правильний розрахунок людського ресурсу, узгодженість дій і позиціонування закладу освіти. Результатом чого є обов'язкове якісне управління, що резонує з можливостями та викликом творчих учителів, їхньою усвідомленістю й активною позицією.

Висновки з даного дослідження. Тільки за допомогою правильно обраних шляхів розвитку свого творчого потенціалу, за сприятливих педагогічних умов набирають сил і перебувають у розвитку творчі вчителі. Розвиток їх творчого потенціалу залежить від неухильного «впровадження» творчих напрямів у професійну діяльність, виконуючи які, особистість переймається процесом творчості та його результатом. А професійні й своєчасні управлінські рішення, педагогічна майстерність колективу односторонців, самоактуалізація шляхом рефлексії породжують успішність, бо НУШ (Нова українська школа) – школа творчості й успіху.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в усвідомленні для самоорганізації та саморозвитку необхідний творчий підхід. Індивідуальність передбачає самореалізацію та створення вільного простору для

розвитку творчого потенціалу, професійного навчання. Тільки тоді «самотворча» особистість усвідомлює відповідальність і перетворюється на суб'єкта власної професійної діяльності, бо конкурентоздатності необхідні новітні засоби й способи, прийоми й методи, знання законодавства [2].

Саме тому менеджерам треба зорієнтуватися та зробити правильний вибір, орієнтуючись на модель управління творчим потенціалом учителів в умовах неформальної освіти, що зумовить організаційні структури та форми в закладах освіти для надання допомоги щодо розвитку творчого потенціалу з подальшим високим рівнем кваліфікації вчителів.

Список використаних джерел

1. Адаптивне управління. *Фармацевтична енциклопедія*. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/8048/adaptivne-upravlinnya>
2. Білик Н. Дисемінаційний підхід до освіти дорослих. *Адаптивні процеси в освіті*: збірник матеріалів 6-го Всеукр. наукового форуму з міжнародною участю [за наук. ред.: Г. В. Єльнікової, М. Л. Ростокі; ред. за заг. питань: Л. О. Лузан, О. О. Почуєва, З. В. Рябова]. Харків: Мачулін, 2021. Вип. 3. С. 28–30.
3. Впровадження освітніх програм нової української школи: пропракти та загрози. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1149-vprovadzhennya-osvitnikh-program-novoji-ukrajinskoi-shkoli-pristrasti-ta-zagrozi>
4. Єльнікова Г. Технологія адаптивного управління персоналом організації. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr-osvit/v_2/9.pdf
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39188>
6. Закон України «Про освіту», ст. 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану». URL: <https://login.activelex.com/auth/FormAuthPage.ashx?applicationId=AndromedaProductio&referer=https%3A%2F%2Fflex.activelex.com%2F>
7. Коройд Т. В. Проблеми управління розвитком творчого потенціалу вчителів в умовах неформальної освіти в науковій літературі. *Вісник післядипломної освіти. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 19 (48). URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/19_48_2022/pedagog/Bulletin_19_48_Pedagogika_Koroid.pdf
8. Коройд Т. Школярство як основи управління сучасною школою в умовах її реформування. *Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору: теорія, методологія, практика*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (11 листопада 2021 р.). Луцьк: КЗВО «Луцький педагогічний коледж», 2021. С. 215–219. URL: <https://drive.google.com/file/d/1lv3mzn11XShYctO2KtPsExjGhWLUPLYM/view>
9. Махія Т. Освітній краудсорсинг як нова управлінська технологія. *Адаптивні системи управління в освіті*: [збірник матеріалів IV Всеукр. наук. форуму] / упоряд. М. Л. Ростокі; ред. кол.: Г. В. Єльнікова (голова), Г. Ю. Кравченко, Л. О. Лузан, М. Л. Ростокі, З. В. Рябова. Харків: Мачулін: ФОП Озеров Г.В., 2019. С. 80–84.
10. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в школах у 2022–2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-shkolah-u-20222023-navchalnomu-roci>
11. Освіта під час воєнного стану – 30 запитань та відповідей. URL: <https://eo.gov.ua/osvita-pid-chas-voennoho-stanu-30-zapytan-ta-vidpovidey/2022/04/18/>
12. Рябова З. Маркетингово-моніторинговий супровід розвитку професійної компетентності керівника нової української школи. *Керівник нової української школи: світоглядно-професійні орієнтири*: зб. наук. праць / В. П. Андрущенко, В. П. Бех, О. В. Алейнікова, Л. М. Калініна та ін.; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. С. 144–148.
13. Середня освіта: Накази і вимоги МОН України 2022. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/
14. Сорочан Т. М. Розвиток управлінських умінь керівників шкіл у системі післядипломної педагогічної освіти. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2002. № 35. С. 52–57. URL: <https://scholar.google.ru/citations?user=KCqwx3AAAA&hl=uk&oi=sra>
15. Сухомлинський В. Вибрані твори. Київ: Рад. школа, 1976. Т. 2. 670 с.
16. Управління персоналом. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F_

%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%BC

17. Шкільні підручники. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/>

References

1. Adaptivne upravlinnia [Adaptive management]. *Farmatsevtichna entsyklopediia [Pharmaceutical encyclopedia]*. Retrieved from <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/8048/adaptivne-upravlinnya> [in Ukrainian].
2. Bilyk, N. (2021). Dyseminatsiinyi pidkhdid do osvity doroslykh [Dissemination approach to adult education]. In H. V. Yelnykovi, & M. L. Rostoky (Eds.), *Adaptivni protsesy v osviti [Adaptive processes in education]*: zbirnyk materialiv 6-ho Vseukrainskoho naukovo forumu z mizhnarodnoiu uchastiu (ls. 3, pp. 28-30). Kharkiv: Machulyn [in Ukrainian].
3. *Vprovadzhennia osvitnikh prohran novoi ukrainskoi shkoly: prystrasti ta zahrozy [Implementation of educational programs of the new Ukrainian school: passions and threats]*. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/articles/1149-vprovadzhennya-osvitnikh-program-novoji-ukrajinskoji-shkoli-pristrasti-ta-zahrozy> [in Ukrainian].
4. Ielnykova, H. *Tekhnolohiia adaptivnoho upravlinnia personalom orhanizatsii [Technology of adaptive personnel management of the organization]*. Retrieved from http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_2/9.pdf [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo derzhavnykh harantii v umovakh voiennoho stanu, nadzvychainoi sytuatsii abo nadzvychainoho stanu» [The Law of Ukraine «On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding State Guarantees in the Conditions of Martial Law, State of Emergency or State of Emergency»]*. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39188> [in Ukrainian].
6. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]*, st. 57-1 «Derzhavni harantii v umovakh voiennoho stanu, nadzvychainoi sytuatsii abo nadzvychainoho stanu». Retrieved from <https://login.activelex.com/auth/FormAuthPage.ashx?applicationId=AndromedaProduction&referer=https%3A%2F%2Fflex.activelex.com%2F> [in Ukrainian].
7. Koroid, T. V. (2022) Problemy upravlinnia rozvytkom tvorchoho potentsialu vchyteliv v umovakh neformalnoi osvity v naukovii literaturi [Problems of managing the development of creative potential of teachers in the conditions of non-formal education in scientific literature]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity. Pedahohichni nauky [Bulletin of postgraduate education. Pedagogical sciences]*, 19 (48), 44-65. Retrieved from http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/19_48_2022/pedagog/Bulletin_19_48_Pedagogika_Koroid.pdf [in Ukrainian].
8. Koroid, T. (2021). Shkoloznavstvo yak osnovy upravlinnia suchasnoiu shkoloiu v umovakh yii reformuvannia [School studies as the basis of modern school management in the conditions of its reformation]. In *Natsionalna osvita v stratehiakh sotsiokulturnoho vyboru: teoriia, metodolohiia, praktyka [National education in the strategies of sociocultural choice: theory, methodology, practice]*: materialy V vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu (pp. 215-219). Lutsk: KZVO «Lutskiyi pedahohichnyi koledzh». Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1lv3mzn1XShYctO2KtPsExjGGhWLUPLYM/view> [in Ukrainian].
9. Makhynia, T. (2019). Osvitnii kraudsorsynh yak nova upravlinska tekhnolohiia [Educational crowdsourcing as a new management technology]. In M. L. Rostoka (Comp.), *Adaptivni systemy upravlinnia v osviti [Adaptive management systems in education]*: zbirnyk materialiv IV Vseukrainskoho naukovo forumu (pp. 80-84). Kharkiv: Machulyn: FOP Ozerov H. V. [in Ukrainian].
10. *Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii osvitnoho protsesu v shkolakh u 2022-2023 navchalnomu rotsi [Methodological recommendations regarding the organization of the educational process in schools in the 2022-2023 academic year]*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/metodychni-rekomendatsii-shchodo-organizatsii-osvitnoho-procesu-v-shkolah-u-20222023-navchalnomu-roci> [in Ukrainian].
11. *Osvita pid chas voiennoho stanu – 30 zapytan ta vidpovidi [Education during martial law - 30 questions and answers]*. Retrieved from <https://eo.gov.ua/osvita-pid-chas-voiennoho-stanu-30-zapytan-ta-vidpovidey/2022/04/18/> [in Ukrainian].
12. Riabova, Z. (2017). Marketynhovo-monitorynhovy suprovid rozvytku profesiinoi kompetentnosti kerivnyka novoi ukrainskoi shkoly [Marketing and monitoring support for the development of the professional competence of the head of a new Ukrainian school]. In V. P. Andrushchenko, V. P. Bekh, & O. V. Aleinikova et. al (Comps.), *Kerivnyk novoi ukrainskoi shkoly: svitohliadno-profesiini orientyry [The head of the new Ukrainian school: worldview and professional orientations]*: zbirnyk naukovykh prats (pp. 144-148). Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
13. *Serednia osvita [Secondary education]*: Nakazy i vymohy MON Ukrainy. Retrieved from https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/ [in Ukrainian].
14. Sorochan, T. M. (2002). Rozvytok upravlinskykh umin kerivnykiv shkil u systemi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity [Development of management skills of school leaders in the system of postgraduate pedagogical education]. *Dyrektor shkoly, litsei, himnazii [Director of a school, lyceum, gymnasium]*, 35, 52-57. Retrieved from <https://scholar.google.ru/citations?user=KCqwx3AAAAAJ&hl=uk&oi=sra> [in Ukrainian].
15. Sukhomlynskyi, V. (1976). *Vybrani tvory [Selected works]* (Vol. 2). Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
16. *Upravlinnia personalom [Management staff]*. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%BC [in Ukrainian].
17. *Shkilni pidruchnyky [School textbooks]*. Retrieved from <https://pidruchnyk.com.ua/> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 05.11.2022

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ РОБОТИ СУЧАСНОГО ЗДО

А Досліджено комплекс організаційно-педагогічних умов управління якістю дошкільної освіти, який дозволяє в сучасних складних умовах впоратися із завданням забезпечення дітей якісною дошкільною освітою. Виділено такі організаційно-педагогічні умови: визначення місії закладу, чітку постановку цілей дошкільної освіти та планування їхнього досягнення; створення безпечного освітнього середовища; формування навчально-методичного середовища, що стимулює дітей до навчальної діяльності; створення позитивного клімату; організація навчальної бази; організація планування діяльності; ґрунтовне й систематичне вивчення контингенту закладу. Акцентовано, що неперервний навчально-виховний процес приділяє особливу увагу особистості дитини, забезпеченню її фізичних, емоційних, соціальних та інтелектуальних потреб.

Ключові слова: дошкільна освіта; якість освіти; управління; організаційно-педагогічні умови; освітнє середовище

С **Pron Olena. Organizational and pedagogical conditions of work quality management in modern preschool education institution.**

The article examines the complex of organizational and pedagogical conditions for managing the quality of preschool education, which allows us to cope with the task of providing children with high-quality preschool education in today's difficult conditions. The continuous educational process pays special attention to the child's personality from the beginning of preschool age, ensuring his physical, emotional, social and intellectual needs, which allows realizing the child's potential. The problem of improving the quality of preschool education in accordance with European standards is important. It is impossible to achieve these results without the organization of effective management of the preschool education institution. In this regard, a complex of organizational and pedagogical conditions for managing the quality of preschool education was formulated. The following organizational and pedagogical conditions are highlighted: defining the mission of the institution, clearly setting the goals of preschool education and planning their achievement; creating a safe educational environment; forming an educational and methodical environment that stimulates children to engage in educational activities; creating a positive climate; organizing the educational base; organizing activity planning; thorough and systematic studying the contingent of institution. It is emphasized that the continuous educational process pays special attention to the child's personality, ensuring his physical, emotional, social and intellectual needs. The implementation of preschool educational goals requires deep professional knowledge, flexibility in the choice of teaching and upbringing methods, the ability to vary the types of classes, increase their range, and use the entire arsenal of pedagogical innovations.

Key words: preschool education; quality of education; management; organizational and pedagogical conditions; educational environment

Пронь Олена Анатоліївна, магістрантка, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя; вихователька-методист, Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 65 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Pron Olena, Master's student, Classical Private University, Zaporizhzhia; methodologist teacher, Kremenchuk Preschool Education Institution № 65 of Kremenchuk City Council of Kremenchuk District, Poltava Region, Ukraine

E-mail: pron041278@gmail.com

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Управління якістю дошкільної освіти в Україні нині є одним із ключових питань педагогічної науки, адже саме цей рівень освіти закладає фундамент усього процесу неперервної освіти впродовж життя: від того, які компетентності отримає маленька дитина, що прийшла до дитячого садка, залежить її подальша освітня траєкторія, ставлення до суспільства, ціннісні орієнтації, мотивація навчання, впевненість у власних силах, професійна самореалізація тощо.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Поняття якості дошкільної освіти трактується науковцями по-різному. І. Дичківська визначає її як «міру відповідності результатів освітнього процесу встановленим нормам і цілям виховання учасників освітнього процесу або ступінь

досягнень поставлених цілей і завдань» [2]. Н. Фроленкова пропонує детальнішу дефініцію: «якість дошкільної освіти – це збалансована відповідність усіх аспектів освіти певній меті, потребам, вимогам, нормам і стандартам; сукупність якостей і характеристик, реалізація яких у педагогічному процесі сприяє різнобічному розвитку дитини, збереженню її здоров'я, успішному переходу до наступного вікового періоду» [11].

Якщо звернутися до європейського досвіду, то у «Позиціях Європейської комісії щодо ключових показників Європейської рамки якості дошкільної освіти та догляду» акцент робиться на дитиноцентричному підході: «Якість дошкільної освіти й догляду за дітьми треба розглядати як комплексне явище, а заходи для досягнення, поліпшення та подальшого розвитку якості є взаємозалежними й не мають розглядатися окремо. Вони стосуються структури

дошкільної освіти, практик і результатів надання освітніх послуг. Діти є активними учасниками власного процесу розвитку, а не лише пасивними здобувачами результатів цього процесу. Кожна дитина є унікальною особистістю з відмінними емоційними, фізичними, соціальними й когнітивними потребами, які треба враховувати» [12].

МОН України серед ключових показників якості дошкільної освіти виділяє якість структури, якість процесу і якість результатів. До першого компонента належать «освітні стандарти, освітні програми, співвідношення дітей і дорослих, мережа закладів дошкільної освіти тощо. Якість процесу пов'язана з освітньою практикою: взаємодія з дітьми, співпраця з колегами, партнерство з батьками. Якість результатів ураховує переваги для дітей (добробут, залучення, соціальні навички) та їхніх батьків, спільнот і суспільства» [5].

У методичних рекомендаціях МОН щодо діяльності ЗДО у 2022/2023 навчальному році підкреслюється, що важливим показником якості освітнього процесу є «створення сучасного універсального дизайну, що робить його доступним, безпечним, розвивальним, орієнтованим на особистісний розвиток дитини задля реалізації її індивідуальної освітньої траєкторії. У цьому аспекті пріоритетності набувають варіативні моделі організації освітнього процесу із застосуванням сучасних технологій, освітніх програм, послуг, предметно-ігрового обладнання» [9, с. 4].

Науковці Л. Козак та І. Швидка як критерії якості визначають «необхідні якісні ресурси – освітні програми, кадровий потенціал, контингент дітей, матеріальні, фінансові та психологічні умови, що створені в закладах дошкільної освіти для забезпечення нормальної життєдіяльності кожної дитини, стабільного функціонування колективу. При дотриманні цих критеріїв якості важливу роль відіграє якість освітнього процесу, що проявляється в співпраці педагогів, дітей та їхніх батьків у досягненні цілей у їхньому навчанні, вихованні та розвитку, у плануванні та організації різних видів дитячої діяльності з урахуванням інтересів і потреб дітей» [6, с. 202].

Під організаційно-педагогічними умовами управління якістю дошкільної освіти науковці розуміють «сукупність взаємопов'язаних обставин, які забезпечуються на управлінському рівні для досягнення запланованої мети й стосуються управління педагогами та їхньою професійною діяльністю, а також учнями та їх діяльністю» [3, с. 42].

Організаційно-педагогічні умови стосуються, передусім, ресурсів, науково-методичного забезпечення та моніторингу педагогічного процесу. Вчені одноставні в тому, що якість дошкільної освіти потребує контролю [7] та ефективного управління [8].

На думку М. Ветренко і Г. Кравченко, організаційно-педагогічні умови управління якістю дошкільної освіти містять «адаптивну організаційну структуру управління, неперервне та інноваційне науково-методичне супроводження педагогічного персоналу, формування предметно-

розвивального середовища закладу дошкільної освіти з урахуванням основних принципів її побудови» [1].

Водночас, І. Кіндрат зазначає, що до комплексу організаційно-педагогічних умов належать: формування інноваційного клімату в колективі через систему методичної роботи; створення інтегрованого освітнього середовища; розроблення різнорівневого варіативного планування освітнього процесу на основі технології застосування інтелектуальних карт; забезпечення широкого формату взаємодії учасників освітнього процесу у спільній діяльності [4].

Мета статті полягає у дослідженні та уточненні організаційно-педагогічних умов управління якістю роботи сучасного ЗДО.

Викладення основного матеріалу. Неперервний навчально-виховний процес приділяє особливу увагу особистості дитини з початку дошкільного віку, забезпеченню її фізичних, емоційних, соціальних та інтелектуальних потреб, що дозволяє реалізувати потенціал дитини, розвинути творчі здібності та розширити коло інтересів.

Реалізація дошкільних освітніх цілей вимагає від педагогічних працівників глибоких професійних знань, проникливості та чуйності, гнучкості у виборі методик навчання та виховання, вміння варіювати види занять, використовувати увесь арсенал педагогічної інноватики.

Як важливу організаційно-педагогічну умову управління якістю дошкільної освіти виділяємо *визначення місії закладу, чітку постановку цілей дошкільної освіти та планування їхнього досягнення*, що базуються на системно-розвивальному підході. Такий підхід охоплює всі сфери розвитку дітей і сприяє встановленню багатогранного зв'язку між дитиною та її оточенням.

Другою організаційно-педагогічною умовою, що актуалізувалася з початком війни, вважаємо *створення безпечного освітнього середовища*. Спираємося на дослідження ізраїльських педагогів [12], представників країни, що тривалий час живе у стані війни, які демонструють, що розвиток дитини вимагає відчуття безпеки, набутого на ранній стадії емоційно-соціальних зв'язків. Такі зв'язки впливають на побудову когнітивних функцій та академічні здібності. Тому важливо зосередитися не тільки на розвитку пізнавального потенціалу дітей у дошкільному віці, а й на їхньому емоційному та соціальному благополуччі. Почуття причетності до спільної справи, власної гідності та незалежності є основними потребами в розвитку кожної дитини. Оптимальний дошкільний заклад пропонує безпечне соціально-освітнє середовище, що підтримує дитину й заохочує до навчання. Таке середовище забезпечує дітям почуття захищеності та безпеки та дозволяє зосередитися на особистісному розвитку. Діти отримують безпеку в упорядкованому, організованому оточенні. Вони можуть насолоджуватися пізнанням і знайомим, готові пробувати нове, переживати досвід, поки їхнє оточення сприймається як безпечне.

Наступною організаційно-педагогічною умовою є *формування навчально-методичного середовища, що стимулює дітей до навчальної діяльності*. Асортимент і якість запропонованих різновидів діяльності формує відносини між вихователем і дитиною, сприяючи емоційному та інтелектуальному розвитку дитини. Діти дошкільного віку навчаються постійно, всюди. Вони вчаться завдяки досвіду, спонтанному чи спрямованому, і кожний досвід сприяє їхньому розвитку.

Ще однією організаційно-педагогічною умовою управління якістю дошкільної освіти вважаємо *створення позитивного клімату*, який складається з трьох основних елементів:

- організація: регламент, розпорядок діяльності, розпорядок дня та контур освітнього середовища;
- взаємодія: між працівниками дошкільного закладу, дітьми, батьками дітей;
- акцент на емоційних, соціальних і ціннісних питаннях.

Глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення, що відбуваються на межі третього тисячоліття в Україні, спонукають до реформування системи управлінської діяльності сучасного менеджера, яка має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкриттю її здібностей, покращенню умов праці, збільшити її ефективність, забезпечити гармонію стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи [10].

Важливою організаційно-педагогічною умовою управління якістю дошкільної освіти є *організація навчальної бази*. Функціонал дошкільного закладу підходить для широкого кола різновидів діяльності. Варто приділяти увагу дизайну освітнього середовища – він має захоплювати дітей до дії, розвивати допитливість, бажання експериментувати, досліджувати та створювати нове. Відповідне середовище стимулює дітей до розширення кругозору і знань, розвиває їхні здібності, допомагає розуміти межі та розвивати самоконтроль. Дошкільне освітнє середовище має включати різноманітні щоденні зони діяльності саме в дошкільному закладі та на подвір'ї. Безпечні, добре освітлені та провітрювані, чисті приміщення є умовою якості освіти. Меблі та оздоблення мають бути естетичними, добре підходити для дітей і того, що очікується від них. У дошкільному закладі повинні бути передбачені такі зони діяльності: для вільної гри, столи для роботи, для прийому їжі, куточки для прослуховування музики тощо.

Іншою організаційно-педагогічною умовою управління якістю дошкільної освіти є *організація планування діяльності*. Плани роботи та графіки діяльності впроваджують освітні цілі у щоденну практику. План роботи містить як педагогічні, так і адміністративні елементи. План адміністративної роботи охоплює весь навчальний рік і містить розклад зборів колективу, батьківських зборів, громадських заходів тощо. План педагогічної роботи деталізує знання, цінності, вміння та здібності, яких діти мають набути, і способи досягнення цього.

Остання виділена нами організаційно-педагогічна умова управління якістю дошкільної освіти полягає у *грунтовному і систематичному вивченні контингенту закладу*. Збір інформації про дітей має бути постійним. Для цього використовуються бесіди з батьками і дітьми, загальні спостереження, а також вивчення дитячих творів, наприклад, малюнків. Необхідно збирати цю інформацію, формувати досє кожної дитини і відповідно до цього адаптувати навчальний план.

Результати дослідження. У процесі дослідження було сформовано комплекс організаційно-педагогічних умов управління якістю дошкільної освіти, а саме: визначення місії закладу, чітку постановку цілей дошкільної освіти та планування їхнього досягнення; створення безпечного освітнього середовища; формування навчально-методичного середовища, що стимулює дітей до навчальної діяльності; створення позитивного клімату; організація навчальної бази; організація планування діяльності; ґрунтовне і систематичне вивчення контингенту закладу.

Висновки. Проблема підвищення якості дошкільної освіти відповідно до європейських стандартів є надзвичайно важливою. Досягти цих результатів неможливо без організації ефективного управління ЗДО. У зв'язку з цим сформульовано комплекс організаційно-педагогічних умов управління якістю дошкільної освіти, що дозволяє в сучасних складних умовах впоратися із завданням забезпечення дітей якісною дошкільною освітою.

Перспективи подальших розвідок. Наступним етапом дослідження вважаємо емпіричну перевірку запропонованого комплексу організаційно-педагогічних умов управління якістю дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Ветренко М. Ю., Кравченко Г. Ю. Управління якістю дошкільної освіти на основі освітнього моніторингу. *Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка*. 2018. № 4 (5). URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/19409>
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 345 с.
3. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 39–43.
4. Кіндрат І. Р. Організаційно-педагогічні умови побудови освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі на засадах інтеграції. *Modern problems and ways of their solution in science, transport, production and education*. 2012. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer29/585.pdf>
5. Ключові показники якості дошкільної освіти. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/01/25/Klyuchovi%20pokaznyky%20yakosti%20doshkilnoyi%20osvity.pdf>
6. Козак Л., Швидка І. Якість дошкільної освіти на сучасному етапі. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 3/4 (22/23). С. 198–208.
7. Крутий К. Концепція постійного контролю за якістю дошкільної освіти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. № 3. С. 4–6; № 4. С. 35–36.
8. Мармаза О. І. Менеджмент освітньої організації. Харків: ТОВ «Щедра садиба», 2017. 126 с.
9. Методичні рекомендації про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022/2023 навчальному році. Додаток до листа МОН від 27.07.2022 № 1/8504-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62e/3b9/2e7/62e3b92e7f631954849654.pdf>
10. Москалик Г. Правове забезпечення управлінської діяльності менеджера: теоретичний аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2001. С. 43–45.
11. Фроленкова Н. О. Якість дошкільної освіти в Україні: феномен поняття. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 116–118.
12. Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care. Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care

under the auspices of the European Commission. 2014. URL: https://www.value-ecec.eu/wp-content/uploads/2019/11/ecec-quality-framework_en.pdf

13. Sverdlov A. et al. Preschool educational practice guidelines for preschool teachers. 2010. URL: <https://www.oecd.org/education/school/48990155.pdf>

References

- Vetrenko, M. Yu., & Kravchenko, H. Yu. (2018). Upravlinnia yakistiu doshkilnoi osvity na osnovi osvitnioho monitorynhu [Quality management of preschool education based on educational monitoring]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Pedagogika [Adaptive management: theory and practice. Pedagogy]*, 4 (5). URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/19409> [in Ukrainian].
- Dychkivska, I. M. (2004). *Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi [Innovative pedagogical technologies]: navchalnyy posibnyk*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
- Yezhova, O. O. (2014). Sutnist orhanizatsiino-pedahohichnykh umov pedahohichnoho protsesu [The essence of organizational and pedagogical conditions of the pedagogical process]. *Psykhologo-pedahohichni nauky [Psychological and pedagogical sciences]*, 3, 39-43 [in Ukrainian].
- Kindrat, I. R. (2012). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy pobudovy osvitnioho protsesu v doshkilnomu navchalnomu zakladi na zasadakh intehratsii [Organizational and pedagogical conditions for building an educational process in a preschool educational institution based on integration]. *Modern problems and ways of their solution in science, transport, production and education*. Retrieved from <https://www.sworld.com.ua/konfer29/585.pdf> [in Ukrainian].
- Kliuchovi pokaznyky yakosti doshkilnoi osvity [Key indicators of the quality of preschool education]*. (2021). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/01/25/Klyuchovi%20pokaznyky%20yakosti%20doshkilnoi%20osvity.pdf> [in Ukrainian].
- Kozak, L., & Shvydka, I. (2018). Yakist doshkilnoi osvity na suchasnomu etapi [The quality of preschool education at the current stage]. *Osvitlohichnyi dyskurs [Educational discourse]*, 3/4 (22/23), 198-208 [in Ukrainian].
- Krutii, K. (2009). Kontsepsiia postiinoho kontroliu za yakistiu doshkilnoi osvity [The concept of constant control over the quality of preschool education]. *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu [Methodist preschool teacher]*, 3, 4-6; 4, 35-36 [in Ukrainian].
- Marmaza, O. I. (2017). *Menedzhment osvitnioi orhanizatsii [Management of an educational organization]*. Kharkiv: TOV «Shchedra sadyba» [in Ukrainian].
- Metodychni rekomendatsiyi pro okremi pytannya diyal'nosti zakladiv doshkil'noyi osvity u 2022/2023 navchal'nomu rotsi [Methodological recommendations on specific issues of activities of preschool education institutions in the 2022/2023 academic year]*. (2022). Dodatok do lysta MON vid 27.07.2022 № 1/8504-22 Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62e/3b9/2e/62e3b92e7f631954849654.pdf> [in Ukrainian].
- Moskalyk, H. (2001). Pravove zabezpechennya upravlinskoyi diyal'nosti menedzhera: teoretychnyy aspekt [Legal support of the managerial activity of the manager: theoretical aspect]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 2001, 43-45 [in Ukrainian].
- Frolenkova, N. O. (2015). Yakist doshkilnoi osvity v Ukraini: fenomen poniattia [The quality of preschool education in Ukraine: the phenomenon of the concept]. *Molodyi vchenyi [Young scientist]*, 2 (17), 116-118 [in Ukrainian].
- Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care*. (2014). Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission. Retrieved from https://www.value-ecec.eu/wp-content/uploads/2019/11/ecec-quality-framework_en.pdf
- Sverdlov, A. et al. (2010). *Preschool educational practice guidelines for preschool teachers*. Retrieved from <https://www.oecd.org/education/school/48990155.pdf>

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 05.12.2022

РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МЕЖАХ ПІДВИЩЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КЕРІВНИКА ЗДО

A Розглядається управлінська компетентність керівника закладу дошкільної освіти як структурний складник професійної кваліфікації. Акцентовано увагу на тому, що згідно з Професійним стандартом керівника ЗДО управлінська компетентність пов'язана з такими трудовими функціями, як управління, лідерство і партнерська взаємодія (лідерська компетентність), а також стратегічний розвиток закладу (стратегічне управління, стратегічна комунікація, нормативно-правова компетентність). Досліджуються структурні компоненти управлінської компетентності. На основі осмислення теоретичних досліджень пропонуються практичний інструментарій розвитку управлінської компетентності у межах підвищення загальної професійної кваліфікації керівника ЗДО. Акцентується необхідність системного і комплексного вдосконалення управлінської компетентності.

Ключові слова: управлінська компетентність; розвиток; дошкільна освіта; керівник закладу; професійна кваліфікація; управління; лідерство

S **Bozhok Valentyna. Development of management competence within the limits of increase general professional qualifications of the head of a preschool education institution.**

The article considers the managerial competence of the head of a preschool education institution as a structural component of professional qualification. Attention is focused on the fact that according to the Professional Standard of the head of the preschool education institution, managerial competence is related to such work functions as management (operational management; organizational and methodical competence; communicative competence), leadership and partnership interaction (leadership competence), as well as strategic development of the institution (strategic management, strategic communication, regulatory and legal competence). The modern director of a preschool education institution must have organizational skills and an analytical mind, know psychology, pedagogy, manage the activities of the organization's employees, have developed communication skills, be demanding, fair, and resistant to stress. The structural components of managerial competence are studied. The managerial competence of the head of a preschool education institution requires knowledge not only in the field of education management, but also in the field of economics, marketing, psychology, information technologies, social communications, etc. The components of managerial competence include the abilities of forecasting, planning, strategic analysis, organization of activities, monitoring and control. Based on the understanding of theoretical studies, practical tools for the development of managerial competence are offered within the scope of improving the general professional qualifications of the head of the preschool education institution. The need for systematic and comprehensive improvement of managerial competence is emphasized. In particular, measures for the development of strategic analysis, leadership training and effective communication are offered.

Key words: managerial competence; development; preschool education; head of the institution; professional qualification; management; leadership

Божок Валентина Юрївна, магістрантка, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя; вихователька-методист, Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 13 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Bozhok Valentina, Master's student, Classical Private University, Zaporizhzhia; acting educator-methodologist, Kremenchuk Preschool Education Institution № 13 of Kremenchuk City Council of Kremenchuk District, Poltava Region, Ukraine

E-mail: valia_bozhok@ukr.net

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. У зв'язку з докорінним реформуванням освітньої системи України та імплементацією професійних стандартів посад, зокрема, й керівника закладу дошкільної освіти, потребує уточнення сутність поняття «управлінська компетентність» та її кореляція з професійною кваліфікацією. Перед освітньою галуззю постають важливі завдання побудови єдиної концепції розвитку управлінської компетентності у межах загальної професійної кваліфікації керівника ЗДО, системного і комплексного вдосконалення управлінської

компетентності на основі розроблення організаційно-методичного інструментарію.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Управлінська компетентність керівника закладу освіти знаходиться у фокусі уваги українських освітологів, вона розглядається у зв'язку з управлінською культурою (Л. Васильченко [1]), як елемент вищої післядипломної педагогічної освіти (П. Олешко, Н. Кінах [5], Т. Сорочан [10]), чинник розвитку закладу в умовах ринкової економіки (В. Свистун [8]). Наукові дискусії точаться навколо дефініції управлінської компетентності керівника закладу дошкільної освіти

(В. Петренко [6], Т. Пономаренко [7], В. Семанчина [9], Р. Шаповал [12]), технології її формування (Р. Шаповал [13]).

Згідно з визначенням А. Власюк, «керівник закладу дошкільної освіти – управлінець, який керує педагогічною системою закладу дошкільної освіти, її розвитком, організовує й стимулює професійну діяльність педагогічних працівників, сприяє формуванню культури організації, організовує та забезпечує їхню діяльність» [2, с. 83].

Проте, як слушно зауважує В. Петренко, компетентність керівника ЗДО не зводиться до операційного управління, адже «успішний керівник ЗДО – це менеджер, який не лише здійснює управлінські функції, приймає рішення, контролює всі види діяльності закладі (адміністративну, педагогічну, методичну, господарську тощо), а й згуртовує педагогічний колектив, є його мотиватором і натхненником» [6, с. 24].

Р. Шаповал розглядає управлінську компетентність керівника ЗДО як «найважливіший складник його професіоналізму, який є інтегрованим особистісним утворенням педагога, що відбиває єдність теоретичної та практичної готовності управлінця до ефективного здійснення різноманітних управлінських функцій (інформаційно-аналітичної, мотиваційно-цільової, планово-прогностичної, організаційної, контрольної-регулятивної)» [12, с. 355].

Т. Сорочан розглядає поняття управлінської компетентності як «єдність психологічної, теоретичної й практичної готовності до управлінської діяльності відповідно до конкретних вимог і завдань» [10, с. 165]. В. Семанчина трактує її як «інтегральну здібність особистості будувати свій поступальний професійний розвиток із постійним ускладненням завдань і зростанням рівня досягнень» [9, с. 436].

Т. Пономаренко, акцентуючи культурний аспект, визначає управлінську компетентність «як основу управлінської культури керівників дошкільної освіти, що закладається на етапі університетської підготовки та являє собою готовність до здійснення управлінської діяльності на засадах культуровідповідності» [7].

Дослідник сучасних проблем освіти Г. Москалик зазначає, що «серед найголовніших завдань модернізації сучасної української школи залишаються питання: орієнтація змісту освіти на швидкий розвиток новітніх технологій, штучного інтелекту, нового мислення; підготовка працівників для промисловості, які вміють критично мислити, можуть створювати новий продукт, у т. ч. й електронний; освіта потребує якісної та вчасної модернізації, оновлення структури, перепідготовки кадрового складу педагогічних і науково-педагогічних працівників, відповідності матеріально-технічної бази потребам ринку праці; з упровадженням у навчально-виховний процес сучасних технологій, педагог усе більше набуває функції консультанта, порадника, наставника; організація для майбутніх педагогів спеціальної психолого-педагогічної підготовки, оскільки в їхній професійній діяльності реалізуються не тільки спеціальні предметні знання, але й сучасні знання у сфері

педагогіки і психології, акмеології, технології навчання та виховання; філософське переосмислення стосунків із мережною людиною – глобалістською людиною, яка володіє інформаційно-комунікаційними технологіями, англійською мовою, надає перевагу електронному стилю листування й зустрічей, отже, мобільна у віртуальному просторі та оперативна в реальному часі» [3, с. 32-33].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча управлінська компетентність як педагогічний феномен є об'єктом численних наукових розвідок, дотепер актуальним залишається аналіз кореляції між її структурними компонентами та трудовими функціями керівника ЗДО, зафіксованими у Професійному стандарті.

Мета статті полягає в уточненні зв'язку між управлінською компетентністю і трудовими функціями керівника ЗДО, а також у дослідженні інструментарію розвитку управлінської компетентності у межах підвищення професійної кваліфікації.

Викладення основного матеріалу. Аналіз Професійного стандарту «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» [4] показав, що управлінська компетентність, хоча й не виділена окремо, однак корелює з трьома трудовими функціями керівника ЗДО, а саме:

- управління ЗДО (професійні компетентності: операційне управління; організаційно-методична компетентність; комунікативна компетентність);
- лідерство і партнерська взаємодія (лідерська компетентність);
- стратегічний розвиток ЗДО (стратегічне управління та розвиток; стратегічна комунікація; нормативно-правова компетентність).

Якщо розглядати управлінську компетентність під запропонованим у Професійному стандарті кутом, то її зміст дещо розширюється за рахунок психологічних (комунікація, зокрема, й стратегічна, а також лідерство) та юридичних (нормативно-правова компетентність) складників і виходить за межі власне менеджменту.

Варто зазначити, що Професійний стандарт у цьому аспекті пропонує інноваційний підхід до управлінської компетентності, адже до цього вона розглядалася вужче. Так, наприклад, В. Свистун серед складників управлінської компетентності виділяє стратегічну, організаційну, управління персоналом, маркетингову [8], П. Олешко і Н. Кінах – економічний, маркетинговий, планово-прогностичний, стратегічний, організаційний, контрольний, інформаційно-аналітичний компоненти [5].

Отже, керуючись Професійним стандартом, можна дійти висновку, що для керівника закладу дошкільної освіти у процесі формування управлінської компетентності особливої значущості набуває, окрім власне навичок управління (стратегічного та операційного), комплекс додаткових умінь.

На це звертають увагу О. Товканець і М. Плєскач, які зазначають, що «здатність педагога дошкільної устано-

ви до засвоєння змісту управлінської компетентності, морального, соціального, професійного досвіду, перетворення абстрактної можливості на реальне володіння професійним, моральним, соціальним статусом, якостями та функціями є одним із основних чинників професійного розвитку особистості» [11, с. 104].

Результати дослідження. Базуючись на осмисленні Професійного стандарту на різноманітних наукових підходів до управлінської компетентності керівника ЗДО, пропонуємо практичний інструментарій розвитку управлінської компетентності у межах підвищення загальної професійної кваліфікації, тобто комплекс конкретних заходів.

За основу беремо етапи технології формування управлінської компетентності керівника ЗДО, виділені Р. Шаповалом, а саме: діагностико-проектувальний (діагностика й самодіагностика професійного досвіду й індивідуальних особливостей, спрямовані на розвиток позитивної мотивації педагога та розроблення програми його особистісно-професійного зростання), змістово-процесуальний (реалізація програми самовдосконалення на основі фасилітуючої взаємодії викладача з педагогом-управлінцем в умовах, наближених до реальної професійної діяльності керівника ЗДО), оцінно-коригувальний (самооцінка й самокорекція процесу освіти) [13, с. 154].

На першому (діагностико-проектувальному) етапі пропонуємо комплекс з опитувань та анкетувань в онлайн-форматі за допомогою Google форм, спрямований на з'ясування рівня обізнаності керівників ЗДО у нормах, правилах і техніках комунікації, зокрема, стратегічної; теорії лідерства; нормативно-правовому забезпеченні освітньої галузі.

Змістово-процесуальний етап передбачає проведення комплексу заходів, метою яких є розвиток різноманітних складників управлінської компетентності, а саме:

- тренінг ефективної комунікації з метою розвитку комунікативної компетентності як складника трудової функції управління ЗДО;
- тренінг лідерських якостей;
- круглі столи за участі представників міської влади, комунальних підприємств, підприємств-спонсорів, громадських організацій і батьківського комітету з метою розвитку навичок стратегічного управління;
- участь у вебінарах із правових засад освітньої галузі з метою формування нормативно-правової компетентності як складника стратегічного розвитку ЗДО.

На оцінно-коригувальному етапі пропонуємо контрольне опитування з метою моніторингу й оцінювання досягнутих результатів, а також зворотного зв'язку.

Висновки. Виклики сьогодення, що спричинили реформування освітньої галузі, висувають нові вимоги до управлінської компетентності як базової для керівника ЗДО. Окрім суто управлінських навичок, від керівника вимагається широке коло різноманітних знань, умінь і здат-

ностей. Для того, щоб здійснювати стратегічний розвиток закладу, сучасний керівник ЗДО має бути ефективним комунікатором, медіатором між педагогічною спільнотою, батьківським загалом, громадськими організаціями і владою. Цьому сприяє запропонований у дослідженні практичний інструментарій розвитку управлінської компетентності в межах підвищення кваліфікації керівника ЗДО.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в апробації запропонованого комплексу заходів, тобто у проведеному педагогічному експерименту з метою розвитку управлінської компетентності керівників ЗДО.

Список використаних джерел

1. Васильченко Л. В. Управлінська культура і компетентність керівника. Харків: Основа, 2007. 176 с.
2. Власюк А. Д. Управлінська компетентність як складова професійної кваліфікації керівника закладу дошкільної освіти. *Управління закладами освіти на засадах акмеологічного підходу*: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (16 березня 2018 року): в 2 ч. / Житомир, держ. ун-т ім. І. Франка, Нац. акад. пед. наук України, Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка; (відп. за вип.: Б. М. Ренькас, Т. Є. Рожнова). Житомир: Вид-во ФО-П Левковець, 2018. Ч. 1. С. 81–88. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/158264861.pdf>
3. Москалик Г. До сучасних проблем модернізації української школи. *Технології інтеграції змісту освіти*: зб. наук. пр. Всеукр. круглого столу «Інтеграція змісту освіти в профільній школі», 17 квітня 2019 р. / Інститут педагогіки НАПН України, Полтав. обл. ін-т післядипл. пед. освіти ім. М. В. Остроградського; [голов. ред. В. Р. Ільченко]. Полтава: ПОІППО, 2019. Вип. 11. С. 32–34.
4. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» № 620-21 від 28.09.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-kerivnik-direktor-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
5. Олешко П. О., Кінах Н. В. Структура управлінської компетентності керівника освітнього закладу в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник післядипломної освіти. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 9 (38). С. 113–132. URL: <https://doi.org/10.32405/2218-7650>
6. Петренко В. А. Управлінська компетентність керівника закладу дошкільної освіти: теоретичний аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2022. № 2 (203). С. 22–25. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2\(203\)-22-25](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2(203)-22-25)
7. Пономаренко Т. О. Теоретико-методологічні засади формування управлінської культури керівників дошкільної освіти. *Науковий вісник Донбасу*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2014_2_13
8. Свистун В. І. Управлінська компетентність керівника як важливий чинник розвитку професійно-технічного навчального закладу в умовах ринкової економіки. 2014. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/9176/1/Svystun.pdf>
9. Семанчина В. Управлінська компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 15. С. 430–437.
10. Сорочан Т. М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія і практика: монографія. Луганськ: Знання, 2005. 384 с.
11. Товканець О. С., Плескач М. І. Управлінська компетентність у змісті професійної діяльності педагога дошкільної освітньої установи. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів: матеріали доповідей та повідомлень міжнар. наук.-практ. конф., Ужгород 27.9.2019 р.* / за ред.: І. В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора. Ужгород: ТОВ «ПІК-У», 2019. С. 103–105.
12. Шаповал Р. В. Сутність управлінської компетентності керівника дошкільного навчального закладу. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: зб. наук. пр. Київ; Запоріжжя: Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України; ЗОІППО, 2008. Вип. 52. С. 353–359.
13. Шаповал Р. В. Технологія формування управлінської компетентності керівника дошкільного навчального закладу. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: зб. наук. пр. Харків: Харків. Держ. академія дизайну і мистецтв, 2007. № 12. С. 153–156.

References

1. Vasylychenko, L. V. (2007). *Upravlinska kultura i kompetentnist kerivnyka [Managerial culture and competence of the manager]*. Kharkiv: Osнова [in Ukrainian].
2. Vlasjuk, A. D. (2018). *Upravlinska kompetentnist yak skladova profesijnoyi kvalifikatsiyi kerivnyka zakladu doshkilnoyi osvity [Management competence as a component of the professional qualification of the head of a preschool*

- education institution]. In B. M. Renkas, T. Ye. Rozhnova (Eds.), *Upravlinnya zakladamy osvity na zasadakh akmeologichnoho pidkhodu [Management of educational institutions based on the acmeological approach]*: zbirnyk materialiv Vseukrayinskoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi (ls. 1, pp. 81-88). Zhytomyr: Vyd-vo FO-P Levkovets. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/158264861.pdf> [in Ukrainian].
3. Moskalyk, H. (2019). Do suchasnykh problem modernizatsiyi ukrayins'koyi shkoly [To the modern problems of Ukrainian school modernization]. In V. R. Ilchenko (Ed.), *Tekhnolohiyi intehratsiyi zmistu osvity [Technologies of integration of educational content]*: zb. nauk. pr. Vseukrayinskoho kruhloho stolu «Intehratsiya zmistu osvity v profilniy shkoli» (ls. 11, pp. 32-34). Poltava: POIPPO [in Ukrainian].
 4. *Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy «Pro zatverdzhennya profesijnogo standartu «Kerivnyk (dyrektor) zakladu doshkil'noyi osvity» [On approval of the professional standard «Head (director) of a preschool education institution»]* № 620-21 vid 28.09.2021 r. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-kerivnik-direktor-zakladu-doshkilnoyi-osvi> [in Ukrainian].
 5. Oleshko, P. O., & Kinakh, N. V. (2019). Struktura upravlinskoyi kompetentnosti kerivnyka osvitnoho zakladu v systemi pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity [The structure of managerial competence of the head of an educational institution in the system of postgraduate pedagogical education]. *Visnyk pislyadyplomnoyi osvity [Bulletin of postgraduate education]*, 9 (38), 113-132. Retrieved from <https://doi.org/10.32405/2218-7650> [in Ukrainian].
 6. Petrenko, V. A. (2022). Upravlinska kompetentnist kerivnyka zakladu doshkilnoyi osvity: teoretychnyy aspekt [Managerial competence of the head of a preschool education institution: theoretical aspect]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 2 (203), 22-25. Retrieved from [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2\(203\)-22-25](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-2(203)-22-25) [in Ukrainian].
 7. Ponomarenko, T. O. (2014). Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannya upravlinskoyi kultury kerivnykiv doshkilnoyi osvity [Theoretical and methodological principles of the formation of management culture of preschool education leaders]. *Naukovyy visnyk Donbasu [Scientific Bulletin of Donbas]*, 2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2014_2_13 [in Ukrainian].
 8. Svystun, V. I. (2014). Upravlinska kompetentnist kerivnyka yak vazhlyvyi chynnnyk rozvytku profesiyno-tekhnichnoho navchalnoho zakladu v umovakh rynkovoyi ekonomiky [Managerial competence of the manager as an important factor in the development of a vocational educational institution in the conditions of a market economy]. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/9176/1/Svystun.pdf> [in Ukrainian].
 9. Semanchyna, V. (2016). Upravlinska kompetentnist kerivnyka zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Managerial competence of the head of a comprehensive educational institution]. *Aktualni pytannya humanitarnykh nauk [Current issues of humanitarian sciences]*, 15, 430-437 [in Ukrainian].
 10. Sorochan, T. M. (2005). *Pidhotovka kerivnykiv shkil do upravlinskoyi diyalnosti: teoriya i praktyka [Preparation of school leaders for managerial activities: theory and practice]*: monohrafiya. Luhansk: Znannya [in Ukrainian].
 11. Tovkanets, O. S., & Pleskach, M. I. (2019). Upravlinska kompetentnist u zmisty profesijnoyi diyalnosti pedahoha doshkilnoyi osvitnoyi ustanovy [Management competence in the content of the professional activity of a teacher of a preschool educational institution]. In I. V. Kozubovska, F. F. Shandor (Eds.), *Sotsiologiya ta sotsial'na robota v umovakh natsionalnykh ta rehionalnykh vyklykiv [Sociology and social work in the conditions of national and regional challenges]*: materialy dopovidey ta povidomlen mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi (pp. 103-105). Uzhhorod: TOV «RIK-U» [in Ukrainian].
 12. Shapoval, R. V. (2008). Sutnist upravlinskoyi kompetentnosti kerivnyka doshkilnoho navchalnoho zakladu [The essence of managerial competence of the head of a preschool educational institution]. In *Pedahohika i psykholohiya formuvannya tvorchoyi osobystosti: problemy i poshuky [Pedagogy and psychology of the formation of a creative personality: problems and searches]*: zb. nauk. pr. (ls. 52, pp. 353-359). Kyiv; Zaporizhzhya: In-t pedahohiky i psykholohiyi profesijnoyi osvity APN Ukrainy; ZOIPPO [in Ukrainian].
 13. Shapoval, R. V. (2007). Tekhnolohiya formuvannya upravlinskoyi kompetentnosti kerivnyka doshkilnoho navchalnoho zakladu [The technology of formation of managerial competence of the head of a preschool educational institution]. In *Pedahohika, psykholohiya ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannya i sportu [Pedagogy, psychology and medico-biological problems of physical education and sports]*: zb. nauk. pr. (ls. 12, pp. 153-156). Kharkiv: Kharkivska derzhavna akademiya dyzaynu i mystetstv [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 03.12.2022

УДК 378.011.3-051:94(477+438)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6\(207\)-35-39](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6(207)-35-39)

Черевичний Геннадій

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-9094-8732>

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ І РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

А Наголошується на актуальності модернізації професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах України. Піднімається питання вивчення досвіду Республіки Польща у цьому контексті. Наводяться певні результати контент-аналізу джерельної бази дослідження (законодавчої, науково-педагогічної, історично-архівної, інформаційно-аналітичної, дисертаційної). Зосереджено увагу на нормативно-правовому аспекті функціонування систем вищої освіти України і Республіки Польща на сучасному етапі. У цьому сенсі розглядається професійна підготовка майбутніх учителів історії в умовах існуючих форс-мажорних обставин, спровокованих карантинними обмеженнями пандемії COVID-19, введенням воєнного стану. Зроблено акцент на результатах впливу глобальних трансформаційних змін цифровізаційного суспільного на динаміку науково-освітнього простору. У статті зазначено, що дане дослідження базується на фундаментальних положеннях розвитку компетентнісно-трансдисциплінарної парадигми підготовки педагогічних кадрів. Обґрунтовано необхідність структурно-семантичного аналізу базових понять дослідження, що в умовах дистанту набувають нових смислів таких, як: «система професійної підготовки в умовах дистанційного навчання», «професійна підготовка майбутніх учителів історії за форсмажорних обставин», «трансдисциплінарність підготовки майбутніх учителів історії», «формування національної ідентичності майбутніх учителів історії». Ключовою метою статті є висвітлення результатів підготовчого етапу науково-педагогічного дослідження професійної підготовки майбутніх учителів історії на сучасному етапі, а також обґрунтування актуальності зазначеної проблеми в умовах сьогодення, враховуючи багаторічний практичний досвід викладацької діяльності автора на кафедрі новітньої історії України історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Автор аргументує конструктивні висновки про те, що професійна підготовка майбутніх учителів історії Республіки Польща віддзеркалює провідні тенденції формування національної ідентичності та водночас має певні специфічні особливості, зумовлені історичним досвідом Польщі, який є найближчим до українського суспільства з усіх країн ЄС.

Отже, узагальнення такого досвіду, виявлення його прогресивних ідей і доцільне втілення їх у практику відповідно до українських реалій сприятиме якісній модернізації системи національної педагогічної освіти історичного спрямування.

Ключові слова: професійна підготовка; учитель історії; університет; вища освіта; загальна середня освіта; українське суспільство; досвід Республіки Польща

С *Cherevychnyi Gennadii. Updating problem of professional training of future history teachers in the universities of Ukraine and the Republic of Poland at the present stage.*

This article emphasizes the relevance of modernizing the professional training of future history teachers in Ukrainian universities. The question of studying the experience of the Republic of Poland in this context is raised. Certain results of the content analysis of the research source base (legislative, scientific-pedagogical, historical-archival, informational-analytical, dissertation) are presented. This attention is focused on the regulatory and legal aspects of the functioning of the higher education systems of Ukraine and the Republic of Poland at the present stage. In this sense, the professional training of future history teachers is considered in the conditions of existing force majeure circumstances, provoked by the quarantine restrictions of the COVID-19 pandemic, the introduction of martial law. Attention is focused on the results of the impact of global transformational changes of digitalization society on the dynamics of the scientific and educational space. The article states that the current study is based on the fundamental provisions of the development of a competence-transdisciplinary paradigm of the training of pedagogical staff. The author substantiates the need for a structural and semantic analysis of the basic research concepts («system of professional training in the conditions of distance learning», «professional training of future history teachers under force majeure circumstances», «transdisciplinarity of training of future history teachers», formation of the national identity of future history teachers that acquire new meanings in conditions of distance.

The article highlights the results of the preparatory stage of scientific and pedagogical research on the professional training of future history teachers at the present stage, and to substantiates the relevance of the specified problem in today's conditions. The author's many years of practical teaching experience at the Department of Contemporary History of Ukraine, Faculty of History of Taras Shevchenko Kyiv National University are considered.

The author gives constructive conclusions that the professional training of future history teachers of the Republic of Poland reflects the leading trends in the formation of national identity and at the same time has certain specific features determined by the historical experience of Poland, which is the closest to Ukrainian society among all EU countries.

Therefore, the generalization of such experience, the identification of its progressive ideas and their expedient implementation in practice in accordance with Ukrainian realities will contribute to the qualitative modernization of the system of national pedagogical education in a historical direction.

Key words: Professional Training; History Teacher; University; Higher Education; General Secondary Education; Ukrainian Society; Experience of the Republic of Poland

Черевичний Геннадій Семенович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри новітньої історії України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Cherevychnyi Gennadii, Ph.D of Historical, in Education, Associate Professor, Associate Professor in the Department of Contemporary History of Ukraine, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

E-mail: gscherevichnyj@gmail.com

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Надзвичайної актуальності під час повномасштабних воєнних дій на території України, сприяючи активізації серед пріоритетів суспільства та держави щодо створення цілісної та ефективної національної системи освіти, набуває проблема її модернізації та реформування. Зокрема, це інноваційне наповнення інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти з підготовки педагогічних кадрів, які мають спрямовувати свою діяльність на формування і розвиток інтелектуального і трудового потенціалу держави зі збереженням національної ідентичності. Це залишається ключовим аспектом євроінтеграційного спрямування України, яке нині поступово набуває за таких умов практичної реалізації. Намагання України постати конкурентоздатною європейською державою зумовлює імплементацію досвіду Республіки Польща як однієї з найближчих культурно, ментально, так й історично країн Європейського Союзу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій уможливив отримання певних результатів щодо забезпечення практичного інтересу у векторі інформаційно-аналітичного, науково-педагогічного та нормативно-правового проведення чинної професійної підготовки майбутніх учителів історії через призму сучасного українського та польського досвіду. Проаналізовано теоретико-методологічні аспекти проблеми шляхом виокремлення основного контексту на засадах основних положень теорії наукового пізнання, теорії мотивації, психолого-педагогічних теорій тощо. Виокремлено основні концептуальні підходи до розгляду педагогічних явищ, що дадуть змогу об'єктивніше: організувати дослідницький процес за окресленою тематикою, таких, як: системний (В. Биков, С. Гончаренко, М. Лазарєв, Е. Лузік та ін.); компетентнісний (О. Баніт, А. Гриценко, П. Лузан, В. Манько, Н. Ничкало, Л. Сергєєва, Л. Сушенцева, Л. Штефан та ін.), особистісно-орієнтований, суб'єктно-діяльнісний і діагностичний (Г. Костюк, С. Максименко, Л. Матвієнко, Я. Раєвська, О. Шестопалова та ін.), технологічний (Т. Бондаренко, О. Купріянов, О. Пінчук, В. Юрженко та ін.); трансдисциплінарний, у т. ч. як різновиди – онтологічний (Т. Говорущенко, Т. Грубер, Ю. Дінг,

С. Зибін, Й. Зуре, М. Росток, Д. Фор, та ін.) і адаптивний (Н. Білик, Т. Борова, Г. Єльнікова, О. Єрьоменко, Л. Лузан, О. Лучанінова, Г. Полякова, З. Рябова та ін.). Пропедевтична обґрунтованість існування безлічі парадигм щодо існування феномена трансдисциплінарності, безпосередньо пов'язана з іменами таких учених, як: Е. Дадже, М. Меллоу, Б. Ніколеску, Ж. Піаже, О. Шегай, Е. Янч та ін. З'ясовано, що теоретико-методологічний концепт пов'язується з фактором управління знаннями, який відіграє багатозадачну роль трансформаційного переосмислення природи виявлення, формування та історично обумовленого розвитку інтелектуального й трудового потенціалу країни загалом, а також кожної окремої особистості, у т. ч. і кожного із майбутніх учителів історії – безпосередньо вивчатиметься на основі праць таких дослідників, як: А. Вебер, А. Гапоненко, Б. Мільнер, Ю. Хабермас, Т. Девенпорт, П. Друкер, Д. Леонард-Бартон, Дж. Нонака, О. Пометун, П. Ромер, Т. Стюарт, Х. Такеучі та ін.

У фундамент розвитку української компаративістики покладено науковий доробок О. Музиченка, С. Ананьїна, Я. Чепіги та С. Русової. Зокрема окремі напрями щодо методології порівняльних досліджень, що стосуються Республіки Польща належать польським фундаторам порівняльної педагогіки таким, як: Т. Вілех, Б. Наврочинський, Т. Пенхерський, Б. Суходольський та ін., а в Україні – Н. Абашкіна, Е. Бережна, Н. Лавриченко, Б. Мельниченко, Г. Степенко, І. Тараненко, Т. Тодоров та ін. Досліджено, що вагомий науковий доробок із питань методології порівняльної педагогіки на сучасному етапі зроблено такими ученими, як: Н. Авшенюк, О. Баніт, С. Бабушко, Н. Бідюк, О. Локшина, Л. Лук'янова, Л. Пуховська, А. Сбруєва, О. Сухомлинська та ін. Наприклад, одним із провідних осередків української компаративістики, де пріоритетність налагодження міжнародних зв'язків і де є вагомий внесок у національну науку на сучасному етапі у векторі дослідницьких пошуків задля розвитку порівняльної педагогіки, можна вважати Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (директор проф. Л. Лук'янова).

Також з'ясовано, що підготовка педагогічних кадрів, зокрема майбутніх учителів історії, відбувається на підставі чинного законодавства, зокрема таких офіційних

документів щодо модернізації та реформування освіти: Закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020); Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2016); державні стандарти освіти, навчальні плани і програми. Також цікавим виявились нормативно-правові акти ЮНЕСКО, Загальноєвропейські рекомендації, звіти, як-от: Рамкова програма оновлених ключових компетентностей для навчання впродовж життя, схвалених Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу, Рамка цифрової компетентності для освітян (DigCompEdu), Основні компетентності (огляд організації економічного співтовариства і розвитку (ОЕСР)), Рамки для навчання 21 століття P2 (Framework for 21st Century Learning), Навички для сучасної України (звіт Світового банку), звіт ОЕСР: «Освіта вчителів у 21 столітті: Еволюція та інновації Сінгапуру (Teacher education in the 21st century: Singapore's evolution and innovation)» тощо, а також законодавча база з освітньої політики Республіки Польща у контексті проблематики дослідження. Вивчено певні інтерпретаційні джерела: монографічні та дисертаційні праці, публікації та матеріали наукових конференцій, наукові статті, матеріали української та зарубіжної педагогічної періодици, зокрема Республіки Польща, з обраною для дослідження проблеми.

Формування цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті є актуалізація проблеми науково-педагогічного дослідження у векторі модернізації професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах України в умовах сьогодення та імплементація досвіду Республіки Польща щодо формування у них національної ідентичності в цьому контексті.

Викладення основного матеріалу. Ураховуючи євроінтеграційний курс розвитку України, закріплений на конституційному рівні, задля критичного осмислення та впровадження певних актуальних результатів наукового пошуку, доцільним виявилось вивчення досвіду Республіки Польща як частини європейської освітньої системи. Одним із напрямів виокремлено завдання щодо вивчення нормативно-правового забезпечення чинної професійної підготовки майбутніх учителів (історії) через призму польського законодавства, створеного у 21-му столітті. Звичайно, що звертаємо увагу на чинні офіційні документи з точки зору досвіду розвитку системи вищої освіти та ефективності їх застосування на практиці у низці законодавчих актів таких, як: закони та постанови про систему освіти (Polska. Ustawa, 2005; 2007; 2011; 2012; 2013), Стратегія розвитку вищої освіти в Польщі до 2010 року, Закон про вищу освіту, виданий Міністерством науки і вищої освіти Республіки Польща у 2013 році (Prawo o szkolnictwie wyższym, 2013), Стандарт підготовки до професії вчителя (2006), адаптований до європейських вимог тощо.

Щодо України, то за рахунок інноваційних перетворень, що відбуваються в її економіці, сьогоденна освіта потре-

бує виваженої стратегії, спрямованої на зміну своєї парадигми з одного боку, та задоволення запитів працевластів – з іншого. Це відображено в Конституції України, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про захист економічної конкуренції», «Про наукову і науково-технічну діяльність»; у положеннях Національної стратегії розвитку освіти України, Цифровій адженді України тощо. У цих документах підкреслюється необхідність виокремлення значущості компетентнісного підходу у підготовці педагогічних кадрів, зокрема вчителів історії. Отже, компетентнісно-трансдисциплінарна парадигма, що актуалізується в умовах інформаційного суспільства, привертає все більшу увагу вітчизняних і зарубіжних учених.

Суть концептуальної ідеї дослідження полягає в тому, що в його основу покладено методологію трансдисциплінарного підходу в освіті, а також актуалізується ситуація дистанційного режиму професійної підготовки майбутніх учителів історії в умовах карантинних обмежень COVID-19 та в стані повномасштабної війни в Україні. У цьому контексті компетентнісно-трансдисциплінарна парадигма підготовки педагогічних кадрів набуває розвитку та потребує вивчення семантики логічних структур і понять в умовах трансформаційних змін і цифровізації науково-освітнього простору. Адже майбутнє вже сьогодні вимагає відповідного – трансдисциплінарного підходу як до інтелектуального, так і до психологічного саморозвитку людини впродовж життя, зокрема кожної особистості майбутніх учителів історії. Такий підхід орієнтує освітній процес на розвиток професійної компетентності майбутніх учителів історії як у навчальному середовищі закладу вищої освіти, так і в професійно зорієнтованому середовищі закладів загальної середньої освіти як сфери їхньої майбутньої професійної діяльності. Отже, у логічному функціональному взаємозалежному ланцюгу «наукове пізнання й випереджувальний розвиток ↔ історико-фахові знання ↔ соціально-психологічна організація ↔ технології та інжиніринг (інженерія) ↔ математичне обґрунтування й підтвердження» відбувається формування держави, суспільства, світу, а отже, й психолого-педагогічно розвиненої особистості кожного майбутнього учителя історії. У такий спосіб, застосування основних положень означеного підходу в контексті формування історико-педагогічної еліти українського суспільства, і розбудові єдиного простору для її самоствердження, створюватиме адаптивне середовище оновлення освітньої парадигми країни.

Задля вирішення наукової проблеми у преамбулі підготовчого етапу дослідження було опубліковано та розглянуто низку наукових праць, у яких зосереджено аналітичні висновки щодо: історичного досвіду початку трансформації освітньої системи та формуванні іміджу українського викладача на межі XX–XXI століть [7]; проблеми трансдисциплінарного підходу в освіті України [3, 4, 6, 10]; конфліктогенних аспектів розвитку вищої освіти України на сучасному етапі [5]; інформаційно-аналітичного супроводу

модернізації та реформування сучасної освіти в умовах форсмажорних обставин, трансформаційних змін і цифровізації суспільства [1, с. 3–20; 2, с. 38–66]; інноваційного досвіду управління якістю освіти [6, 9]; науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти [2; 9]; готовності здобувачів вищої освіти до дистанційного режиму навчання [7]; філософсько-педагогічного дискурсу у постмодерністському освітньому просторі щодо особливостей дистанційного навчання [11] тощо. Отже, з'ясовано,

що комплексних досліджень щодо професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах України з порівняльним акцентом вивчення досвіду Республіки Польща на сучасному етапі проводилось недостатньо.

З огляду на вищезазначене шляхом дослідження практичного стану професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах України, виявлено певні фактори, що потребують певних коригувань й уточнень у ході аналітичних розвідок (табл. 1):

Таблиця 1

Актуалізація процесу модернізації професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах України: факторний аналіз

№	Фактор необхідності	Фактор протиріччя	Фактор актуалізації
1.	Необхідність відповідати на виклики сучасного глобалізованого світу	Вповільнені темпи модернізації системи історичної освіти взагалі, а професійної підготовки майбутніх учителів історії зокрема	Усвідомлення впливу викликів глобалізації та запитів суспільства
2.	Необхідність кадрового забезпечення закладів загальної середньої освіти (працедавців) інноваційно налаштованими вчителями історії	Недостатній рівень модернізації наявної системи професійної підготовки майбутніх учителів історії в закладах вищої освіти, зокрема в умовах дистанту і форсмажорних обставин	Вирішення питань кадрової політики закладів вищої освіти та закладів загальної середньої освіти щодо забезпечення вимог працедавців на ринку освітніх послуг на сучасному етапі
3.	Необхідність системного формування національної ідентичності у майбутніх учителів історії	Суб'єктивність людського чиннику в дистанційному освітньому процесі	Активізація процесу формування національної ідентичності майбутніх учителів історії за форсмажорних обставин (карантинні обмеження, воєнний стан та ін.)
4.	Потреба вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів історії на засадах цифровізації	Недостатній рівень методичного забезпечення: розроблення новітніх освітніх технологій та методик навчання для дистанту	Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів закладів загальної середньої освіти та науково-педагогічних працівників університетів в умовах цифровізації науково-освітнього простору (режим дистанту)
5.	Об'єктивна закономірність врахування чинників модернізації у науково-методичній організації професійної підготовки майбутніх учителів історії	Практична неготовність закладів загальної середньої освіти взагалі, а певної кількості закладів вищої школи – зокрема, до визначення чинників модернізації, їх аналізу й застосування в роботі	

Проведений структурно-функціональний аналіз процесу модернізації професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах України з урахуванням можливості імплементації дотичних факторів системи вищої освіти Республіки Польща виявив необхідність подальшого комплексного дослідження у даному напрямі. Зокрема щодо таких чинників, як: виклики глобалізації, кадрове забезпечення закладів загальної середньої освіти, національна ідентичність (формування її у майбутніх учителів історії), система професійної підготовки в умовах дистанту та форсмажорних обставин, науково-методичне забезпечення освітнього процесу в контексті модернізації на засадах цифровізації тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі вивчення стану досліджуваної проблеми у літе-

ратурних і документальних джерелах, проаналізованого досвіду формування національної ідентичності майбутніх учителів історії в університетах України та Республіки Польща, було з'ясовано, що нині вкрай актуальною проблемою є усвідомлення ролі української історичної освіти, яка забезпечуватиме глибинний підхід у контексті націотворення, державотворення тощо. Також актуалізовано роль педагогічної освіти, що спрямовує на виховання, навчання і розвиток майбутніх учителів історії – громадян України з певною історичною свідомістю, знаннями, сформованою фаховою компетентністю та національною ідентичністю.

Отже, у перспективі планується змоделювати процес формування національної ідентичності в контексті професійної підготовки майбутніх учителів історії в універси-

татах України з урахуванням прогресивного досвіду Республіки Польща; виявити певні особливості зазначеного процесу; визначити критерії та показники оцінювання якості їхньої педагогічної підготовки; підготувати навчально-методичні матеріали для навчання майбутніх учителів історії в умовах дистанту та формажорних обставин.

Отже, професійна підготовка майбутніх учителів історії Республіки Польща віддзеркалює провідні тенденції формування національної ідентичності та водночас має певні специфічні особливості, зумовлені історичним досвідом Польщі, який є найближчим до українського суспільства з усіх країн ЄС. Тому узагальнення такого досвіду, виявлення його прогресивних ідей і доцільне втілення їх у практику відповідно до українських реалій сприятиме якісній модернізації системи національної педагогічної освіти історичного спрямування.

Список використаних джерел

1. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2022. Вип. 15. 64 с. URL: http://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/Analitichnuy_visnuk_2022-15.pdf.
2. Діяльність НАПН України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти : огляд. вид. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; наук. ред. С. В. Лапаєнко. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 204 с. URL: https://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/overview_edition_2022.pdf.
3. Росток М. Л. Трансдисциплінарний підхід у системі освіти України, (аналітичний огляд, частина 1). *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2020. Вип. 12. С. 30-47. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722186/>.
4. Росток М. Л. Трансдисциплінарний підхід у системі освіти України, (аналітичний огляд, частина 2). *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2021. Вип. 13. С. 20-36. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730209/>.
5. Росток М. Л., Черевичний Г. С. Розбудова парадигми освіти у контексті сучасних трансформацій: конфліктогенний аспект. *Імідж сучасного педагога*: електрон. наук. фах. журн. 2021. Вип. 5(200). С. 14-19. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5\(200\)-14-19](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5(200)-14-19). In: Index Copernicus.
6. Управління якістю освіти: досвід та інновації : монографія / за ред.: Л. Л. Сушенцева, Л. М. Петренко, Н. В. Житник. Павлоград : ІМА-прес, 2018. Т. 2. 276 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713359/>.
7. Banit O., Shtepura A., Rostoka M., Cherevychnyi G., Dyma O. Students' Readiness to Distance Learning: Results of Research in the Institutions of Higher Education. *Lecture Notes in Networks and Systemsthis*. 2022. Vol. 389 LNNS. P. 426-434. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-93904-5_43; WOSUID: WOS:000759921700043. In: Web of Science, Scopus, Springer, Cham.
8. Cherevychnyi G. S., Rostoka M. L. The Image of an Ukrainian Lecturer at the Turn of the 20th 21st Centuries: Experience Historical of the Beginning of the Transformation of the Educational System. *World Science*. Warsaw: RS Global Sp. z O.O. (Scientific Educational Center, Poland). 2020. Vol. 2, № 1(53). P. 34-39. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31012020/6902/. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719476/>. In: RS Global, Index Copernicus, Academia.edu, Cite Factor, Google Scholar, Biblioteka Narodova.
9. Rostoka M. L., Cherevychnyi G. S. Transdisciplinary Paradigm of STEM-knowledge Management in the Context of Adaptive Approach *World Science*. 2018. No 10 (38), vol. 2. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31102018/6180
10. Rostoka M., Guraliuk A., Cherevychnyi G., Vyhovska O., Poprotskyi I., Terentieva N. Philosophy of a Transdisciplinary Approach in Designing an Open Information and Educational Environment of Institutions of Higher Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. Vol. 13 (3). P. 548-567. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/466>; WOSUID: WOS:000731782300030. In: Web of Science, EBSCO; Google Scholar; ICI Journals Master List – Index Copernicus; Ideas RePeC; Econpapers; Socionet; CEEOL; Ulrich ProQuest; Cabell, Journalseek; Scipio; Philpapers; KVK; WorldCat; CrossRef; J-GATE.
11. Rostoka M., Cherevychnyi G., Luchaninova O., Pyzhyk A. Philosophical and Pedagogical Discourse in the Postmodern Educational Space: Peculiarities of Distance Learning. *Postmodern Openings*. 2022. Vol. 13 (4). P. 244-272. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/13.4/517>. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/733131/>. In: Web of Science – Clarivate Analytics (former Thomson Reuters); EBSCO; ICI Journals Master List – Index Copernicus; CEEOL; Ideas RePeC; Econpapers; Socionet; Philpapers; KVK; WorldCat; CrossRef; Google Scholar; Genamics JournalSeek.

Socionet; Philpapers; KVK; WorldCat; CrossRef; Google Scholar; Genamics JournalSeek.

References

1. *Analitychnyi visnyk u sferi osvity y nauky [Analytical bulletin in the field of education and science]*: dovid. biul. (2022). NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynsko (Is. 15). Vinnytsia: TVORY. Retrieved from http://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/Analitichnuy_visnuk_2022-15.pdf [in Ukrainian].
2. *Diiialnist NAPN Ukrainy shchodo naukovo-metodychnoho zabezpechennia modernizatsii ta reformuvannia osvity [Activities of the National Academy of Sciences of Ukraine regarding scientific and methodological support for modernization and reform of education]*: ohliad. vyd. (2022). NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynsko. Vinnytsia: TVORY. Retrieved from https://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/overview_edition_2022.pdf [in Ukrainian].
3. Rostoka, M. L. (2020). *Transdystylinarnyi pidkhd u systemi osvity Ukrainy, (analytichnyi ohliad, chastyna 1) [Transdisciplinary approach in the education system of Ukraine, (analytical review, part 1)]*. In *Analitychnyi visnyk u sferi osvity y nauky [Analytical bulletin in the field of education and science]*: dovid. biul. (Is. 12, pp. 30-47). Kyiv. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/722186/> [in Ukrainian].
4. Rostoka, M. L. (2021). *Transdystylinarnyi pidkhd u systemi osvity Ukrainy, (analytichnyi ohliad, chastyna 2) [Transdisciplinary approach in the education system of Ukraine, (analytical review, part 2)]*. In *Analitychnyi visnyk u sferi osvity y nauky [Analytical bulletin in the field of education and science]*: dovid. biul. (Is. 13, pp. 20-36). Vinnytsia: TVORY. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/730209/> [in Ukrainian].
5. Rostoka, M. L., & Cherevychnyi, H. S. (2021). *Rozbudova paradyhmy osvity u konteksti suchasnykh transformatsii: konfliktohennyi aspekt [Development of the paradigm of education in the context of modern transformations: a conflict-generating aspect]*. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 5 (200), 14-19. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5\(200\)-14-19](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5(200)-14-19). In: Index Copernicus [in Ukrainian].
6. Sushentseva, L. L., Petrenko, L. M., & Zhytnyk, N. V. (Eds.). (2018). *Upravlinnia yakistiu osvity: dosvid ta innovatsii [Management of the quality of education: experience and innovations]*: monohrafia (Vol. 2). Pavlohrad: IMA-pres. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/713359/> [in Ukrainian].
7. Banit, O., Shtepura, A., Rostoka, M., Cherevychnyi, G., & Dyma, O. (2022). Students' Readiness to Distance Learning: Results of Research in the Institutions of Higher Education. *Lecture Notes in Networks and Systemsthis*, 389 LNNS, 426-434. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-93904-5_43; WOSUID: WOS:000759921700043. In: Web of Science, Scopus, Springer, Cham.
8. Cherevychnyi, G. S., & Rostoka, M. L. (2020). The Image of an Ukrainian Lecturer at the Turn of the 20th 21st Centuries: Experience Historical of the Beginning of the Transformation of the Educational System. *World Science*. Warsaw: RS Global Sp. z O.O. (Scientific Educational Center, Poland), 2, 1 (53), 34-39. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31012020/6902/. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/719476/>. In: RS Global, Index Copernicus, Academia.edu, Cite Factor, Google Scholar, Biblioteka Narodova.
9. Rostoka, M. L., & Cherevychnyi, G. S. (2018). Transdisciplinary Paradigm of STEM-knowledge Management in the Context of Adaptive Approach *World Science*, 10 (38), 2. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31102018/6180
10. Rostoka, M., Guraliuk, A., Cherevychnyi, G., Vyhovska, O., Poprotskyi, I., & Terentieva, N. (2021). Philosophy of a Transdisciplinary Approach in Designing an Open Information and Educational Environment of Institutions of Higher Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13 (3), 548-567. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/466>; WOSUID: WOS:000731782300030. In: Web of Science, EBSCO; Google Scholar; ICI Journals Master List – Index Copernicus; Ideas RePeC; Econpapers; Socionet; CEEOL; Ulrich ProQuest; Cabell, Journalseek; Scipio; Philpapers; KVK; WorldCat; CrossRef; J-GATE.
11. Rostoka, M., Cherevychnyi, G., Luchaninova, O., & Pyzhyk, A. (2022). Philosophical and Pedagogical Discourse in the Postmodern Educational Space: Peculiarities of Distance Learning. *Postmodern Openings*, 13 (4), 244-272. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/13.4/517>. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/733131/>. In: Web of Science – Clarivate Analytics (former Thomson Reuters); EBSCO; ICI Journals Master List – Index Copernicus; CEEOL; Ideas RePeC; Econpapers; Socionet; Philpapers; KVK; WorldCat; CrossRef; Google Scholar; Genamics JournalSeek.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 17.11.2022

ТИПИ ЗАВДАНЬ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ З ПРИРОДОЗНАВСТВА ДЛЯ 3 КЛАСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

A Розглянуто доцільну добірку та зразок пізнавально-дидактичних тестових завдань для 3 класу початкової школи за програмою з природознавства. Розкрито види індивідуальних завдань із коментарем. У статті також наведено практичні приклади тестових завдань із чотирьох тематичних блоків, які вивчаються у третьому класі. Кожне з тестових завдань представляє один рівень, який ми контролюємо в дидактичному тесті. Відповідно до таксономії Б. Німерка тестові завдання класифікуються за рівнем пригадування, розуміння або застосування.

Ключові слова: тест; тестові завдання; природознавство; дидактичні контрольні роботи; учні 3 класу початкової школи

S *Glittova Tetyana. Types of tasks in the natural science teaching test for the 3rd grade of primary school.*

In this article, we are thinking about the appropriate selection and sample of test tasks from the science curriculum in cognitive didactic tests for the 3rd grade of primary school. We present the types of individual tasks of practical examples with commentary from four thematic units, which are taught in the third grade according to the updated state educational program. Test tasks are classified into memorization, understanding and application levels. Some were accompanied by pictures. Each test task was presented at one level. We start from Niemierk's taxonomy, which the teacher considers for the test for suitability for the validity and reliability of the tests. In addition to the developing reading literacy of pupils, science literacy has developed in an age-appropriate manner.

Key words: test; test tasks; natural science; didactic control works; pupils of the 3rd grade of primary school

Гліттова Тетяна Іванівна, магістрантка, Екстерна докторантка, Пряшівський університет у Пряшеві, Педагогічний факультет, Словаччина

Glittova Tetyana, master's student, external doctoral student, University of Presov, Faculty of Education, Slovakia

E-mail: tagli@centrum.sk

Вступ. Важливою частиною оцінювання знань учнів останнім часом стали дидактичні контрольні роботи. Це тести на рівні міжнародних порівняльних вимірювань шкільних результатів учнів з рідної мови, математики та природничих наук, наприклад, PISA чи TIMMS, або національного рівня, наприклад, Monitor – загальнонаціональне тестування учнів за останній рік початкової школи з рідної мови та математики. З метою рефлексії вчителі шкіл створюють власні тести з предметів, які викладають. Це різнорівневі дидактичні тести, що вимагає від учителів нових стратегій щодо цілей навчання та підходу до тестування.

1. Розуміння тестового завдання

Мова піде про дидактичний тест (Achievement Test). Дидактична перевірка використовується для визначення рівня засвоєння навчального матеріалу. Ми використовуємо його для вимірювання освітніх результатів [6, с. 6].

Тестове завдання – це конкретне завдання, яке має вирішити учень. Інша назва тестового завдання – те-

стове завдання, або (англ. item). Для швидкого тестування достатньо навіль 12–15 тестових завдань [2, с. 83].

Важливими ознаками дидактичного тесту [5] визначено: «сукупність завдань, призначених для розв'язування під час одного шкільного заходу (форми) й адаптованих до зазначеного змісту освіти таким чином, що можна визначити, який рівень опановано».

Наведене визначення стосується стандартизованих дидактичних тестів. Учитель складає дидактичну контрольну роботу, тому включає в неї такі тестові завдання, що достатньою мірою відображають вивчений предмет, який включено до шкільної навчальної програми з предмета. Дидактичний тест містить певний набір тестових завдань, ми їх ще називаємо тестовими. Завдяки ретельному аналізу навчальної програми, стандартів, підручників із даного предмета отримуємо знання про те, які типи завдань пізнавального дидактичного тесту повинні бути в дидактичних тестах, які знання та вміння ми буде-

мо оцінювати. Тестові завдання мають відображати предмет, що вивчається, як одного тематичного блоку – моно-тематичний, так і кількох тематичних блоків – політематичний. Кожне тестове завдання або тестове завдання має свої частини.

Виділяємо такі частини тестових завдань:

1. Інструкція – дає вказівки щодо того, як учень повинен продовжувати читати початковий текст.

2. Вихідний текст, у формі питання представляє проблему, ситуацію, основу завдання, завдання.

3. Альтернативи, всі вони правильні та неправильні рішення.

4. Дистрактори, це мітки для неправильних рішень.

5. Кожна задача повинна мати правильний розв'язок [6, с. 34–35].

Важливим засобом зворотного зв'язку в освітньому процесі є дидактичні тести. Так учитель може визначити рівень виконання вимог до знань і вмінь учнів, сформульованих як результати навчання учня за нормативом успішності [1, с. 9].

Завдання містить інструкцію, що має посилання на вихідний текст. Зміст завдання формує інструкцію. Дистрактори – це альтернативи, з яких учень вибирає правильну відповідь, правильне рішення.

2. Завдання з природознавства для третьокласників

При побудові дидактичних контрольних робіт з природознавства для 3 класу початкової школи використовується кілька типів тестових завдань. Серед них є відкриті та закриті завдання.

Усього виділяємо 6 типів тестових завдань [4, с. 100]:

1. Альтернативні завдання – дихотомічне, двоособове завдання на вибір, правильно-неправильно.

2. Завдання з кількома відповідями, завдання з однією відповіддю, політомні.

3. Порядкові завдання, тип порівняльного завдання.

4. Завдання, вид завдання, відповідь.

5. Завдання на виконання, напіввідкриті завдання, виробничі, творчі.

6. Завдання – короткі речення зі структурованою відповіддю, неструктуровані.

Чи правильно вони побудовані, дізнаємося з відкритих завдань. Учні з поганими комунікативними навичками перебувають у невідповідному становищі. Відкрите завдання вимагає чіткого, зрозумілого завдання. Оцінка цього завдання трудомісткіша [6, с. 38–39].

Останнім часом важливою частиною оцінювання знань учнів стали дидактичні контрольні роботи з тестовими завданнями.

Завдання з вибором однієї правильної відповіді (завдання з кількома варіантами відповіді)

Учень отримує тестове завдання, що складається з інструкції щодо виконання учня та дистракторів, тобто можливих відповідей, з яких учень обирає лише одну та відзначає її, обводячи. Для третьокласників достатньо 3–4-х відповідей, із яких учень обирає відповідь.

Вони мають форму закритого питання і незакінченого речення. У закритому запитанні основа є звичайним запитанням, альтернативи представляють можливі відповіді. Учень обирає одну правильну відповідь. Завдання з кількома правильними відповідями в 1 класі не використовуються. Основою є незакінчене речення, а окремі варіанти відповідей є можливими завершеннями. Учень має вибрати одну правильну відповідь, яка є правильною [там само, с. 43].

Конкретні приклади завдань з вибором однієї правильної відповіді.

Знаннєве завдання

Позначте, що таке їстівні гриби:

- а) червона поганка;
- б) бура поганка;
- в) сатанинський гриб;
- г) гриб дубовий.

Знаннєве завдання

Позначте, з чого риби отримують кисень:

- а) з повітря;
- б) з води;
- в) їм це не потрібно;
- г) з їжі?

Знаннєве завдання

Піт утворюється:

- а) у шлунку;
- б) у сечовому міхурі;
- в) на шкірі;
- г) у роті.

Знаннєве завдання

Який предмет не плаває на поверхні води (виберіть і обведіть одну правильну відповідь):

- а) коркова пробка;
- б) пластикова пляшка;
- в) дошка;
- г) монета євро;
- д) надувні?

Додаткові завдання з малюнками, словесні:

Ми використовуємо ці завдання, коли можна відповісти одним словом або коротким реченням. Формулюємо їх чітко і лаконічно. Залишаємо багато місця для відповіді. Якщо необхідно додати кілька даних, то залишаємо одне й те саме місце для додавання [1, с. 22].

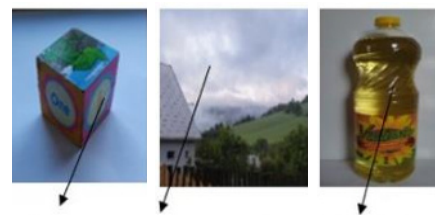
Іноді замість правильної відповіді потрібна найкраща відповідь. Такі типи тестових завдань вимагають більше роздумів. Перевіряємо розуміння предмета [2, с. 84].

П. Компольт стверджує, що додаткові завдання є різновидом напіввідкритих завдань, виробничих завдань або творчих завдань [4, с. 100].

Приклади завдань:

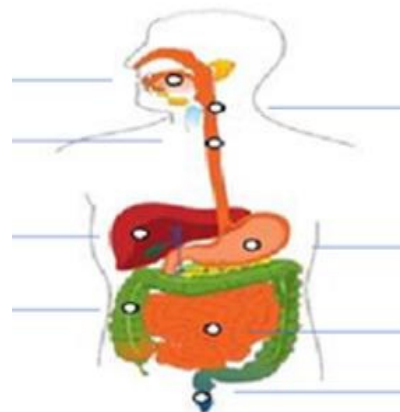
Знаннєве завдання

Напишіть назви станів речовин:

Знаннєве завдання

Доповніть частини травної системи:

Завдання на розуміння

Яка тварина на малюнку не є травною, поясніть?

Напишіть назву тварини: _____

Завдання на розуміння

Чи можете ви впізнати їстівні гриби? Назвіть їх усіх. Поясніть, який із них не належить?

Це не місце тут, тому що воно виростає

Додаткові завдання без малюнка

Знаннєве завдання

Заповніть характеристики цих товарів:

Пластилін – це _____

Пляшка – це _____

Завдання на розуміння

Доповніть і поясніть, як рухається ластівка:

Ластівка рухається _____

і _____

Тому що має _____

і _____

Аплікаційне завдання

Обґрунтуйте порядок дій, як будете вимірювати температуру тіла градусником?

Знаннєве завдання

Доповніть речення:

Білкі людина отримує з їжі,

Організаційні завдання:

Під час замовлення товарів учень зобов'язаний подати терміни, твердження, символи за певним правилом [6, с. 48]. Очікується, що учень розташує елементи заданого набору понять по порядку. Також звертаємо увагу на графічне редагування тестових завдань [1, с. 26].

Знаннєве завдання

Розташуйте відділи видільної системи. Доберіть слова з дужок.

Почніть зверху (сечовий міхур, нирки, уретра, сечоводи):

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Знаннєве завдання

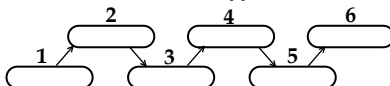
Розташуйте джерела води від найменшого до найбільшого.

Почніть з числа 1 (океан, річка, море, озеро, водойма):

Знаннєве завдання

Розставте у правильному порядку етапи життєвого циклу квасолі звичайної. Починати з одиниці (запилення, квіти, зростання, проростання, насіння, плоди – насіння):

Аплікаційне завдання

Розмістіть тварин (форель струмкова, лящ, короп звичайний, кіт свійський, кабан, вуж звичайний, саламандра плямиста, джміль земляний, метелик павукокий, гадюка північна, дрізд чорний, синиця велика) у таблиці:

Ссавці		
Птахи		
Рептилії		
Риби		
Земноводні		
Комахи		

Завдання на відповідність (відповідний елемент).

Вони складаються з двох наборів понять. Для кожного терміна першої групи т. зв. розв'язувач має призначити підказці поняття з другої групи, т. зв. додаток. Переліки окремих термінів мають бути короткими. Кожен пункт у першому списку має бути пронумерований. Кожній точці у другому стовпчику присвоюється літера [1, с. 25; 6, с. 48].

Знаннєве завдання

Напишіть, який термометр, що він вимірює. З'єднай правильну букву із цифрою:

1. Безконтактний медичний термометр

А) сонячна інтенсивність, радіація, УФ-випромінювання

2. Термометр для ванної кімнати

Б) вимірювання внутрішньої температури приміщення

3. Кімнатний термометр

В) Зниження температури, холод

4. Метеостанція

Г) Температура води у ванні

5. Промисловий термометр

Д) Вимірювання температури тіла людей

6. Термометр у холодильнику

Е) Вимірювання температури різних речовин

Знаннєве завдання

Установіть відповідність між тим, що стосується звичайної ластівки: з'єднайте з малюнком і розфарбуйте відповідні терміни:

хутро	хутряні мухи
він стрибає	має дві ноги
має чотири ноги	плаває
ходить	пір'я
народжує дитинчат	підкладає яйця в чужі гнізда
відкладає яйця	він піклується про молодих

Знаннєве завдання

Установіть відповідність між зображенням і його назвою:

1.)

а) Бедла їжа

2.)

б) Мамин ковток

в) М'ята колосиста

г) Кінний Пагаштан

3.)

4.)

Завдання на розуміння

Виберіть (пиво, алкоголь, чай, молоко, пепсі, какао, вино, вода) і занесіть у стовпчики придатні та невідповідні напої та обґрунтуйте перше:

Відповідні напої	Невідповідні напої

Виробничі завдання

Додаткові завдання закривають елементи, або завершення, або постачають предмети): тут завдання з короткою відповіддю та завдання на завершення.

Знаннєве завдання

Доповніть речення словами (каштани, квіти, листя, плоди та гілки).

Вони формують крону _____

і _____.

Плоди називаються _____.

Дерево каштан живе _____.

Знаннєве завдання

Напишіть, доповніть принаймні три варіанти знаходження води на поверхні Землі?

Аплікаційне завдання

Як готують заварний чай з лісової малини? Напишіть процедуру:

Завдання на розуміння

Звичайний крот шкідливий чи корисний? Причина.

Завдання на розуміння

Поясніть, чому дітям доцільно пити овочеві соки?

Дихотомічні завдання

Твердження в завданні має бути однозначним. Ми не вживаємо вирваних із підручника речень, не вживаємо довгих речень. У дидактичному тесті вони зустрічаються менше. Їх легко вгадати [1, с. 23].

Закриті дихотомічні завдання підходять для учнів, які мають проблеми з самовираженням, формулюванням проблеми або повільно пишуть. У навчанні вони використовуються рідко [6, с. 37]. В інструкції до тесту повинно бути чітко вказано, як буде оцінюватися відповідь. Істинних і хибних тверджень має бути однакова кількість. Їх треба формулювати так, щоб для відповіді не виникла певна схема [там само, с. 41].

Знаннєве завдання

Обведіть правильну відповідь:

Випаровування води змінює її стан _____ так/ні

Під дією температури лід перетворюється на воду _____ так/ні

Знаннєве завдання

Обведіть правильну відповідь:

Кров переносить поживні речовини в печінку _____ так/ні

Їжа починає перероблятися в ротовій порожнині _____ так/ні

Знаннєве завдання

Обведіть правильну відповідь:

Чи є їжак ссавцем? _____ так/ні

Чи є дощовий черв'як комахою? _____ так/ні

Чи є у равлика скелет? _____ так/ні

Чи вилуплюються з яєць метеликів гусениці? _____ так/ні

Знаннєве завдання

На луках, полях, в садах не живе. _____ так/ні

Його голова витягнута в морду. _____ так/ні

Має органи дотику і нюху. _____ так/ні

У нього великі очі. _____ так/ні

Його передні кінцівки невеликі. _____ так/ні

Харчується крот комахами і дрібними тваринами _____ так/ні

Належить до ссавців _____ так/ні

Які твердження про крота звичайного правильні? Позначте правильний варіант:

На луках, полях, в садах не живе.	так /ні
Його голова витягнута в морду. Має органи дотику і нюху.	так /ні
У нього великі очі.	так /ні
Його передні кінцівки невеликі.	так /ні
Харчується крот комахами і дрібними тваринами	так /ні
Належить до ссавців	так /ні

Висновок. Дидактичні контрольні роботи з природознавства для учнів 3 класу початкової школи містять різноманітні типи тестових завдань. Це когнітивні тести за державною освітньою програмою. Найчастіше використовуються тестові завдання з вибором однієї правильної відповіді. Вчителі використовують й інші типи завдань, але в меншій мірі. Необхідно чергувати окремі типи завдань, щоб вони також були зорієнтовані на знання, розуміння та застосування. З дидактичної точки зору тестові завдання повинні описувати суть навчального матеріалу та бути відповідним чином адаптованими до розумового рівня учнів, щоб ми могли використовувати їх для вимірювання знань і вмінь учнів з даного предмета. Доцільно варіювати типи тестових завдань, а не використовувати лише одне. Так ми змусимо учнів думати, порівнювати, обґрунтовувати, формувати та розвивати їхнє природничо-наукове ставлення та мислення щодо природи, людей, тварин і рослин.

References

- Bernátová, R. (2003). Didaktický test na 1. stupni základnej školy. *Banka testových úloh z prírodovedy*. Prešov: ROKUS s. r. o., s. 2003. S. 9, 21-26.
- Gavora, P. (2015). Akí sú moji žiaci? *Pedagogická diagnostika žiaka* (pp. 83-84). 4. vyd. Nitra: Enigma Publishing s. r. o.
- Glittová, T. (2022). *Tvorba banky testových úloh z prírodovedy pre 3 roč. ZŠ, D PF Prešovskej univerzity Prešov*.
- Kompolt, P. (2010). Špecifika a vlastnosti základných druhov položiek v didaktických testoch. *Zborník FF UK Bratislava*, 22, 100.
- Niemierko, B. (1979). Taxonómia celow wychowania. *Kwartalnik pedagogiczny*. Roč. 24, č. 2.
- Schindler, R. (2006). Rukoväť autora testových úloh. Retrieved from <https://docplayer.cz/17382733-Rukovet-autora-testovych-uloh.html>.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 30.10.2022

УДК 378.091.12

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6\(207\)-44-48](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6(207)-44-48)

Sovach Kateryna

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-8376-7623>

AN ENGLISH LANGUAGE TEACHER'S INNOVATION COMPETENCE IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT (OWN PEDAGOGICAL EXPERIENCE)

- S** The article highlights the issue of innovation competence of the English language teacher in higher educational establishment. The paper proposes a set of innovation actions in the pedagogical activity of the English language teacher, changes in the content and technology of teaching, aimed at the development of communicative competences of students of non-philological specialities. It is important to note, that this evidence relies on the author's own pedagogical experience of working with students studying Economics, Management, Accounting and Auditing. Moreover, the author of the paper offers the results of practical implementation of the innovation competence of the English language teacher at English classes using the basic textbook, which the author of the paper the co-author is.

It has been stated that being a developing personality implies both the teacher's scientific activity and his/her mastering the system of subject, psychological, pedagogical and methodological knowledge. The main advantage is that we can comprehend that the teacher's innovation competence embraces the awareness of innovation pedagogical technologies, independent ability to use their content and methods, a high level of culture in using the innovations while performing educative work, and the personal conviction of necessary usage of innovation pedagogical technologies.

Our results cast a new light on increasing the English language teacher's level of his/her professional activity as well as his/her creativity as constituents of the teacher's innovation competence. This is embodied by working with English dictionaries, role-playing games, dialogic speech, conducting active forms of lessons, project activity, working with video plots during extracurricular activities alongside with the basic textbook.

The present findings confirm that the set of innovation activities mentioned above can stimulate the development of communicative competences of the students of non-philological specialities.

Key words: innovation competence; students of non-philological specialities; foreign communication; role-playing games; active forms of lessons; dialogic speech; project work; intercultural communication; video plot; scientific circle

- A** **Совач Катерина Олегівна. Інноваційна компетентність викладача англійської мови у закладі вищої освіти (з досвіду роботи).**

Висвітлюється питання інноваційної компетентності викладача англійської мови у закладі вищої освіти. У статті запропоновано комплекс інноваційних дій у педагогічній діяльності викладача англійської мови, змін у змісті та технології навчання, спрямованих на розвиток комунікативних компетентностей студентів нефілологічних спеціальностей. Авторка статті, виходячи з власного педагогічного досвіду роботи зі студентами, вивчаючих економіку, менеджмент, облік та аудит, та опираючись на базовий підручник, співавторкою якого вона є, пропонує результати практичної реалізації інноваційної компетентності викладача на заняттях з іноземної мови зі здобувачами ОКР «бакалавр».

Ключові слова: інноваційна компетентність; здобувачі нефілологічних спеціальностей; іноземна комунікація; рольові ігри; активні форми заняття; діалогічне мовлення; проектна робота; міжкультурна комунікація; відеосюжет; науковий гурток

Sovach Kateryna, Senior Lecturer, the Department of Hotel and Restaurant and Tourist Business and Foreign Languages, Kherson State Agrarian and Economic University, Kropyvnytskyi Ukraine

Совач Катерина Олегівна, старша викладачка кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу й іноземних мов, Херсонський державний аграрно-економічний університет, м. Кропивницький, Україна

E-mail: thglkate76@gmail.com

Defining the problem and argumentation of the topicality of its consideration. It is obvious that the quality of education is defined by a teacher's competence and the level of his/her professional activity. Within the nowadays demands a teacher must be flexible, dynamic and ready to work under new conditions changing constantly. A teacher should not only know his/her subject and the methods of teaching, but be a developing personality.

A challenging problem which arises in this domain is methodological competence as one of the key tasks of Ukrainian system of education is the formation of the entire system of universal knowledge, skills as well as students' individual activity. All these basic competences constitute modern quality of the education content.

Innovation competence is widely considered to be the most important one within socio-economic development of our society. It is increasingly becoming a vital factor in a general understanding of the essence of a specialist's competence with an emphasis on the innovation component of his/her activity [9, p. 172].

Research analysis. In Ukrainian and foreign language teaching methodology the study of innovation competence is presented by academic writings of Yu. Dzubenko [1], I. Dychkivska [2], A. Yermolenko, V. Kulishov, S. Shevchuk [3], I. Zyazun [4], I. Konovalchuk [5], A. Riznychenko [8], L. Shtefan [9], L.-M. Hero, E. Lindfors, V. Taatila [14], M. Marí-Benlloch, M. Martínez-Gómez, J. Marin-Garcia [15], etc. Innovation competence has received much attention in the past decade as a teacher's innovation activity occupies a leading role in the process of modernization of our education [3, p. 53].

Recent findings regarding innovation competence have led to the conclusion that it is a system of motifs, knowledge, skills, abilities, personal qualities of a teacher that supply the effective usage of modern pedagogical technologies while working with students. Here are some quotations highlighted in foreign sources: «Individual innovation competence is understood as a synonym for a set of personal characteristics, knowledge, skills (or abilities) and attitudes that are connected to creating concretized and implemented novelties via collaboration in complex innovation processes. Similar to other competences, innovation competence can be learned and developed» [14, p. 104]. «The innovation competency can be considered as a cluster of different capacities and skills. Innovation is a complex process that comprises several competencies, such as, perception of opportunities, ideas generation and evaluation, action plans, cooperation and risk» [15].

Highlighting previously unresolved major problems. A recent review of the literature on this matter has found that most scholars draw attention to theoretical issues connecting with innovation competence: its essence and various areas of innovation competence analysis [9], structural components of professional competence based on the model of a teacher's innovation activity [3; 5; 8] as well as the interconnection of a

teacher's innovation competence with the realization of his/her creative potential [3]. We believe that we have designed a practical solution to revealing the essence of innovation competence at English classes with students specializing in Economics, Management, Accounting and Audit.

The present paper outlines the description of a set of innovations in the pedagogical activity of the English language teacher, changes in the content and technology of teaching, aimed at the development of communicative competences of the students of non-philological specialities.

Presenting main material. To be a specialist in the field demands not only having a complete command of the methodology of the subject, English to be exact, but its regular enlarging.

To compile teaching and training aids teachers of higher educational establishments should have a great level of methodological thinking and creative independence as well. To perform methodological work a teacher should master the system of subject, psychological, pedagogical, and methodological knowledge. Moreover, a teacher must acquire some skills of scientific activity, be acquainted with contemporary scientific principles and theories, new methods and technologies of studying, etc.

In spite of the professional experience we work out methodological recommendations, tips and textbooks. It would be of special interest to use at English classes the textbook compiled by the teachers of Kherson State Agrarian and Economic University. This textbook is «for those teaching and studying specialized English, as well as for those struggling to pass their IAE/IEI in English» [6, p. 5].

In addition, we have published papers in specialized Ukrainian and foreign magazines. Probably in a year or two our scholar findings will be remade totally, verified or even improved. A teacher's methodological competence covers all mentioned above. A teacher does not stop at the achieved, but moves on further. Such moving on may rely not only on personal experience, but the one of his/her colleagues. As a result, we should share our experience at scientific conferences, professional seminars, round tables and department meetings [18].

It is by now generally accepted that the teacher's methodological competence consists of two components: his/her ability to conduct traditional pedagogical activity as well as the ability to project and construct pedagogical innovations. It means the teacher should be ready for innovations.

One of the major topics to be investigated in this field is a teacher's innovation competence. The components of a teacher's innovation competence are the following: awareness of innovation pedagogical technologies, independent ability to use their content and methods, a high level of culture in using the innovations while performing educative work, and the personal conviction of necessary usage of innovation pedagogical technologies.

A teacher must direct the educational process to the student's individuality, build his/her professional activity in such a way every student has unlimited possibilities of original and effective development. Widely considered to be a good way to transition from normative to innovation and creative activity is the changing of educational system character, methods, forms, and technologies of studying and educating.

The fundamental issue nowadays is teaching the foreign language as a means of communication. The mastering of foreign communication basics provides for students' achievement of minimally enough level of communicative competence. The principal idea of the communicative approach of teaching and studying a foreign language is not only students' getting the knowledge but their abilities and skills developing in usage language forms to communicate. To make a lesson interesting a teacher should use various types of educative activity. Current solutions to it are a teacher's creative approach to lessons as well as students' individual perceiving activity.

Judging from our own teaching experience students should be taught to plan their work and deal with reference books, dictionaries and the Internet thoroughly. At English classes students of non-philological specialities of our University know how to work with English dictionaries as they have get acquainted with the list of English dictionaries they can work with online as well as offline [10]. The structure of our textbook presupposes the mastering the vocabulary of all nine units [6, p. 9, 28, 46, 64, 82, 99, 118, 136, 156]. It should be stated that we offer Ukrainian translation of the word and some phrases the word is used only. Additionally, and selectively we demand the students consult different English dictionaries to write down and learn the meanings of this or that word. For example, Unit 9 [6, p. 160] contains the lexeme *levy*. In Cambridge Dictionary students come across such a definition: «an amount of money, such as a tax, that you have to pay to a government or organization» [11]. Merriam-Webster Dictionary gives such an illustration of the word: «the imposition or collection of an assessment» [16]. Collins Dictionary explains the word *levy* in such a way: «the act of imposing and collecting a tax, tariff, etc» [12]. Moreover, students with the help of the teacher can line up a synonymic set of *levy – tax, tariff, imposition, collection, assessment*.

To achieve the goal and perform tasks taking into account the communicative approach, it is worth recommending special exercises with the help of which students can achieve a high level of knowledge of English. The use of role-playing games provides ample opportunities to activate the educational process. It is known that a role-playing game is a conditional reproduction of reality, it motivates mental activity (students find themselves in a situation where it is necessary to say something, ask, learn, share something with the interlocutor). In any case, speaking helps to develop students' interest in the subject by creating the necessary

atmosphere at English lessons. The language environment is primarily created by situations. Correctly selected situations stimulate students' linguistic activity, activate the use of the vocabulary, language patterns or any grammatical phenomena. To illustrate all mentioned above at English classes while practicing Unit 3 (Factors of Production. The Basic Economic Problem) [6, p. 43] and, taking into account the current economic situation in Ukraine during the war 2022, the teacher may propose to discuss 10 pressing questions for Ukraine's Economic Reconstruction (case study of the article by the Center for Strategic and International Studies) [17]. The students may present different economists' points of view as for the problem, one student being a host of the improvised studio.

Dialogic speech is the main factor for teaching communication according to the communicative method. It cannot be planned, because it determines the spontaneity of speech actions. The formation of skills and abilities of dialogue composition is carried out by organizing the training of dialogic speech using a reference dialogue or dialogue composition according to the stages of the proposed educational situation.

One of the most important methods that help to learn a foreign language successfully is conducting active forms of lessons: lesson-conference, lesson-dispute, lesson-dialogue, lesson-extramural trip, lesson-role-playing, lesson-talk show, lesson-presentation, lesson-problem solving, etc. Such lessons are usually held at the final stage of work on the topic. During real communication, the elements of group work (interviews, round table discussions) play an important role, which contribute to the development of both dialogic and monologic speaking skills. Working in groups develops a sense of collectivism, as well as the ability to argue, defend one's opinion, analyze the statements of others, and evaluate them. Students' communication skills are improved during such forms of communication. But they should not be informed with their roles in advance. It is desirable that students express their own opinions during communication. Some ways of stimulating students' speech activity are presented in our thesis [18].

Great attention in foreign language learning is given to work on projects that contribute to the development of communication skills and mental abilities of the student's personality. Such work is usually done in pairs, groups or individually. Project work has general educational value and develops students' initiative, independence, imagination, discipline, the ability to work in a team, and teaches them to evaluate their work and the work of others. Working on projects interests them, helps to organize productive work in groups with different levels of skills and interests [7].

The introduction of non-traditional approaches into the educational process is primarily based on determining the structure and content of the student's educational and cognitive activities. In modern conditions, an obligatory

component of the purpose and content of foreign language learning in educational establishments is intercultural communication, which involves acquaintance with the peculiarities of the material and spiritual culture of native speakers, knowledge of their national psychology, traditions, customs and norms of behaviour. Therefore, it is necessary to use modern information technologies of learning, the so-called hypermedia technologies providing unlimited access to sources of knowledge thanks to electronic references, encyclopedias, paintings and films as well.

One of these technologies is working with video plots. This form of educational activity not only activates the students' attention, but also improves listening and speaking skills, as the visual support of the foreign language text voiced on the screen helps to understand its content more fully and accurately. The use of video materials makes it possible to create a situation for students to get acquainted with the traditions of relationships, the cultures of the countries of the studied language, with the language of gestures and facial expressions. And the most important thing is that thanks to video materials, they hear and learn the living language of its speakers. In addition to listening, with the help of video materials, the teacher has the opportunity to offer students various tasks, in particular, to decipher facial expressions and gestures, to stimulate conversation (speech), reading, and even to develop writing skills. These teaching methods make it possible to avoid communication mistakes further while real communicating with representatives of the countries whose language is being studied, that is, in a real life situation. This activity is widely used while the working of our scientific circle "English in Intercultural Communication". For example, watching videos about cultural and family traditions [13] as well as traditional food around the world [19] promotes to develop students' communicative skills.

Conclusions. Therefore, readiness for innovation pedagogical activity means that the teacher has a motivational and valuable attitude to professional activity, possession of effective methods and means of achieving pedagogical goals, and the ability to be creative. Such a creativity finds its realization in a set of innovations in the pedagogical activity of an English language teacher, changes in the content and technology of teaching, aimed at the development of communicative competences of the students of non-philological specialities. This set includes working with English dictionaries, role-playing games, dialogic speech, conducting active forms of lessons, project activity, working with video plots during extracurricular activities alongside with the basic textbook.

Future studies could fruitfully explore the ways of project activities of students of higher educational establishments within the work of the scientific circle "English in Intercultural Communication".

References

1. Dziubenko, Yu. L. (2020). Innovatsiina kompetentnist uchytelia yak skladova yoho profesiinoi kompetentnosti [Innovative competence of the teacher as a component of his professional competence]. *Modernizatsiia upravlinnia v konteksti Zakonu Ukrainy «Pro osvitu» [Modernization of management in the context of the Law of Ukraine «On Education»]: materialy Vseukrainskoi naukovopraktychnoi onlain-konferentsii* (pp. 110-114). Kharkiv [in Ukrainian].
2. Dychkivska, I. M. (2004). *Innovatsiini pedahohichni tekhnologii [Innovative pedagogical technologies]*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
3. Yermolenko, A., Kulishov, V., & Shevchuk, S. (2020). Rozvytok innovatsiinoi kompetentnosti suchasnoho pedahoha profesiinoi shkoly [Development of innovative competence of modern teacher of vocational school]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 5 (194), 52-57. doi: 10.33272/2522-9729-2020-5(194)-52-57 [in Ukrainian].
4. Ziazun, I. A. (2008). *Filosofia pedahohichnoi dii [Philosophy of pedagogical action]*. Cherkasy: Vyd. vid. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho [in Ukrainian].
5. Konovalchuk, I. (2011). Sutnist i struktura innovatsiinoi kompetentnosti pedahoha zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [The essence and structure of innovative competence of the teacher of a secondary educational establishment]. *Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu [Prykarpattia National University. Pedagogy]*, XL, 85-88 [in Ukrainian].
6. Mazur, O., & Sovach, K. (2021). *Anhliiska dlia ekonomistiv [English for Economists]*. Kherson: OLDI-PLIUS [in English].
7. Prohrama Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii «Filosofski aspekty profesiinoi osvity» [Program of the International Scientific and Practical Conference «Philosophical Aspects of Professional Education»]. (2022). *Ofsiinyi sait Khersonskoho derzhavnoho aharno-ekonomichnoho universytetu [Official site of Kherson State Agrarian and Economic University]*. Retrieved from <http://www.ksau.kherson.ua/konferenc.html> [in Ukrainian].
8. Riznychenko, A. V. (2015). Innovatsiina kompetentnist vykladacha inozemnoi movy [Innovative competence of the teacher of English], *Innovatsiini tekhnologii u konteksti inshomovnoi pidhotovky [Innovative technologies in the context of foreign language training]*, materialy Vseukrainskoi naukovopraktychnoi Internet-konferentsii (pp. 121-122). Poltava [in Ukrainian].
9. Shtefan, L. V. (2020). *Innovatsiina kompetentnist suchasnoho pedahoha [Innovative competence of a modern teacher]*. *Innovatsiina pedahohika [Innovative pedagogy]*, 24, 170-173. doi: 10.32843/2663-6085/2020/24-2.34 [in Ukrainian].
10. *A List of 90 Best Online Dictionaries*. (2022). Retrieved from <https://custom-writing.org/blog/100-best-online-dictionaries-stock-up-on-new-words-today> [in English].
11. *Cambridge Dictionary*. (2022). Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> [in English].
12. *Collins Dictionary*. (2022). Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/> [in English].
13. *Cultural and family traditions*. (2022). Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=Gxi58ZVpno4> [in English].
14. Hero, L.-M., Lindfors, E., & Taatila, V. (2017). Individual Innovation Competence: A Systematic Review and Future Research Agenda. *International Journal of Higher Education*, 6 (5), 103-121. doi: 10.5430/ijhe.v6n5p103 [in English].
15. Mari-Benlloch, M., Martínez-Gómez, M., & Marin-García, J. A. (2022). Exploring skills and competencies of innovation: a measurement model. *Iated Digital Library*. Retrieved from <https://library.iated.org/view/MARIBENLLOCH2017EXP> [in English].
16. *Merriam-Webster Dictionary*. (2022). Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> [in English].
17. Runde, D. F., Staguhn, J., & Bandura, R. (2022). The 10 Most Pressing Questions for Ukraine's Economic Reconstruction. *Center for Strategic and International Studies*. Retrieved from <https://www.csis.org/analysis/10-most-pressing-questions-ukraines-economic-reconstruction> [in English].
18. Sovach, K. (2022). Some ways of mastering foreign vocabulary by students specializing in Economics, Management, Accounting and Audit. *Modern ways of solving the latest problems in science: Proceedings of the XXXVII International Scientific and Practical Conference*. Varna. Retrieved from <https://isg-konf.com/uk/modern-ways-of-solving-the-latest-problems-in-science/> [in English].
19. *Traditional food around the world*. (2022). Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=d5p9ZdatY6g> [in English].

Список використаних джерел

1. Дзюбенко Ю. Л. Інноваційна компетентність учителя як складова його професійної компетентності. *Модернізація управління в контексті Закону України «Про освіту»*: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. онлайн-конференції, м. Харків, 20 травня 2020 року / Харківський нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2020. С. 110–114.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.

3. Ермоленко А., Кулішов В., Шевчук С. Розвиток інноваційної компетентності сучасного педагога професійної школи. *Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн.* 2020. № 5 (194). С. 52–57.
4. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
5. Коновальчук І. Сутність і структура інноваційної компетентності педагога загальноосвітнього навчального закладу. *Вісник Прикарпатського національного університету. Педагогіка.* 2011. Вип. XL. С. 85–88.
6. Мазур О., Совач К. Англійська для економістів=English for Economists : навч. посіб. для студентів закладів вищої освіти. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС. 2021. 232 с.
7. Програма Міжнародної науково-практичної конференції «Філософські аспекти професійної освіти». *ХДАЕУ. Конференції*: вебсайт. URL: <http://www.ksau.kherson.ua/konferenc.html> (дата звернення: 20.11.2022).
8. Різниченко А. В. Інноваційна компетентність викладача іноземної мови. *Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки* : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. Полтава : ПолтНТУ, 2015. С. 121–122. URL: http://lib.pntu.edu.ua/?module=ellib*nid*8801 (дата звернення: 30.10.2022).
9. Штефан Л. В. Інноваційна компетентність сучасного педагога. *Інноваційна педагогіка.* 2020. Вип. 24. Т. 2. С. 170–173.
10. A List of 90 Best Online Dictionaries. URL: <https://custom-writing.org/blog/100-best-online-dictionaries-stock-up-on-new-words-today> (дата звернення: 17.11.2022).
11. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (дата звернення: 18.11.2022).
12. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/> (дата звернення: 18.11.2022).
13. Cultural and family traditions. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Gxi58ZVpno4> (дата звернення: 26.11.2022).
14. Hero L.-M., Lindfors E., Taatila V. Individual Innovation Competence: A Systematic Review and Future Research Agenda. *International Journal of Higher Education.* 2017. Vol. 6, № 5. P. 103–121.
15. Marí-Benlloch M., Martínez-Gómez M., Marin-García J. A. Exploring skills and competencies of innovation: a measurement model. *Iated Digital Library.* URL: <https://library.iated.org/view/MARIBENLLOCH2017EXP> (дата звернення: 03.11.2022).
16. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> (дата звернення: 18.11.2022).
17. Runde D. F., Staguhn J., Bandura R. The 10 Most Pressing Questions for Ukraine's Economic Reconstruction. *Center for Strategic and International Studies.* URL: <https://www.csis.org/analysis/10-most-pressing-questions-ukraines-economic-reconstruction> (дата звернення: 26.11.2022).
18. Sovach K. Some ways of mastering foreign vocabulary by students specializing in Economics, Management, Accounting and Audit. Proceedings of the XXXVII International Scientific and Practical Conference *Modern ways of solving the latest problems in science.* Varna, Bulgaria, 2022. P. 225–227. URL: <https://isg-konf.com/uk/modern-ways-of-solving-the-latest-problems-in-science/> (дата звернення: 06.11.2022).
19. Traditional food around the world. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=d5p9ZdatY6g> (дата звернення: 22.11.2022).

*Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 25.11.2022*

КОМУНІКАТИВНО-КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

A *Просліджено вплив гуманітарних дисциплін на формування у здобувачів фармацевтичної освіти навичок комунікації, професійного спілкування та фармацевтичної опіки у взаємодії із відвідувачами аптечного закладу. Проаналізовано значення, яке відіграє спілкування у професійній діяльності фармацевтичних фахівців, вплив процесу «активного слухання» та емпатії на їхню взаємодію з клієнтами та колегами, а також сформульовано поняття комунікативної компетентності, як основного засобу міжособистісної взаємодії у фармацевтичній галузі. Доведено необхідність гуманітаризації професійної підготовки майбутніх фармацевтичних працівників. Визначені основні причини виникнення конфліктних ситуацій в аптеці та шляхи їхнього вирішення через призму комунікативно-компетентного підходу у професійній діяльності фармацевта.*

Ключові слова: комунікативна компетентність; професійне спілкування; фармацевтична опіка; емпатія; рефлексія; гуманітаризація; фармацевтична етика

S *Prokopenko Viktoriia, Dubinina Vira, Zinchenko Nataliia. Communication and competence potential of humanities as a condition for the professionalism of pharmaceutical staff.*

This article reveals the impact of humanitarian disciplines on the communication skills' development, professional communication and pharmaceutical care in interaction with pharmacy visitors in pharmaceutical education students as key aspects necessary for mastering communicative competences. It analyzes in detail the role that communication plays in the professional activity of pharmaceutical specialists, the main components and stages of professional communication of future pharmaceutical staff with visitors and colleagues, the basic skills that a pharmacist needs for successful communication and factors of positive influence on the interlocutor.

In addition, the article substantiates the main psychological mechanisms of understanding in the process of business communication of future specialists in the pharmaceutical industry, such as empathy, reflection and identification, and outlines ways to master them. A rather important aspect of work is the problem of establishing psychological contact in the professional activity of pharmaceutical staff. It outlines the main psychological features in the pharmacist's interaction with clients and medical staff through the prism of general ethical principles and rules of business and interpersonal communication in the pharmaceutical industry.

The key aspect of the article in this context is the moral and ethical rules of interpersonal business communication of industry specialists and tips for effective communication with various types of visitors to pharmacy establishments.

Keywords: communicative competence; professional communication; pharmaceutical care; empathy; reflection; humanitarianization; pharmaceutical ethics

Прокопенко Вікторія Вікторівна, кандидатка філософських наук, викладачка кафедри філософії та суспільних наук, Полтавський державний медичний університет, Україна

Prokopenko Viktoriia, Lecturer at Department of Philosophy and Social Sciences, Ph.D., Poltava State Medical University, Ukraine

E-mail: vika.blondi@gmail.com

Дубініна Віра Олександрівна, докторка філософських наук, доцентка, доцентка кафедри філософії та суспільних наук, Полтавський державний медичний університет, Україна

Dubinina Vira, associate professor of the Department of Philosophy and Social Sciences, Ph.D., Poltava State Medical University, Ukraine

E-mail: vera.dubinina777@gmail.com

Зінченко Наталія Олександрівна, кандидатка філософських наук, доцентка, доцентка кафедри філософії та суспільних наук, Полтавський державний медичний університет, Україна

Zinchenko Nataliia, associate professor of the Department of Philosophy and Social Sciences, Ph.D., Poltava State Medical University, Ukraine

E-mail: nataliazinchenko81@gmail.com

Актуальність. Трансформаційні зміни, що відбуваються у сучасному світі, вимагають постійного перегляду та оновлення актуалітетів у професійній підготовці фахівців будь-якої сфери. Не новим, але поряд із тим не менш важливим, залишається питання формування комуніка-

тивних компетентностей здобувачів освіти. Актуальність проблематики зумовлена ще й тим, що економіка України має споживчо-орієнтований характер, тому роботодавці сьогодні потребують не лише фахівців, які мають потужні вузькопрофільні знання і на високому професійному рівні

здатні виконувати свою роботу, але й тих, які володіють так званими універсальними компетенціями, у тому числі й комунікативними.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У наукових розробках Н. Альохіної [1], Н. Гончаренко [2], Л. Кайдалової [4; 5; 6], Л. Зубрицької [3], Л. Пляки [8; 9] проаналізовано формування професійних, психологічних та соціальних компетентностей майбутніх працівників фармацевтичної галузі, а також виокремлені особливості їхнього професійного та міжособистісного спілкування. У роботах І. Вітенка, К. Платонова, Б. Ясько показано, що при підготовці майбутніх фармацевтичних фахівців необхідно зважати на важливість урахування різних категорії пацієнтів аптечних закладів для максимально ефективною взаємодії. Особливості професійної діяльності, пов'язаної з лікарями, пацієнтами та колегами, досліджено в працях В. Толочка, І. Міщенко, З. Мнушко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні недостатньо вивченим залишається аспект пов'язаний із визначенням впливу дисциплін гуманітарного циклу (фармацевтична етика і деонтологія, філософія, соціологія, професійні комунікації та ключові компетенції) на формування комунікативних компетентностей здобувачів фармацевтичної освіти.

Мета статті: дослідити вплив гуманітарних дисциплін на формування комунікативних компетентностей здобувачів фармацевтичної освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Процес комунікації у фармацевтичній діяльності є інтегральним утворенням, адже він охоплює велику кількість суб'єктів взаємодії. Фармацевт має справу з відвідувачами аптеки, лікарями, пацієнтами, колегами. Розглянемо, що варто розуміти під процесом комунікації й, що становить її предмет.

Як зазначає Ю. Косенко, комунікація – це взаємодія між людьми, у процесі якої відбувається обмін думками, інформацією. Вона покликана забезпечити обмін інформацією для досягнення взаєморозуміння та реалізації взаємодії [7, с. 19].

Предметом комунікації фармацевтичних працівників, що визначається специфікою самої професії, є надання інформації про лікарські засоби. Але тут важливо врахувати, що лише інформування про лікарський засіб буде недостатньо для ефективною співпраці між фармацевтом, пацієнтами, лікарями. Ця взаємодія передбачає широкий спектр напрямів фармацевтичної діяльності, таких як надання консультаційних послуг медичному персоналу й окремим громадянам із питань вибору найефективніших і безпечніших лікарських засобів, виробів медичного призначення, правил їхнього зберігання, порядку придбання; навчання пацієнтів, моніторинг та оцінку результатів лікарської терапії тощо, що пов'язано з певним ризиком, зумовленим не тільки лікарським засобом, а й особисто фахівцем, його відповідальністю за поради або рекомендації,

які він надає пацієнту [6, с. 13]. Таке широке коло професійних обов'язків розвінчує спрощене, схематизоване уявлення про діяльність фармацевта, із чим часто зустрічаємося у сучасній практиці.

Зважаючи на те, що професійна діяльність фармацевта більшою мірою пов'язана із живим спілкуванням, то успіх цієї діяльності буде залежати від якісної організації роботи та виваженої, доцільної й обґрунтованою стратегії мовленнєвої поведінки. Спілкування у професійній діяльності фармацевтичного працівника – це в першу чергу процес налагодження контактів між людьми, спричинений потребами суспільної діяльності. Він обов'язково має включати в себе обмін інформацією, на основі якої вибудовується стратегія прийняття іншої людини.

Спостерігаючи за відвідувачами, фармацевт повинен навчитися лише за зовнішніми проявами аналізувати людський характер, за невербальними ознаками (жести, міміка, вираз обличчя тощо), оцінювати фізичний та психоемоційний стан хворого. Усе це йому необхідно для того, аби під час професійної консультації бути готовим до несподіваних запитань і вчинків із боку відвідувачів аптечного закладу [5, с. 84]. Саме під час такого, подекуди невимушеного спілкування, коли фармацевт відповідає на запитання пацієнта, між ними виникають довірливі взаємовідносини, що характеризуються взаємним бажанням досягти необхідного результату. Фундаментом цих довірливих стосунків є й конфіденційність наданої хворим інформації, яка за будь-яких обставин не може розголошуватися фармацевтичним фахівцем у публічному просторі.

Ще одним не менш важливим фактором, від якого залежить успіх професійної комунікації фармацевта та відвідувача аптечного закладу, є процес «активного слухання» інформації, яку повідомляє пацієнт з одного боку, а з іншого доступне донесення інформації фахівцем до клієнта, коли він чує, а головне розуміє те, що йому розповідають. У цьому випадку фармацевтичним працівникам необхідно говорити із пацієнтами доступною для прийняття мовою і в міру голосно, уникаючи складних і незрозумілих для відвідувачів медичних термінів. Також дуже важливо в момент діалогу не відволікати свою увагу на іншу поточну роботу, а бути максимально зосередженим на співрозмовнику, ставлячи за необхідності додаткові уточнюючі запитання, аби краще його зрозуміти сутність його проблеми [5, с. 85].

Проте не варто процес спілкування перетворювати на монолог однієї особи, не даючи хворому сказати жодного слова. Це тільки підвищить рівень роздратування та схвильованості людини, що негативно позначиться на її внутрішньому самопочутті та емоційному стані. Іншими словами, для фармацевта важливо володіти комунікативною компетентністю.

Як визначають Л. Зубрицька, Т. Зубрицька, комунікативну компетентність необхідно розглядати як сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективну взає-

модію між суб'єктами (відправником та отримувачем), передбачають уміння долати бар'єри та розв'язувати конфлікти у процесі комунікації, розуміти й бути зрозумілим для партнера у спілкуванні [3, с. 49].

За Н. Білик, комунікативна компетентність – це здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії. Комунікативна компетентність передбачає такий рівень взаємодії з оточуючими, який дозволяє особі в межах своїх здібностей і соціального статусу успішно функціонувати в суспільстві, а також наявність життєвого досвіду, ерудиції, наукових знань тощо [11, с. 198].

Комунікативна компетентність формується на основі безпосередньої взаємодії між комунікантами, оскільки є результатом досвіду спілкування між людьми, з якого людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії й засоби їхніх вирішень. У цьому випадку мова йде про працівників аптечних закладів, левова частка робочого дня яких пов'язана із комунікацією із людьми. Більше того, коли ці люди є відвідувачами аптек, то мова тут йде вже не просто про комунікативну взаємодію як спілкування (тобто інформаційний компонент спілкування). Така категорія людей потребує в першу чергу реалізації ціннісного, емпатійного компоненту комунікації [5, с. 88].

Емпатією у фармацевтичній галузі можна назвати спосіб професійного контакту фармацевта з відвідувачами аптеки, кожен з яких має власний внутрішній світ і погляд на навколишню дійсність. До основних форм емпатії належать співпереживання (коли фармацевтичний працівник з розумінням ставиться до відвідувачів, ставлячи себе на місце хворого) та співчуття (емоційне усвідомлення фармацевтом проблеми, з якою хворий звернувся до аптечного закладу).

Форми емпатії залежать від типу міжособистісної взаємодії. Фармацевти з когнітивною емпатією прагнуть співпереживати відвідувачам і намагаються допомогти їм, шукаючи аналогічні випадки у професійній практиці із залученням власного життєвого досвіду. Фармацевтичні фахівці з емоційною емпатією дуже гостро відчують та намагаються наслідувати емоційні реакції та почуття клієнтів [5, с. 89].

У свою чергу використання емпатії як ключового механізму ділового спілкування забезпечує ефективне здійснення працівниками аптечного закладу фармацевтичної опіки. Її сутність полягає в тому, що зазвичай відвідувачі аптеки – це хворі люди, які потребують турботливого ставлення до себе з боку фармацевтичного працівника. Для них він не лише фахівець, який добре знається на лікарських засобах і може покращити їхнє самопочуття, а в першу чергу людина, яка здатна до співпереживання та психоемоційної підтримки хворого на кожному етапі

до його одужання [6, с. 27]. Із цього витікає, що фахівець фармацевтичної галузі у своїй професійній діяльності має керуватися моральними нормами фармацевтичної етики. Мова йде про доброзичливість (із позитивним настроєм обслуговувати кожного відвідувача), коректність (демонструвати пристойну поведінку навіть у конфліктних ситуаціях), тактовність (мати почуття міри у власних судженнях і висловлюваннях аби не образити хворого). Варто пам'ятати, що привітне звертання та увага до клієнта незалежно від його соціального статусу, соціально-економічного становища чи освіти здатні суттєво вплинути на зростання особистісного та професійного авторитету не лише фармацевта як фахівця своєї справи, а й закладу, де він працює загалом.

У цьому контексті для майбутніх фармацевтів важливу роль відіграє вивчення гуманітарних дисциплін, зокрема філософії, фармацевтичної етики і деонтології, соціології тощо. На особливу увагу заслуговує курс «Професійні комунікації. Ключові компетенції», де здобувачі освіти, окрім вивчення загальних правил професійного спілкування з різними суспільними групами, мають змогу навчитися управляти власними емоціями; працювати у команді та індивідуально; приймати обґрунтовані рішення та делегувати відповідальність; розумітися на гендерних особливостях відвідувачів; формувати у собі навички стресостійкості, терпимості, емоційно-позитивного ставлення до людей; уміння регулювати погані настрої чи особисту роздратованість під час взаємодії із конфліктними відвідувачами, людьми похилого віку та клієнтами з особливими потребами, які дуже часто потребують додаткових пояснень щодо правильного вживання лікарських засобів; запобігати виникненню можливих конфліктів, а також динамічно реагувати на конфліктні ситуації та володіти стратегіями щодо їхнього усунення та запобігання тощо.

Часто фахівцям фармацевтичної галузі не вдається уникнути конфліктних ситуацій, що виникають у процесі виконання ними професійних обов'язків. Грубість із боку пацієнтів, що найчастіше є результатом погіршення їхнього стану фізичного та психоемоційного здоров'я, недосвідчені фармацевти зазвичай сприймають на свій рахунок і подекуди відповідно реагують. Із цього випливає не лише невдоволеність відвідувачами обслуговуванням, а й погіршення самопочуття обох суб'єктів взаємовідносин.

Причини таких конфліктів можуть бути різними, проте, узагальнивши їх, можна звести до наступних: низький рівень розуміння інших людей або відсутність у фармацевта навичок ділового спілкування; психологічні особливості особистості фахівця (імпульсивність, нетактовність, неуважність, поспішність у висновках, невміння контролювати власні емоції тощо); невміння слухати та висловлювати власну думку; стан здоров'я хворого; небажання фармацевта виконувати свої професійні обов'язки, психологічна несумісність окремих членів фармацевтичного колективу викликана певними особистими причинами [2, с. 101].

Для попередження виникнення конфліктних ситуацій працівнику аптечного закладу варто давати собі перед початком робочого дня позитивні емоційні установки на доброзичливе спілкування з відвідувачами. А якщо навіть виникне з кимось конфлікт, бути готовим до його швидкого та конструктивного урегулювання, поставившись зі співчуттям і розумінням до тієї проблеми, з якою звернулася хвора людина. Адже фахівець фармацевтичної галузі в першу чергу має бути гарним психологом і завжди пам'ятати, що клієнт – це значуща та найбажаніша людина у його професії.

Висновки з даного дослідження. Констатуємо, що завоювання майбутніми фармацевтами курсу гуманітарних дисциплін має суттєвий вплив на формування їхніх комунікативних компетентностей. Саме вони навчають аптечних працівників дотримуватися правил культури поведінки в діловому спілкуванні, що передбачає застосування у взаємодії з відвідувачами вербального етикету, пов'язаного із певними мовленнєвими формами, необхідним словниковим запасом, застосуванням фармацевтичної термінології тощо. У цьому ключі найвагоміший вплив на студентську аудиторію має фармацевтична етика і деонтологія та курс «Професійні комунікації. Ключові компетенції», що дозволяють слухачам формувати у собі такі риси характеру: доброзичливість, терпимість, взаємоповага, тактовність і ввічливість щодо відношення як до хворих, так і до своїх майбутніх колег тощо. Кожен фармацевт, як і будь-який фахівець своєї справи, обов'язково має дотримуватись правил ділового спілкування з незнайомими людьми, адже в першу чергу це ознака його вихованості та впевненості у своїх діях.

Перспективами подальших наукових розвідок мають стати подальші дослідження, обґрунтування та упровадження ідеї гуманітаризації професійної підготовки фармацевтичних працівників.

Список використаних джерел

1. Альохіна Н. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 40 (2). С. 51–55.
2. Гончаренко Н. Психологічні особливості професійної комунікативної діяльності фармацевтичного працівника. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 45. С. 79–103.
3. Зубрицька Л. О., Зубрицька Т. Р. Комунікативна компетентність як складник професійної діяльності фармацевта. *Актуальні питання забезпечення якості освіти* : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир, 2021. С. 49–52.
4. Кайдалова Л. Г. Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах : монографія. Харків : НФаУ, 2010. 364 с.
5. Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В. Психологія спілкування : навч. посіб. Харків : НФаУ, 2011. 132 с.

6. Кайдалова Л. Г. Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2011. 44 с.
7. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Суми : Сумський держ. ун-т, 2011. 187 с.
8. Пляка Л. В., Тюрна В. О. Психологічні аспекти професійної комунікативної компетентності майбутнього провізора. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Київ, 2009. Т. XI, ч. 4. С. 438–446.
9. Пляка Л. В. Психологічні аспекти професійного спілкування провізора. *Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія*. 2009. Вип. 2 (33). С. 204–208.
10. Шматенко О. П., Гончаренко Н. В., Гончаренко І. Ф. Психологія і деонтологія у фармації : навч. посіб. Київ : «МП Леся», 2014. 132 с.
11. Bilyk N. I. Communicative competence as a professional quality of teacher for general secondary education. *Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine* : monograph / edit.: S. T. Zolotukhina, I. M. Trubavina. Vienna : Premier Publishing, 2019. P. 191–201.

References

1. Alohina, N. V. (2013). Formuvannya komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv [Formation of communicative competence of future specialists]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psykholohiia [Problems of modern pedagogical education. Pedagogy and psychology]*, 40 (2), 51–55 [in Ukrainian].
2. Honcharenko, N. (2013). Psykholohichni osoblyvosti profesiinoi komunikativnoi diialnosti farmatsevychnoho pratsivnyka [Psychological features of the professional communicative activity of a pharmaceutical worker]. *Problemy suchasnoi psykholohii [Problems of modern psychology]*, 45, 79–103 [in Ukrainian].
3. Zubrytska, L. O., & Zubrytska, T. R. (2021). Komunikatyvna kompetentnist yak skladnyk profesiinoi diialnosti farmatsevtva [Communicative competence as a component of the pharmacist's professional activity]. In *Aktualni pytannia zabezpechennia yakosti osvity [Current issues of ensuring the quality of education]*: zb. materialiv III Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. (pp. 9–52). Zhytomyr [in Ukrainian].
4. Kaidalova, L. H. (2010). *Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv farmatsevychnoho profilu u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Professional training of future pharmaceutical specialists in higher educational institutions]*: monohrafiia. Kharkiv: NFAU [in Ukrainian].
5. Kaidalova, L. H., & Pliaka, L. V. (2011). *Psykholohiia spilkuvannia [Psychology of communication]*: navchalnyi posibnyk. Kharkiv: NFAU [in Ukrainian].
6. Kaidalova, L. H. (2011). *Teoretychni ta metodychni zasady neperevonoj profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv farmatsevychnoho profilu [Theoretical and methodical principles of continuous professional training of future pharmaceutical specialists]*. (Extended abstract of PhD diss.). Zaporizhzhia [in Ukrainian].
7. Kosenko, Yu. V. (2011). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii [Basics of the theory of language communication]*: navch. posib. Sumy: Sumskyi derzhavnyi universytet [in Ukrainian].
8. Pliaka, L. V., & Tiurina, V. O. (2009). Psykholohichni aspekty profesiinoi komunikativnoi kompetentnosti maibutnoho provizora [Psychological aspects of the professional communicative competence of the future pharmacist]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii [Problems of general and pedagogical psychology]*, XI, 4, 438–446 [in Ukrainian].
9. Pliaka, L. V. (2009). Psykholohichni aspekty profesiinoho spilkuvannia provizora [Psychological aspects of pharmacist's professional communication]. *Naukovi zapysky Kharkivskoho universytetu Povitrianykh Syl. Sotsialna filosofia, psykholohiia [Scientific notes of Kharkiv Air Force University. Social philosophy, psychology]*, 2 (33), 204–208 [in Ukrainian].
10. Shmatenko, O. P., Honcharenko, N. V., & Honcharenko, I. F. (2014). *Psykholohiia i deontolohiia u farmatsii [Psychology and deontology in pharmacy]*: navch. posib. Kyiv: «MP Lesia» [in Ukrainian].
11. Bilyk, N. I. (2019). Communicative competence as a professional quality of teacher for general secondary education. In S. T. Zolotukhina, I. M. Trubavina (Eds.), *Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine* : monograph (pp. 191–201). Vienna: Premier Publishing.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 01.12.2022

УДК 373.2.043.2.07-056.2/3

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6\(207\)-53-56](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6(207)-53-56)

Шамрай Ольга

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-0979-4543>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З ІНКЛЮЗИВНОЮ ФОРМОЮ РОБОТИ

A Розглядаються сучасні тенденції управління закладом дошкільної освіти з інклюзивною формою роботи. Аналізуються моделі інклюзивного навчання розвинених країн. Підкреслюється, що впровадження в Україні інклюзивної моделі передбачає творче використання досвіду розвинених країн з опорою на власні традиції та надбання, адже класична українська педагогіка розробила значну кількість методик і технологій навчання дітей з особливими потребами, зокрема й на рівні дошкільної освіти. Простежується тенденція автономності, тобто активного пошуку і вибору кожним освітнім закладом комплексу методик і технологій, які найповніше відповідають його профілю і специфіці роботи. Осмислюється досвід упровадження у навчально-виховну діяльність ЗДО музичного виховання і праці з природними об'єктами на засадах кооперативного навчання.

Ключові слова: дошкільна освіта; управління закладом дошкільної освіти; інклюзивна освіта; методики інклюзивної освіти; кооперативне навчання

S *Shamrai Olha. Current trends in inclusive preschool education management.*

This article examines the current trends in the management of an inclusive preschool education institution. Models of inclusive education in developed countries are analysed. It is emphasized that the introduction of an inclusive model in Ukraine involves the creative use of the experience of developed countries based on their own traditions and heritage because classical Ukrainian pedagogy has developed a significant number of methods and technologies for teaching children with special needs, in particular at the level of preschool education. Numerous difficulties faced by preschool education on the way to the implementation of inclusive education are despited; however, Ukrainian pedagogy has significant potential, in particular, scientific potential. Even in the last century, classical Ukrainian pedagogy addressed the problems of teaching and raising children with special educational needs. It is not necessary for an educational institution to make capital investments to create an inclusive educational space. Rather, for this, the initiative of the teaching team, a sincere desire to help each child build a decent educational trajectory and familiarity is more necessary. The trend of autonomy i.e. active searching and selecting by each educational institution a set of methods and technologies that most fully correspond to its work specifics is observed. An experience based on cooperative learning, in which teachers incorporate musical education and working with natural objects and materials into the educational activities of a preschool education institution, is analysed. Cooperative learning is equally beneficial for all children, not just those with special educational needs. An advantage of cooperative learning is also its flexibility and adaptability to different forms of classes.

Key words: preschool education; management of a preschool education institution; inclusive education; inclusive education methods; cooperative learning

Шамрай Ольга Володимирівна, магістрантка, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя; директорка, Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 63 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Shamrai Olha, Master's student, Classical Private University, Zaporizhzhia; director, Kremenchuk Preschool Education Institution No. 63 of Kremenchuk City Council of Kremenchuk District, Poltava Region, Ukraine

E-mail: olyashamray178@gmail.com

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Упровадження в Україні інклюзивної моделі на усіх освітніх рівнях передбачає творче використання досвіду розвинених країн з опорою на власні традиції та надбання, адже класична українська педагогіка розробила значну кількість методик і технологій навчання дітей з особливими потребами, зокрема й на рівні дошкільної освіти. Важливими

практичним завданням сучасної педагогіки раннього віку є розбудова такої моделі інклюзії, яка б урахувала одночасно інноваційні зарубіжні тенденції й українські практики та реалії.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблеми впровадження інклюзивного навчання активно досліджують українські освітологи. Зокрема, всебічно висвітлюється досвід зарубіжних країн (А. Арендарук [2], Г. Кайда-

лова [4], О. Казачінер [5], А. Колупаєва [6], І. Садова [10], Л. Яценюк і Р. Козак [12]). На основі цього розробляються концептуальні засади української інклюзивної освіти (А. Арендарук [1], Т. Братишко [3], А. Колупаєва, О. Таранченко [7]).

Дослідниця І. Садова зауважує, що «сьогодні спостерігається посилення міжнародного співробітництва у сфері інклюзії. Її соціальна та педагогічна значущість сприяє створенню законодавчої бази в галузі та усуненню дискримінаційних бар'єрів – як у навчальних закладах, так і в суспільстві загалом» [10, с. 191].

У розвинених країнах функціонують три основні моделі інклюзивної освіти: консервативна (Італія, Німеччина, Австрія, Бельгія, Франція), ліберальна (Велика Британія) та соціал-демократична (Данія, Фінляндія та інші країни Скандинавії). Консервативна модель передбачає, що інклюзивна освіта здійснюється в межах загальної освіти. В Австрії, наприклад, «функціонують центри спеціальної освіти, фахівці яких діагностують дітей, консультують учителів, надають спеціальну методичну допомогу, проводять семінари та тренінги з підвищення кваліфікації, координують роботу педагогів, задіяних в інклюзивному навчанні. Психолого-педагогічну підтримку, корекційні послуги учням з особливими освітніми потребами в школах надають спеціальні педагоги, які є штатними працівниками. Вони можуть бути асистентами вчителів, консультантами педагогів, батьків і громадськості. Тимчасову підтримку учням з особливими освітніми потребами надають фахівці із медичних і соціальних установ» [5, с. 17].

Соціал-демократична модель приділяє значну увагу родинам, у яких виховуються діти з особливими потребами. У цих країнах інклюзивна освіта охоплює всіх таких дітей. Ліберальна модель «характеризується залежністю соціального страхування від ринку, при цьому держава радше регулює ринок, ніж безпосередньо надає пряме соціальне забезпечення. Оскільки рівень соціальної диференціації в суспільстві досить високий, соціальна допомога певною мірою обмежена, з огляду на те, що підвищення рівня соціальних виплат скорочує стимул виходу на ринок і до праці» [13, с. 271].

Як слушно зауважують Л. Яценюк і Р. Козак, «вітчизняна система освіти, зважаючи на економічні та соціальні умови й особливості менталітету, не може і не повинна сліпо наслідувати досвід зарубіжних країн. Україна стоїть на шляху створення власної системи інклюзивної освіти» [12, с. 101].

Звичайно, розвиток інклюзивної освіти в Україні уповільнюється через об'єктивні обставини, основними з яких науковці називають «відсутність фінансів, невідповідність або нестача відповідних кадрів, відсутність необхідних матеріалів для навчання дітей, погано облаштовані будівлі навчальних закладів згідно з потребами дитини. Кожна із зарубіжних країн може похизуватися досвідом власних, перевірених роками методик інклюзивного нав-

чання учнів із порушеннями, розвинутою матеріально-технічною базою, проте наявність цього остаточно не вирішує проблему. В Україні, незважаючи на зростання кількості дітей означеної категорії, також стоїть питання у сприйнятті їх суспільством, ставлення суспільства до дітей і людей з особливими потребами зокрема» [4, с. 114].

На думку вченого Г. Москалика, «освіта на межі століть має підготувати сучасну людину до життя в нових умовах шляхом інноваційної педагогічної діяльності. У сучасному педагогічному дискурсі значна увага приділяється визначенню змістовних аспектів освіти» [8, с. 38-44].

Проте, варто зазначити, що попри численні труднощі, з якими стикається дошкільна освіта на шляху впровадження інклюзивної освіти, українська педагогіка має значний потенціал, зокрема, й науковий. Класична українська педагогіка ще в минулому столітті зверталася до проблем навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами. На необхідності педагогічного супроводу і підтримки наполягав наш знаний земляк В. Сухомлинський: «маленька людина не повинна знати про те, що вона – малоздібна, що в неї – слабкий розум. Виховання такої людини повинно бути в сто разів ніжнішим, чуйнішим, дбайливішим» [11, с. 486].

Тому українська освіта, зокрема, й дошкільна здатна знайти ефективні рішення проблем швидкого й продуктивного впровадження інклюзії.

Мета статті полягає у дослідженні сучасних тенденцій управління ЗДО з інклюзивною освітою.

Викладення основного матеріалу. Однією з важливих тенденцій управління ЗДО з інклюзивною освітою, на нашу думку, є тенденція автономності, тобто активного пошуку й вибору кожним освітнім закладом комплексу методик і технологій, які найповніше відповідають його профілю і специфіці роботи.

Так, у Кременчуцькому закладі дошкільної освіти № 63 Кременчуцької міської ради для створення інклюзивного освітнього середовища було вирішено зосередитися на таких напрямках, як музичне виховання і праця з природними об'єктами, використовуючи технологію кооперативного навчання. Обрання саме цих напрямів зумовлене поєднанням двох чинників: ефективності, доведеної часом, і низьких матеріально-фінансових витрат (що в сучасних умовах є дуже актуальним).

Музичне виховання (хорові співи) сприяє розвитку мовленнєвої комунікації, почуттю ритму, а також сприяє згуртуванню колективу. Діти з різними інтелектуальними й фізичними можливостями, співаючи разом, отримують спільний результат (гарно виконану пісню), у який кожен із них доклав певну частину зусиль і таланту. Однією з переваг хорового співу в аспекті впровадження інклюзії вважаємо зведення до мінімуму компоненту змагання і конкуренції між дітьми.

Хорові співи добре зарекомендували себе у роботі з дітьми із затримкою психомовного і психомоторного роз-

виту, розладами аутичного спектру, синдромом Дауна. Вони сприяють формуванню навичок концентрації уваги, скоординованих дій. Дитячий хор у садочку об'єднує вихованців чотирьох груп, що сприяє розвиткові єдиного освітнього середовища. Показові виступи хору із запрошенням батьків традиційно проводяться три рази на рік: на день осені, день Святого Миколая та на святі випускників.

Праця з природними об'єктами розвиває природничий інтелект. Згідно з визначенням А. Колупаєвої та О. Таранченко, «натуралістичний (природничий) інтелект – здатність розрізняти рослини, тварин, каміння та інші явища навколишнього світу. Учні добре розуміють закони природи, краще почуваються за межами приміщення, на природі. Можливості залучати до занять, що проводяться надворі; завдання, що їх можна виконувати на природі, а також пов'язані з навколишнім середовищем» [7, с. 34].

У дитячому садку створено умови для спільної праці дітей на спеціально облаштованій ділянці, де вони вирощують культурні рослини. Під керівництвом вихователів діти власноруч обробляють ділянку, висаджують рослини і доглядають за ними. Треба зазначити, що така праця свідомо організовується не для кожної групи окремо, а для кількох груп разом, що сприяє налагодженню доброзичливих стосунків між усіма вихованцями закладу.

У такий спосіб музичне виховання і праця з природними об'єктами й матеріалами є підґрунтями для успішного впровадження кооперативного навчання. Як слушно зауважує В. Рукомеда, «діти мають знати, як ефективно взаємодіяти в групах, приділяти увагу виробленню соціальних навичок, щоб вивести учнів на той рівень, де починають формуватися вищі навички мислення. Коли діти починають розуміти прийоми групової роботи та опанувати когнітивні навички, їхня навчальна діяльність стає дедалі ефективнішою та раціональнішою» [9, с. 223].

Кооперативне навчання сприяє інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у колектив, тобто є ефективним засобом створення інклюзивного освітнього середовища. Навчання і виховання на засадах кооперації, спільна діяльність впливають на згуртованість дітей, виховують відповідальність за власні дії, націленість на підтримку і допомогу.

Кооперативне навчання виявляється однаково корисним для всіх дітей, а не лише вихованців з особливими освітніми потребами. Важливою перевагою кооперативного навчання є також його гнучкість й адаптивність для різних форм занять.

Результати дослідження. Упровадження у навчально-виховну діяльність ЗДО музичного виховання й праці з природними об'єктами на засадах кооперативного навчання виявилось ефективним шляхом створення інклюзивного освітнього середовища, про що свідчать результати щорічних анкетувань батьків. Батьки всіх без винятку дітей (у тому числі, й з особливими освітніми потребами)

завжди позитивно оцінюють участь дітей у хорі та працю та садовій ділянці.

Висновки. Інклюзивна дошкільна освіта в Україні має створюватися з урахуванням як зарубіжного досвіду, так і здобутків вітчизняної наукової думки. Необов'язково для створення інклюзивного освітнього простору заклад освіти потребує на капітальні матеріальні вкладення. Скоріш, для цього необхіднішими є ініціатива педагогічного колективу та щире бажання допомогти кожній дитині побудувати гідну освітню траєкторію й ознайомлення із широким спектром підходів, методик і технологій інклюзивного навчання.

Перспективи подальших розвідок. Вважаємо за необхідне провести широке емпіричне дослідження за участі педагогічних працівників, батьків вихованців (у тому числі, й з особливими освітніми потребами) для пошуку шляхів удосконалення освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Арендарук А. О. До проблеми впровадження інклюзивного навчання в освітній системі України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. зб. наук. праць. Київ, 2014. Вип. 27. С. 8–13. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7785>
2. Арендарук А. О. Досвід впровадження інтеграції та інклюзивної освіти в Україні та за кордоном. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*: зб. наук. праць. Київ, 2013. Вип. 24. С. 11–14. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7539>
3. Братишко Т. А. Інклюзивна освіта в Україні та особливості її концепції. *Науковий вісник Львівської академії. Педагогічні науки*. Кропивницький, 2019. Вип. 5. С. 67–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbfasps_2019_5_10/
4. Кайдалова Г. П. Досвід зарубіжних країн у запровадженні інклюзивного навчання в Україні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6 (50). С. 108–116.
5. Казачінер О. С. Інклюзивна освіта в англійських країнах. Харків: Основа, 2018. 79 с.
6. Колупаєва А. А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2007. 458 с.
7. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посіб. Харків: Ранок, 2019. 304 с.
8. Москалик Г. Феномен освіти у педагогічному дискурсі на межі століть. *Вища освіта України*. 2013. № 4. С. 38–44.
9. Рукомеда В. О. Педагогічні технології інклюзивного навчання: традиції та новаторство. *Інклюзивна освіта: досвід і перспективи*: монографія / відп. ред. Г. В. Давиденко. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. С. 217–223.
10. Садова І. І. Інклюзивна освіта в країнах Європи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69, т. 1. С. 198–191.
11. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. Київ, 1977. Т. 5. 590 с.
12. Яценюк Л., Козак Р. Упровадження інклюзивної освіти: досвід зарубіжжя. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 3 (99). С. 99–101.
13. Marcovic M., Spacisour B. Education in Serbia: Inclusive and E-Learning opportunities. *Serbian Journal Of Management*. 2010. Vol. 5 (2). P. 271.

References

1. Arendaruk, A. O. (2014). Do problemy vprovadzhenia inkluzivnoho navchannia v osvitnii systemi Ukrainy [To the problem of implementation of inclusive education in the educational system of Ukraine]. In *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psikhohiia* [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Correctional pedagogy and special psychology]: zb. nauk. prats (Is. 27, pp. 8-13). Kyiv. Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7785> [in Ukrainian].
2. Arendaruk, A. O. (2013). Dosvid vprovadzhenia intehratsii ta inkluzivnoi osvity v Ukraini ta za kordonom [Experience of implementation of integration and inclusive education in Ukraine and abroad]. In *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psikhohiia* [Scientific journal of the National Pedagogical University

- named after M. P. Drahomanov. *Correctional pedagogy and special psychology*: zb. nauk. prats (Is. 24, pp. 11-14). Kyiv. Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7539> [in Ukrainian].
3. Bratyshko, T. A. (2019). Inkluzivna osvita v Ukraini ta osoblyvosti ii kontseptsii [Inclusive education in Ukraine and features of its concept]. In *Naukovyi visnyk Liotnoi akademii. Pedahohichni nauky* [Scientific Bulletin of the Flight Academy. Pedagogical Sciences] (Is. 5, pp. 67-70). Kropyvnytskyi. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/sbfasps_2019_5_10/ [in Ukrainian].
 4. Kaidalova, H. P. (2015). Dosvid zarubizhnykh krain u zaprovadzhenni inkluzivnoho navchannia v Ukraini [Experience of foreign countries in the implementation of inclusive education in Ukraine]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies], 6 (50), 108-116 [in Ukrainian].
 5. Kazachiner, O. S. (2018). *Inkluzivna osvita v anhlomovnykh krainakh* [Inclusive education in English-speaking countries]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
 6. Kolupaieva, A. A. (2007). *Dosvid realizatsii inkluzivnoi osvity v krainakh Yevropy* [Experience of implementation of inclusive education in European countries]: monohrafiia. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
 7. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2019). *Navchannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v inkluzivnomu seredovyschi* [Teaching children with special educational needs in an inclusive environment]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
 8. Moskalyk, H. (2013). Fenomen osvity u pedahohichnomu dyskursi na mezhi stolit' [The phenomenon of education in pedagogical discourse at the turn of the century]. *Vyshcha osvita Ukrainy* [Higher education of Ukraine], 4, 38-44 [in Ukrainian].
 9. Rukomieda, V. O. (2016). Pedahohichni tekhnologii inkluzivnoho navchannia: tradytsii ta novatorstvo [Pedagogical technologies of inclusive education: traditions and innovation]. In H. V. Davydenko (Ed.), *Inkluzivna osvita: dosvid i perspektyvy* [Inclusive education: experience and perspectives]: monohrafiia (pp. 217-223). Vinnytsya: TOV «Nilan LTD» [in Ukrainian].
 10. Sadova, I. I. (2020). Inkluzivna osvita v krainakh Yevropy [Inclusive education in European countries]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh* [Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools], 69 (1), 198-191 [in Ukrainian].
 11. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory* [Selected works] (Vol. 5). Kyiv [in Ukrainian].
 12. Yatseniuk, L., & Kozak, R. (2019). Uprovadzhennia inkluzivnoi osvity: dosvid zarubizhzhia [Implementation of inclusive education: experience abroad]. *Nova pedahohichna dumka* [New pedagogical thought], 3 (99), 99-101 [in Ukrainian].
 13. Marcovic, M., & Spacisour, B. (2010). Education in Serbia: Inclusive and E-Learning opportunities. *Serbian Journal of Management*, 5 (2), 271.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 13.11.2022

УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗДО ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

А Розглядаються шляхи впровадження інклюзії у закладах дошкільної освіти. Визначено, що організація ефективної інклюзивної діяльності ЗДО передбачає три головні умови: людський ресурс, тобто наявність педагогічних працівників, які мають спеціальні знання (із психології, корекційної педагогіки, логопедії тощо) і володіють компетентностями, пов'язаними із соціалізацією й адаптацією дітей з особливими потребами; матеріальну базу та інфраструктуру, підготовлену для інклюзивного навчання і виховання; невелику кількість дітей у групах, що забезпечує індивідуальний підхід. Для перевірки цих умов було проведено педагогічний експеримент з метою вдосконалення роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Після проведеного експерименту були зроблені висновки щодо необхідності його пролонгації для підвищення інклюзії ЗДО.

Ключові слова: дошкільна освіта; заклад дошкільної освіти; діти з особливими освітніми потребами; інклюзивна освіта; інклюзивне освітнє середовище

С *Yakuba Oksana. Management of preschool education institution activities to organize work with children with special educational needs.*

This article considers ways of implementing inclusion in preschool education institutions. It was determined that the organization of effective inclusive activities of a preschool education institution requires three main conditions: human resources, that is, the presence of pedagogical staff who have special knowledge (of psychology, correctional pedagogy, speech therapy, etc.) and possess competencies related to socialization and adaptation of children with special needs; material base and infrastructure prepared for inclusive education and upbringing; few children in groups, which ensures an individual approach. To check these conditions, a pedagogical experiment was conducted with the aim of improving the work with children with special educational needs. The practical stage of the experiment involved the organization of events with the aim of creating an inclusive educational space. The methodological stage of the experiment consisted in the systematization of the obtained results. The stage of exchange of experience, which concluded the experiment, involved discussion of the results of the experiment at the city level, as well as their approbation at scientific and practical conferences. The proposed pedagogical experiment became an important step in the creation of a scientific and methodological basis for inclusion in a preschool education institution. Seminars, master classes, and round tables conducted in the process of experimental research, aimed at discussing the latest methods of working with children with special needs, allowed the participants to gain new knowledge and skills, and exchange professional experience. After the experiment, conclusions were drawn regarding the need to prolong it to increase the inclusion of the preschool education institution.

Key words: preschool education; preschool education institution; children with special educational needs; inclusive education; inclusive educational environment

Якуба Оксана Леонідівна, магістрантка, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя; директорка, Кременчуцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 78 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Україна

Yakuba Oksana, Master's student, Classical Private University, Zaporizhzhia; director, Kremenchuk Combined Preschool Education Institution No. 78 of Kremenchuk City Council of Kremenchuk District, Poltava Region, Ukraine

E-mail: dnz.78.dilovod@gmail.com

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Упровадження інклюзивної освіти є одним із найважливіших завдань сучасної освіти не лише тому, що це є обов'язковою умовою імплементації до європейського освітнього простору, але й, передусім для розвитку в Україні суспільства рівних можливостей. І місія дошкільної освіти як першої освітньої ланки полягає у створенні передумов для розбудови подальшої індивідуальної освітньої траєкторії кожного вихованця з урахуванням його особливих потреб.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання впровадження інклюзивної освіти знаходяться у центрі уваги українських і зарубіжних науковців. Особливості організації інклюзії у закладах дошкільної освіти розглядають О. Вознюк [2], А. Канцеляренко та Г. Кравченко [4], А. Колупаєва і О. Таранченко [5], М. Порошенко [10]; пе-

дагогічний супровід інклюзивної освіти висвітлюють О. Будник [1], А. Педорич [9], П. Бендова, М. Цечачкова і Л. Садкова [11] та ін.

Вчені наполягають на тому, що «стратегія розвитку інклюзії дошкільного навчального закладу – це не просто сума якихось пропозицій зі здійснення в навчальному закладі додаткових дій та ініціатив по відношенню до дітей з особливими освітніми потребами, у ній розкриваються способи позитивної зміни дошкільного закладу відповідно до інклюзивних цінностей» [3, с. 4].

Упровадження інклюзії важливе не лише з точки зору створення доступного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами: «інклюзивна освіта в широкому сенсі передбачає створення рівних можливостей для всіх категорій дітей в Україні, які знаходяться в ситуації можливого виключення чи сегрегації. Кожна дитина має

відчувати себе повноцінним і активним учасником освітнього процесу – і це головне завдання інклюзії» [7, с. 13].

А. Колупаєва і О. Таранченко називають важливою умовою системного реформування системи освіти осіб із особливими потребами «комплексне розв'язання завдань, пов'язаних із нормативно-правовим, організаційним, кадровим, науково- та навчально-методичним забезпеченням освіти таких дітей і молоді [5, с. 68]. Це передбачає скоординовану співпрацю органів влади і місцевого самоврядування, освітніх і наукових установ, громадських організацій тощо.

Саме координація різних учасників освітнього процесу є в основі визначення інклюзивного закладу дошкільної освіти, запропонованого А. Канцеляренко і Г. Кравченко. Це «заклад освіти, що забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує освітні програми, середовище, методи та форми навчання, використовує наявні ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг, створює позитивний клімат» [4]. Тому сучасний керівник закладу дошкільної освіти, на думку А. Панченко і Н. Кравчук, «повинен опанувати не лише нові знання та вміння у галузі сучасної педагогіки (інклюзивного навчання зокрема), а у галузі сучасного менеджменту з освіти та освітніх інновацій» [8, с. 305].

Дослідник Г. Москалик розглядає розвиток та становлення сучасного керівника закладу як отримання інформаційної компетентності та вбачає у цьому проблему вітчизняної безперервної освіти [6, с. 62–75].

Досвід інклюзивних вихователів показує, що вихованці не можуть бути як однорідна група. Потреби дітей дошкільного віку абсолютно індивідуальні в будь-якому віці, особливо в контексті їхнього психомоторного, мовного та особистісного розвитку [13]. Діти (зокрема, й з особливими освітніми потребами) навчаються по-різному, з різною швидкістю, вони також розрізняються за культурними ознаками, тому важливо не робити висновків лише на основі їх належності до мови, культури, соціального чи етнічного походження або типу та ступеня інвалідності [12].

Завжди необхідно детально проаналізувати їхні особливі освітні потреби та спланувати практику навчання дитини з ООП у тісній співпраці з батьками. На практиці це означає створити освітнє середовище та вибрати стиль навчання, що відповідає потребам дітей та їхніх родин [11, с. 1016].

Мета статті полягає у аналізі особливостей управління діяльністю ЗДО при організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Викладення основного матеріалу. Організація ефективної інклюзивної діяльності ЗДО передбачає три головні умови:

– людський ресурс, тобто наявність педагогічних працівників, які мають спеціальні знання (з психології, корекційної педагогіки, логопедії тощо) і володіють компетент-

ностями, пов'язаними із соціалізацією й адаптацією дітей з особливими потребами;

– матеріальну базу та інфраструктуру, підготовлену для інклюзивного навчання і виховання;

– невелику кількість дітей у групах, що забезпечує індивідуальний підхід.

Виходячи з цього, на базі ЗДО (ясла-садок комбінованого типу № 78 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області) 2022 року було проведено педагогічний експеримент для вдосконалення роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Експеримент здійснювався у кілька етапів.

На підготовчому етапі було проведено два опитування. Перше стосувалося педагогічних працівників і мало на меті самоаналіз компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі та виявлення потреб у підвищенні кваліфікації для роботи в інклюзивному середовищі. Педагогічним працівникам (14 осіб) пропонувалося оцінити власні компетентності за такими рівнями: функціональним, базовим і творчим. Також було проведено опитування батьків дітей з особливими потребами (7 осіб) з метою оцінювання рівня інклюзії освітнього середовища закладу (низький, середній, високий) і отримання побажань і рекомендацій. Варто зазначити, що серед дітей з особливими потребами шість вихованців мали затримку психомовного розвитку, одна дитина – розлад аутичного спектру. Також на цьому етапі було здійснено моніторинг інфраструктури ЗДО для визначення необхідних змін і розроблено план облаштування приміщень і території ЗДО, закупівлі необхідного обладнання та інвентарю. Зокрема, для ресурсної кімнати було вирішено придбати басейн із кольоровими кульками й кінетичний пісок.

Наступний (практичний) етап передбачав організацію заходів зі створення інклюзивного освітнього простору, а саме: проведення серії семінарів, майстер-класів і круглих столів за участі представників департаменту освіти, науковців Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, Кременчуцької гуманітарно-технологічної академії імені А. С. Макаренка, Кременчуцького медичного фахового коледжу імені В. І. Литвиненка. Тематика заходів стосувалася специфіки навчання і виховання дітей з особливими потребами. Було проведено три семінари «Розвиток мовленнєвої комунікації», два майстер-класи «Розвивальні ігри та вправи для дітей із РАС» і круглий стіл «Інклюзія у закладі дошкільної освіти». На цьому ж етапі було реалізовано план облаштування приміщень, зокрема ресурсної кімнати та кабінету розвитку мовлення, в якому було оформлено логопедичний куток. Саме ці позиції були висловлені серед побажань і рекомендацій батьків дітей з особливими освітніми потребами в опитуванні на підготовчому етапі. Для забезпечення індивідуального підходу кількість вихованців у групах, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами, було зменшено.

На етапі узагальнення та оцінювання результатів педагогічного експерименту проводилося контрольне опитування вихователів ЗДО, а також батьків дітей з особливими потребами.

Методичний етап експерименту полягав у систематизації отриманих результатів та їхньому оприлюдненні у вигляді методичних матеріалів.

Етап обміну досвідом, який був завершальним в експерименті, передбачав обговорення результатів експери-

менту на міському рівні, а також їхню апробацію на науково-практичних конференціях.

Результати дослідження. Аналіз результатів опитувань до та після проведення експерименту довів його ефективність. Педагогічні працівники позитивно оцінили проведені заходи, порівняльний графік зростання рівнів розвитку компетентності педагогічних працівників після практичного етапу педагогічного експерименту подано на *рис. 1*:

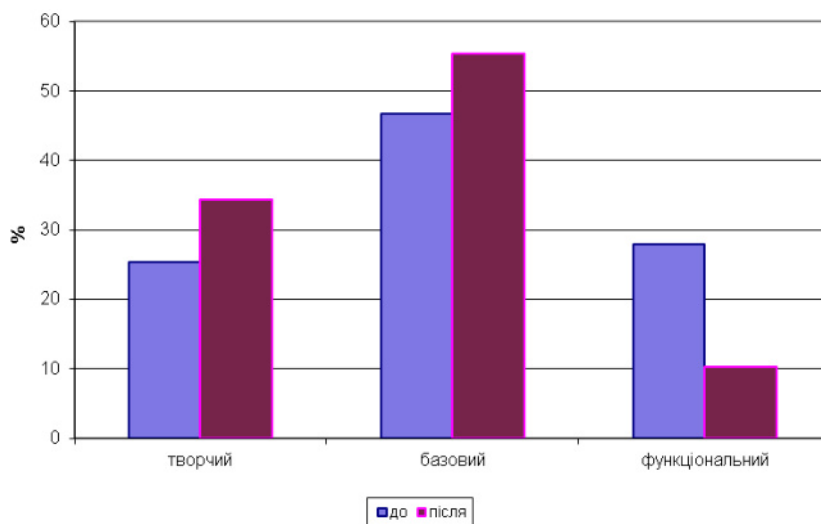

Рис. 1. Порівняльний графік зростання рівнів розвитку компетентності педагогічних працівників після практичного етапу педагогічного експерименту

Повторне опитування вихователів показало зростання рівнів самооцінки з 25,5 % до 34 % (творчий), з 47,5 % до 55,1 % (базовий). Натомість показники функціонального рівня зменшилися з 28,3 % до 10,1 %.

Повторне опитування батьків дітей з особливими потребами, яке було проведено після практичного етапу педагогічного експерименту, показало, що всі опитувані відмітили зростання рівня інклюзії закладу. Якщо на початок експерименту 14 % оцінювали рівень інклюзії як низький, 72 % – як середній і 15 % як високий, то на кінець експерименту результати були такі: низький рівень – 0%, середній – 43 %, високий – 57 %.

Після проведеного експерименту були зроблені висновки щодо необхідності його пролонгації з метою підвищення інклюзії ЗДО, що сприятиме ефективнішому формуванню спеціальних навичок роботи в інклюзивному освітньому просторі вихователів, підвищенню якості навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами і задоволенню попиту батьків на освітні послуги.

Висновки. Управління процесами впровадження інклюзивної освіти потребує від керівника ЗДО небайдужості до запитів суспільства і наполегливості в реалізації нових форм роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Запропонований педагогічний експеримент є важливою сходинкою створення науково-методичного підґрунтя

інклюзії у ЗДО. Проведені в процесі експериментального дослідження семінари, майстер-класи і круглі столи, спрямовані на обговорення новітніх методик роботи з дітьми з особливими потребами, дозволили учасникам отримати нові знання і вміння, обмінятися професійним досвідом.

Ефективність запропонованого комплексу заходів для вдосконалення роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та створення інклюзивного освітнього середовища експериментально перевірено.

Перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів організації інклюзивної освіти у ЗДО. Перспективу подальших розвідок бачимо у поширенні учасників експерименту та науково-методичному осмисленні його результатів.

Список використаних джерел

1. Будник О. Педагогічний супровід інклюзивної освіти. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2019. 220 с.
2. Вознюк О. Особливості організації навчально-виховного процесу з інклюзивного навчання у дошкільних навчальних закладах. *Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії* : зб. тез доп. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 67–69.
3. Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад : навч.-метод. посіб. / кол. упоряд.: О. О. Патрикеева, Н. М. Дятленко, Н. З. Софій, Ю. М. Найда ; під заг. ред. В. І. Шинкаренко. Київ : ТОВ ВД «Плеяди», 2013. 100 с.
4. Канцеляренко А. Ю., Кравченко Г. Ю. Управління інклюзивним закладом дошкільної освіти. 2019. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/22224/198.pdf>

5. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
6. Москалик Г. Ф. Розвиток інформаційної компетентності громадян як проблема вітчизняної безперервної освіти. *Нова парадигма*. 2014. № 119. С. 62–75.
7. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с.
8. Панченко А., Кравчук Н. Управління закладом загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням в умовах нової української школи. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1/2. С. 24–25.
9. Педорич А. До питань готовності педагогів до інклюзивної освіти. *Освітологія*. 2018. № 7. С. 101–107.
10. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
11. Bendova P., Cechackova M., Sadkova L. Inclusive education of pre-school children with special educational needs in kindergartens. *Social and Behavioral Sciences*. 2014. No. 112. P. 1014–1021.
12. Early childhood development and disability: discussion paper. World Health Organization. 2012. URL: https://www.academia.edu/6870559/Early_Childhood_Development_and_Disability.
13. Jordan A., Schwartz E., Mcghee-Richmond D. Preparing teachers for inclusive classrooms. *Teaching and Teacher Education*. 2009. No. 25 (4). P. 535–542.
4. Kantseliarenko, A. Yu., & Kravchenko, H. Yu. (2019). *Upravlinnia inkluzivnym zakladom doshkilnoi osvity [Management of an inclusive preschool education institution]*. Retrieved from <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/22224/198.pdf> [in Ukrainian].
5. Kolupaieva, A. A., & Taranchenko, O. M. (2016). *Inkluzivna osvita: vid osnov do praktyky [Inclusive education: from basics to practice]*: monohrafiia. Kyiv: TOV «ATOPOL» [in Ukrainian].
6. Moskalyk, H. F. (2014). Rozvytok informatsiynoi kompetentnosti hromadyan yak problema vitchyznyanoi bezpererвної osvity [Development of information competence of citizens as a problem of domestic continuous education]. *Nova paradyhma [New paradigm]*, 119, 62-75.
7. Poroshenko, M. A. et al. (2018). *Orhanizatsiino-metodychni zasady diialnosti inkluzivno-resursnykh tsestriv [Organizational and methodical principles of activity of inclusive resource centers]: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Panchenko, A., & Kravchuk, N. (2019). Upravlinnia zakladom zahalnoi serednioi osvity z inkluzivnym navchanniam v umovakh novoi ukrainskoi shkoly [Management of an institution of general secondary education with inclusive education in the conditions of a New Ukrainian school]. *Osvitohichnyi diskurs [Educational discourse]*, 1/2, 24-25 [in Ukrainian].
9. Pedorych, A. (2018). Do pytan hotovnosti pedahohiv do inkluzivnoi osvity [To the issues of teachers' readiness for inclusive education]. *Osvitohiia [Education Science]*, 7, 101-107 [in Ukrainian].
10. Poroshenko, M. A. (2019). *Inkluzivna osvita [Inclusive education]: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: TOV «Ahentstvo "Ukraina"» [in Ukrainian].
11. Cechackova, M., & Sadkova, L. (2014). Inclusive education of pre-school children with special educational needs in kindergartens. *Social and Behavioral Sciences*, 112, 1014-1021.
12. *Early childhood development and disability: discussion paper*. World Health Organization. (2012). URL: https://www.academia.edu/6870559/Early_Childhood_Development_and_Disability.
13. Jordan, A., Schwartz, E., & Mcghee-Richmond, D. (2009). Preparing teachers for inclusive classrooms. *Teaching and Teacher Education*, 25 (4), 535-542.

References

1. Budnyk, O. (2019). *Pedahohichniy suprovit inkluzivnoi osvity [Pedagogical support of inclusive education]*. Ivano-Frankivsk: Vydavets H. M. Kushnir [in Ukrainian].
2. Voznyuk, O. (2016). Osoblyvosti orhanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu z inkluzivnoho navchannia u doshkilnykh navchalnykh zakladakh [Peculiarities of the organization of the educational process for inclusive education in preschool educational institutions]. In *Osvita ditei z osoblyvymy potrebamy: vid instytualizatsii do inkluzii [Education of children with special needs: from institutionalization to inclusion]*: zb. tez dop. (pp. 67-69). Vinnytsia: TOV «Planer» [in Ukrainian].
3. Patrykeieva, O. O., Diatlenko, N. M., Sofii, N. Z., & Naida, Yu. M. (2013). *Indeks inkluzii: doshkilnyi navchalnyi zaklad [Index of inclusion: preschool educational institution]: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv: TOV VD "Pleiady" [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 15.11.2022

УДК 373.3.016:51

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6\(207\)-61-66](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6(207)-61-66)

Карпузова Наталія

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1430-0648>

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА ВИМОГАМИ НУШ ВІДПОВІДНО ДО ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «РОБОТА З ДАНИМИ»

- A** Автором узагальнено досвід учених, методистів щодо проблеми навчання учнів початкової школи змістової лінії математичної освітньої галузі «Робота з даними», здійснено аналіз діючих підручників математики щодо забезпечення програмовим матеріалом на ознайомлення учнів зі способами виділення і впорядкування даних. Схарактеризовано мету, зміст компонентів методики навчання молодших школярів працювати з даними: методику формування в учнів найпростіших умінь виділяти і впорядковувати дані за певною ознакою; методику навчання творчої діяльності у процесі роботи з даними – дослідження різних шляхів розв'язання проблемних ситуацій, спираючись на наявні дані та добір доцільного. Визначено рівні обов'язкових результатів навчання у процесі засвоєння молодшими школярами змістової лінії «Робота з даними», а саме: високий, достатній і базовий. Запропоновано словничок термінів, якими учням необхідно оперувати у рамках змістової лінії «Робота з даними». Акцентовується увага на необхідності використанні методів, інноваційних технологій, засобів і форм організації навчання, що стимулюють активну пізнавальну й перетворювальну діяльність учнів, змінюють освітній процес, роблять його ефективним і цікавим для учнів.

Ключові слова: початкова школа; змістова лінія «Робота з даними»; вміння молодших школярів працювати з даними

- S** *Karpuzova Natalia. Didactic foundations of the formation of mathematical skills of junior schoolchildren according to the requirements of the New Ukrainian School regarding the mastery of the content of the «Working with data» line.*

The author summarized the experience of methodologists regarding the problem of teaching junior schoolchildren of the content line «Working with data» in the field of mathematics education, analyzed existing mathematics textbooks regarding the provision of program material to familiarize schoolchildren with the methods of selection and arrangement of data. The purpose, the content of the components of the methodology of teaching junior schoolchildren to work with data is characterized: the methodology of forming in schoolchildren the simplest skills to highlight and organize data according to a certain feature; the method of teaching creative activity in the process of working with data – the study of various ways of solving problem situations, based on the available data and the selection of the appropriate one. Thus, the goal of teaching the content line «Working with data» is to create conditions for junior schoolchildren to master the techniques of mathematical representations for describing surrounding objects and phenomena, and the task: to provide a didactic toolkit for junior schoolchildren to master the techniques of collecting and presenting information and the subsequent recording of the results of information collection; to form schoolchildren' ideas about icons, tables, diagrams, various types of diagrams, to teach them to read data from them and fill them in, to interpret the data of tables, diagrams, diagrams, etc. So, the essence of the methodology is to teach schoolchildren during four years of primary education: to read simple tables, diagrams, schemes, graphs; understand the content of the presented information; obtain information from various sources; fill in simple ready-made tables, charts, graphs. To develop the ability to work with information, it is assumed that the pupils from the first year of education should be faced with the need to obtain and record information, understand information and be able to transform it, apply information in educational activities, be able to be critical of the information received and evaluate its degree of reliability. The levels of mandatory learning outcomes during the assimilation process by junior schoolchildren of the content line «Working with data» have been determined, namely: high, sufficient and basic. A dictionary of terms that schoolchildren need to use within the content line «Working with data» is proposed, which indicates the importance of following the principle of continuity in the process of forming the ability of junior schoolchildren to work with data (information): data; data grouping, table, chart, graph, icon, chart, line chart, bar chart, histogram, pie chart. In classes, it is appropriate to use different types of cognitive tasks: grouping data according to a certain characteristic given by the teacher; data comparison as a way of discovering new mathematical facts, relations and regularities; the use of analogy as a means of transferring a method of action for solving educational and practical problems; classification of objects and environmental phenomena; selection of the main; establishment of cause-and-effect relationships in the process of researching different ways of solving a problem situation; proving the truth of judgments when choosing rational ways to solve a problem situation. Emphasis is placed on the need to use methods, technologies, means and forms of training organization that stimulate active cognitive and transformative activities of schoolchildren, capable of changing the educational process, making it effective and interesting for schoolchildren.

Key words: primary school; content line «Working with data»; ability of junior schoolchildren to work with data

Карапузова Наталія Дмитрівна, кандидатка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри початкової освіти, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Karapuzova Natalia, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Primary Education, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: karapuzova53@gmail.com

Актуальність проблеми. У Державному стандарті початкової освіти зазначається, що метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей і наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [4].

Математична компетентність здобувача освіти, як і будь-яка з інших ключових компетентностей, – це особистісна якість, що передбачає виявлення простих математичних залежностей у навколишньому світі, моделювання процесів і ситуацій із застосуванням математичних відношень і вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань і вмінь в особистому й суспільному житті людини [4]. Саме тому, одним із першочергових завдань сучасної освіти стає вміння працювати з інформацією, а саме: знаходити важливу для себе інформацію, перетворювати її, зберігати різними способами – у вигляді схеми, таблиці, схематичного малюнка, діаграми тощо, обирати дані, необхідні й достатні для розв'язання проблемної ситуації, критично оцінювати інформацію.

Введена до математичної освітньої галузі змістова лінія «Робота з даними» передбачає ознайомлення учнів на практичному рівні з найпростішими способами виділення й упорядкування даних за певною ознакою.

Основне завдання цієї змістової лінії – ознайомити молодших школярів на практичному рівні зі способами подання інформації; навчити знаходити, аналізувати, порівнювати інформацію, подану різними способами, використовувати дані для практично зорієнтованих завдань. Навчальний матеріал цієї змістової лінії дозволяє сформувати у молодших школярів первинні уявлення про деякі теоретико-множинні методи й прийоми вивчення довколишньої дійсності.

Цей напрям також визнано ключовим у змісті математичної освіти молодших школярів країн Європи. Зокрема, у Франції відповідний розділ програми має назву «Організація та управління даними» і вивчається впродовж усього навчання у початковій школі (II та III цикли – 5 років) [6]. У програму з математики початкової школи Англії включено розділ «Статистика» [5; 15].

У результаті порівняння змістової лінії «Робота з даними» навчальних програм з математики в початковій школі України та країн зарубіжжя зроблено висновок щодо перспективності врахування зарубіжного досвіду для дослідження проблеми навчання молодших школярів найпростішим способом виділення й упорядкування даних [7].

Вимоги до засвоєння змістової лінії «Робота з даними» конкретизовано у Типових освітніх програмах з математики для I та II циклів НУШ у розділі «Очікувані результати навчання здобувачів освіти».

На завершення навчання у початковій школі учень має досягти таких результатів: по-перше, читати, знаходити, аналізувати проблемні ситуації, що виникають у житті, порівнювати інформацію, подану в таблицях, графіках, на схемах, діаграмах, аналізувати й описувати їх за допомогою групи величин, які пов'язані між собою; по-друге, перетворювати інформацію (почуту, побачену, прочитану) різними способами у схему, таблицю, стовпчикову та кругову діаграму, схематичний рисунок; по-третє, обирати дані, необхідні й достатні для розв'язання проблемної ситуації, обґрунтовувати свій вибір дій із даними, розв'язувати проблемну ситуацію різними способами, користуватися даними під час розв'язування практично зорієнтованих завдань; по-четверте, досліджувати різні шляхи розв'язання проблемної ситуації та, з огляду на реальні дані, обирати раціональний шлях [11; 12; 13; 14].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні основи проблеми формування умінь учнів працювати з інформацією у процесі навчання математики, перетворювати її, зберігати різними способами – у вигляді схеми, таблиці, гістограм, діаграми тощо, висвітлено в працях відомих учених Г. Бевза, Ю. Колягіна, А. Столяра, І. Тесленко, Л. Фрідмана та ін. Особливу увагу питанню ознайомлення учнів з найпростішими способами виділення і впорядкування даних за певною ознакою як засобу розвитку мислення, формування системи математичних понять і вмінь, добору відповідних завдань до підручників початкової школи приділяли М. Бантова, Г. Бельтюкова, М. Козак, Я. Король, Г. Гап'юк, Л. Кочіна та ін.

Так, видатний український методист М. Богданович зазначає, що таблиці є важливим засобом формування у молодших школярів математичних понять і закономірностей і поділяє їх за метою застосування на: таблиці-інструкції; таблиці, що служать засобом відшукування способу розв'язування завдань; таблиці для усних обчислень; таблиці-довідники [2, с. 31].

Крім того, помітний теоретичний і практичний вклад у розроблення технологій навчання учнів працювати з даними в початковій школі внесли Д. Васильєва, О. Гісь, Б. Дрозд, Л. Коваль, О. Корчевська, О. Нікуліна, Г. Мартинова, О. Митник, В. Мізюк, І. Матюшко, Л. Оляницька, С. Скворцова, Л. Сухіна, С. Тарнавська, І. Філяк та ін. Учені вказують, що робота з даними розвиває ло-

гічне мислення й математичне мовлення, допомагає на основі розгляду й аналізу конкретних явищ прийти до узагальнень, які потім застосовуються на практиці.

Зокрема, О. Онопрієнко серед основних умінь і способів діяльності, необхідних у повсякденному житті, що формуються у процесі навчання математики молодших школярів, називає: вміння користуватися інформацією, поданою у різних формах; вміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати дані [1, с. 25].

У межах наукового дослідження «Технології формування в учнів початкової школи умінь роботи з даними» під керівництвом Н. Листопад з'ясовано потенціал кожної змістової лінії для одержання успішних очікуваних результатів роботи з таблицями і діаграмами. Встановлено, що таблиці найчастіше використовуються під час опрацювання змісту ліній «Числа, дії з числами. Величини», «Математичні задачі і дослідження», а завдання з діаграмами презентує зв'язок математичної освітньої галузі з іншими освітніми галузями [7].

Аналіз діючих підручників з математики показав різний підхід їхніх авторів у розкритті змістової лінії «Робота з даними» [8].

Необхідно зазначити, що ознайомлення учнів із сутністю стовпчикових і кругових діаграм, в основному, відбувається шляхом зчитування готових даних, а їхній зміст представлений у контексті з природничою освітньою галуззю, що на нашу думку, звужує уявлення молодших школярів про способи представлення даних, перетворення інформації (почутої, побаченої, прочитаної) та дослідження різних шляхів розв'язання проблемних ситуацій. Заслужують на увагу підручники «Математика» для 1–4 класів авторів Н. Листопад, Г. Лищенко та С. Логачевської, Т. Логачевської, О. Комар, де представлено багато різних видів завдань на ознайомлення учнів зі способами виділення й упорядкування даних, які сприяють формуванню обов'язкових результатів навчання у межах змістової лінії «Робота з даними» [8].

Позитивно оцінюючи теоретико-методичну і практичну значущість праць з проблеми дослідження, необхідно, зазначити, що низка аспектів формування умінь і навичок молодших школярів працювати з різними видами простих математичних моделей, які допомагають виділяти, впорядковувати, аналізувати та фіксувати дані залишилися нерозкритими, зокрема, по-перше, є проблеми з розумінням учнями понятійного апарату означеної теми, по-друге, у цілому, в діючих підручниках недостатня кількість завдань, які б сприяли ефективному розвитку вміння працювати з інформацією, а саме: на ознайомлення молодших школярів із різними способами представлення даних; завдань на збір статистичних даних та їхнє оброблення, завдань, які формують вміння інтерпретувати дані, представлені у різних контекстах.

Основна проблема криється в тому, що учні на підсвідомому рівні виконують означені завдання, не відчувають потреби в їхньому виконанні, не вміють встановлювати зв'язки між подібними явищами, усталені прийоми роботи на уроці не спонукають розвитку дитячого мислення й уяви, не активізують пізнавальну активність школяра.

Отже, проблема формування умінь учнів початкової школи на практичному рівні виділяти, впорядковувати, узагальнювати дані привертає до себе увагу багатьох дослідників, тому що вона спрямована на пошук ефективних шляхів реалізації мети математичної освітньої галузі. Узагальнення результатів наукових розвідок учених дало змогу дійти висновку про необхідність здійснення системної роботи відповідного спрямування вже з першого класу, яка б базувалася на особливостях організації навчальної діяльності на етапі з'ясування змісту завдань, їх аналізу, посиленні їх розвивальних можливостей, запровадженні різних прийомів самостійної роботи у процесі виділення й упорядкування даних за певною ознакою.

Мета дослідження полягає у розкритті дидактичних основ формування у молодших школярів найпростіших умінь виділяти й упорядковувати дані за певною ознакою у рамках навчання змістової лінії «Робота з даними» за Типовими освітніми програмами НУШ.

Викладення основного матеріалу дослідження. Аналіз програм і підручників показав, що змістова лінія «Робота з даними» є невід'ємним складником початкового курсу математики й вивчається на основі змісту всіх інших змістових ліній курсу математики впродовж чотирьох років і не виділяється в окремі теми. У відповідності з логікою побудови змісту курсу математики учні навчаються: розуміти інформацію, представлену різними способами (рисунок, текст, графічні і символічні моделі, схеми, таблиці, діаграми); використовувати інформацію для встановлення кількісних і просторових відношень, причинно-наслідкових зв'язків.

Метою навчання є створення умов для засвоєння молодшими школярами прийомів математичних уявлень для опису оточуючих предметів та явищ, а завданням: забезпечення дидактичним інструментарієм для засвоєння учнями початкової школи прийомів збору та представлення інформації й наступною фіксацією результатів збору інформації; сформувати уявлення учнів про піктограми, таблиці, схеми, різні види діаграм, навчити читати з них дані й заповнювати їх, здійснювати інтерпретацію даних таблиць, діаграм, схем тощо.

Отже, сутність методики полягає в тому, щоб за чотири роки початкової освіти навчити дітей: читати нескладні таблиці, діаграми, схеми, графіки; розуміти зміст представленої інформації; добувати інформацію з різних джерел; заповнювати нескладні готові таблиці, схеми діаграми, графіки.

Для формування вмінь працювати з інформацією передбачається, щоб учень уже з першого року навчання стикався з необхідністю добувати й фіксувати інформацію, розуміти інформацію та вміння її перетворювати, застосовувати інформацію в навчальній діяльності, вміння критично ставитися до отриманої інформації та оцінювати ступінь її достовірності.

Методика формування у молодших школярів початкових умінь виділяти і впорядковувати дані за певною ознакою у процесі навчання математики містить два компоненти: методику формування у учнів початкової школи найпростіших умінь виділяти і впорядковувати дані за певною ознакою у процесі засвоєння математичної змістової лінії; методику навчання творчої діяльності у процесі роботи з даними – дослідження різних шляхів розв'язання проблемних ситуацій, спираючись на наявні дані та добір доцільного.

Розглянемо детальніше ці компоненти.

1. Методика формування у молодших школярів найпростіших умінь виділяти й упорядковувати дані за певною ознакою (перший компонент) передбачає формування у молодших школярів умінь: зчитувати дані зі схем, діаграм, піктограм чи таблиць; користуватися даними під час розв'язування практично зорієнтованих задач, збирати, впорядковувати, порівнювати та групувати дані, представляти дані за допомогою таблиць, схем, лінійних, стовпчикових і кругових діаграм; користуватися даними в практичних ситуаціях.

2. Методика навчання учнів досліджувати різні шляхи розв'язання проблемних ситуацій, спираючись на наявні дані та добирати доцільне (другий компонент) передбачає: формування вмінь аналізувати проблемні життєві ситуації та описувати їх за допомогою групи величин; обирати дані, необхідні для розв'язання проблемної ситуації та обґрунтовувати вибір різних шляхів для її розв'язання; визначати раціональний шлях розв'язання проблемної ситуації.

Із метою реалізації зазначеного вище, перш за все нами було означено вміння, що відносяться до первинних умінь роботи з даними: зчитування даних з таблиць схем різних видів діаграм; пошук інформації, виділення та фіксація необхідної інформації, систематизація, співставлення, аналіз та узагальнення інформації, її інтерпретація й перетворення.

Відповідно до мети, завдань і змісту матеріалу нами визначено рівні обов'язкових результатів навчання у процесі засвоєння молодшими школярами змістової лінії «Робота з даними», а саме: базовий, достатній і високий.

Базовий рівень включає вміння: заповнює нескладні готові таблиці; читає нескладні готові стовпчасті діаграми; читає нескладні готові кругові діаграми; добудовує нескладні готові стовпчасті діаграми; порівнює та узагальнює інформацію, пред-

ставлену в рядках і стовпчиках нескладних таблиць і діаграм.

Достатній рівень включає такі вміння: складає й записує, виконує інструкцію (простий алгоритм), план пошуку інформації; розпізнає певну інформацію, представлену в різних формах (таблиці, діаграми); планує нескладні дослідження; збирає інформацію та представляє її за допомогою таблиць і діаграм.

Високий рівень включає такі вміння: інтерпретує інформацію, одержану у процесі проведення нескладних досліджень (пояснює, порівнює та узагальнює дані, робить висновки та прогнозує).

Працюючи в рамках означеної змістової лінії, передбачається обов'язкове формування у молодших школярів первинних уявлень про основні поняття, терміни, якими їм доводиться оперувати.

Так, учням пропонується такий словничок термінів:

- дані – інформація, відомості, показники, які потрібні для ознайомлення з ким-небудь, або з чим-небудь, для характеристики якогось об'єкту;
- групування даних – об'єднання множини даних в однорідні групи за певними ознаками;
- таблиця – це перелік, зведення даних, відомостей, розташованих у певному порядку за рядками та стовпчиками;
- схема – спрощене зображення, на якому застосовують різні графічні позначки, що вказують на призначення чи взаємозв'язок зображених елементів;
- граф – це геометрична фігура, що складається з точок-даних, різних ліній, що їх з'єднують;
- піктограма – умовний малюнок із зображенням будь-яких дій, відношень, явищ, предметів тощо;
- діаграма – зображення, малюнок, креслення, що дозволяє зробити оцінку згрупованих даних;
- лінійна діаграма – це вид діаграми, що відображає дані як серію точок, з'єднаних відрізками;
- стовпчикова діаграма – це вид діаграми, що представляє згруповані дані у вигляді прямокутних стовпчиків, довжини яких умовно відповідають цим даним;
- гістограма – це діаграма, що складається з прямокутників без розриву між ними;
- кругова діаграма – це вид діаграми, що представляє згруповані дані у формі круга, поділеного на сегменти, відповідно до одержаних даних [3].

Словничок термінів вказує на важливість дотримання принципу наступності у процесі формування вмінь молодших школярів працювати з даними (інформацією) у процесі здобуття базової математичної освіти.

Із цією метою використовуються різні типи пізнавальних завдань: групування даних за певною ознакою заданою вчителем; порівняння даних як спосіб відкриття нових математичних фактів, відношень і закономірностей; використання аналогії як засобу перенесення способу дії для розв'язання навчальних і практичних

задач; класифікація предметів і явищ навколишнього середовища; виділення головного; встановлення причинно-наслідкових зв'язків у процесі дослідження різних шляхів розв'язання проблемної ситуації; доведення істинності суджень при виборі раціональних шляхів розв'язання проблемної ситуації.

У процесі навчання змістової лінії «Робота з даними» бажаним є використання різних організаційних форм: урок; позаурочна робота; колективна, групова, індивідуальна.

Доречно, щоб пошук, оброблення, представлення нової інформації завершувався створенням різних інформаційних об'єктів: лепбуків, математичних газет, листівок, довідників, міні-книжок тощо.

Учням можна запропонувати побудувати кругові або стовпчикові діаграми для аналізу та відповідей на запитання, що виходять за межі зчитування:

а) з назвами рослин і середньою тривалістю їхнього цвітіння:

- мак – 2 дні;
- орхідея – 90 днів;
- шипшина – 2 дні;
- журавлина – 18 днів.

б) назвами дерев та середньою тривалістю їх життя:

- верба – 90 років;
- горіх – 350 років;
- дуб – 400 років;
- сосна – 560 років;
- тополя – 250 років.

в) назвами тварин та середньою тривалістю їх життя:

- папуга – 115 років;
- орел – 105 років;
- слон – 150 років;
- черепаха – 175 років.

Учні, використовуючи довідникові джерела, самостійно можуть скласти таблиці, діаграми: «Довжина тіла тварин», «Маса тіла тварин», «Висота польоту птахів», «Швидкість польоту птахів» тощо. Цей матеріал потім може бути використаним на уроках математики у процесі складання текстів компетентісно зорієнтованих задач, при побудові інтегрованих уроків з математичної та природничої освітніх галузей, що вказувало б на практичну значущість проведеної учнями роботи.

За висновками вчених і вчителів-практиків в умовах НУШ «перевагу треба надавати методам і формам організації навчання, що стимулюють активну пізнавальну й перетворювальну діяльність учнів» [9, с. 142].

Тому ефективним засобом створення нових інформаційних об'єктів у вигляді піктограм, таблиць, діаграм, графів є проєктна діяльність, що дозволяє: створити умови для творчого розвитку молодших школярів; формувати вміння співпрацювати один з одним, разом планувати свої дії та реалізовувати плани; вести пошук й систематизувати потрібну інформацію.

Висновок. Отже, в результаті сформованості математичної та інших ключових компетентностей за пропонуваною методикою здобувачі початкового рівня освіти на завершення навчання володітимуть такими вміннями: оцінювати потребу у додатковій інформації; отримувати інформацію зі спостережень, під час спілкування; знаходити можливі джерела інформації та володіти способами її пошуку; у роботі з інформацією використовувати засоби інформаційних і комунікаційних технологій; використовувати інформацію для побудови умовисновків; аналізувати одержані дані, виділяти ознаки та їхнє значення, застосовуючи згортання інформації та представлення її у наочному вигляді (таблиці, схеми, діаграми); впорядковувати інформацію за темами, в алфавітному порядку, за числовими значеннями; здійснювати пошук інформації в словниках, довідниках, енциклопедіях, бібліотеках, Інтернеті. Використання різних за змістом завдань, інтерактивних методів, технологій, засобів і форм роботи у рамках змістової лінії «Робота з даними» здатне змінити освітній процес, зробити його ефективним і цікавим для учнів. Для молодшого школяра навчання стане творчим, збагаченим пошуковою та дослідницькою діяльністю, від якого можна отримати позитивні емоції й задоволення. У молодших школярів вищими темпами розвиватиметься мислення, уява, пізнавальна активність та самостійність, необхідні для якісного навчання.

Список використаних джерел

1. Бібик Н. М., Вашуленко М. С., Мартиненко В. О. та ін. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2014. 346 с.
2. Богданович М. В., Козак М. В., Король Я. А. Методика викладання математики в початкових класах : навч. посіб. 4-те вид., переробл. і доп. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 368 с.
3. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%96> (дата звернення 21.07.2022).
4. Державний стандарт початкової освіти : затверджений постановою КМУ від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyivsviti> (дата звернення 21.07.2022).
5. Листопад Н. Робота з даними на уроках математики в початковій школі Англії. URL: https://lib.iitta.gov.ua/727611/1/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf
6. Листопад Н. Робота з даними у навчанні математики: зіставний аналіз типових освітніх програм для початкової школи. : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 травня 2020 р.). Київ : Авторитет, 2020. С. 234–236.
7. Листопад Н. Характеристика змістової лінії «Робота з даними» у початковому курсі математики. URL: https://lib.iitta.gov.ua/723569/1/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4%20%D0%9D.%D0%9F_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%86%D0%B7%D0%BC%D0%B0%D1%97%D0%BB.pdf
8. Основні підручники та навчальні посібники для початкової школи. URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1KNxK-QSjXSFmexGOP9irYwufgbWfQbajDldiLNVQ/edit#gid=1870606315> (дата звернення 21.07.2022).
9. Сковрцова С., Онопрієнко О. Нова українська школа: методика навчання математики у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків : Рано, 2019. 352 с.
10. Сковрцова С., Онопрієнко О. Нова українська школа: методика навчання математики у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків : Рано, 2020. 320 с.

11. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти під керівництвом Савченко О. Я. Цикл I (1–2 класи). URL : http://www.makariv-lyceum.eduikit.kiev.ua/nush/tipovi_osvitni_programi/ (дата звернення 28.08.2022).
12. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти під керівництвом Савченко О. Я. Цикл II (3–4 класи). URL : http://www.makariv-lyceum.eduikit.kiev.ua/nush/tipovi_osvitni_programi/ (дата звернення 28.08.2022).
13. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти під керівництвом Шияна Р. Б. (1–2 класи). Цикл I. URL : http://www.makariv-lyceum.eduikit.kiev.ua/nush/tipovi_osvitni_programi/ (дата звернення 1.09.2022).
14. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти під керівництвом Шияна Р. Б. Цикл II (3–4 класи). URL : http://www.makariv-lyceum.eduikit.kiev.ua/nush/tipovi_osvitni_programi/ (дата звернення 3.09.2022).
15. National curriculum in England: mathematics programmes of study (2021). <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-mathematics-programmes-of-study/national-curriculum-in-england-mathematics-programmes-of-study>

References

1. Bibik, N. M., Vashulenko, M. S., & Martynenko, V. O. ta in. (2014). *Formuvannia predmetnykh kompetentnosti v uchniv pochatkovoї shkoly [Formation of subject competencies in primary school students]: monohrafiia*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
2. Bohdanovych, M. V., Kozak, M. V., & Korol, Ya. A. (2016). *Metodyka vykladannia matematyky v pochatkovykh klasakh [Methods of teaching mathematics in elementary grades]: navchalnyi posibnyk*. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
3. *Vikipediia. Vilna entsyklopediia [Wikipedia. Free encyclopedia]*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%96> [in Ukrainian].
4. *Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of primary education]: zatverdzhenyi postanovoiu KМУ vid 21 liutoho 2018 r. № 87*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyiosvity> [in Ukrainian].
5. Lystopad, N. *Robota z danymy na urokakh matematyky v pochatkovii shkoli Anhlii [Working with data in primary school mathematics in England]*. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/727611/1/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf [in Ukrainian].
6. Lystopad, N. (2020). *Robota z danymy u navchanni matematyky: zistavnyi analiz typovykh osvitnikh program dlia pochatkovoї shkoly [Working with data in primary school mathematics in England]. In Pedahohichna komparatyvistyka i mizhnarodna osvita 2020: hlobalizovanyi prostir innovatsii [Pedagogical comparative studies and international education 2020: a globalized space of innovation]: materialy IV mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 234-236)*. Kyiv: Avtorytet [in Ukrainian].
7. Lystopad, N. *Kharakterystyka zmistovoi linii «Robota z danymy» u pochatkovomu kursi matematyky [Characteristics of the content line «Working with data» in the elementary course of mathematics]*. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/723569/1/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4%20%D0%9D.%D0%9F_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%86%D0%B7%D0%BC%D0%B0%D1%97%D0%BB.pdf [in Ukrainian].
8. *Osnovni pidruchnyky ta navchalni posibnyky dlia pochatkovoї shkoly [Basic textbooks and teaching aids for primary school]*. Retrieved from <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1KNxK-QSjXSFmexxGOP9irYw-ufgbWfiQbajDldiLNvQ/edit#gid=1870606315> [in Ukrainian].
9. Skvortsova, S., & Onopriienko, O. (2019). *Nova ukrainska shkola: metodyka navchannia matematyky u 1–2 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity na zasadakh intehtyvnoho i kompetentnisnoho pidkhodiv [The new Ukrainian school: a method of teaching mathematics in grades 1–2 of general secondary education institutions based on integrative and competency-based approaches]: navch.-metod. posib. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian]*.
10. Skvortsova, S., & Onopriienko, O. (2020). *Nova ukrainska shkola: metodyka navchannia matematyky u 3–4 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity na zasadakh intehtyvnoho i kompetentnisnoho pidkhodiv [The new Ukrainian school: a method of teaching mathematics in grades 3–4 of general secondary education institutions based on integrative and competency-based approaches]: navch.-metod. posib. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian]*.
11. *Typova osvitnia prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity pid kerivnytstvom Savchenko O. Ya. Tsykl I (1–2 klasy) [Typical educational program for institutions of general secondary education under the leadership of Savchenko O. Ya. Cycle I (grades 1–2)]*. Retrieved from http://www.makariv-lyceum.eduikit.kiev.ua/nush/tipovi_osvitni_programi/ [in Ukrainian].
12. *Typova osvitnia prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity pid kerivnytstvom Savchenko O. Ya. Tsykl II (3–4 klasy) [Typical educational program for institutions of general secondary education under the leadership of Savchenko O. Ya. Cycle II (grades 3–4)]*. Retrieved from http://www.makariv-lyceum.eduikit.kiev.ua/nush/tipovi_osvitni_programi/ [in Ukrainian].
13. *Typova osvitnia prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity pid kerivnytstvom Shyiana R. B. (1–2 klasy). Tsykl I [A typical educational program for institutions of general secondary education under the leadership of R. B. Shiyana (grades 1–2). Cycle I]*. Retrieved from http://www.makariv-lyceum.eduikit.kiev.ua/nush/tipovi_osvitni_programi/ [in Ukrainian].
14. *Typova osvitnia prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity pid kerivnytstvom Shyiana R. B. Tsykl II (3–4 klasy) [Typical educational program for institutions of general secondary education under the leadership of Shiyana R. B. Cycle II (grades 3–4)]*. Retrieved from http://www.makariv-lyceum.eduikit.kiev.ua/nush/tipovi_osvitni_programi/ [in Ukrainian].
15. *National curriculum in England: mathematics programmes of study (2021)*. Retrieved from <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-mathematics-programmes-of-study/national-curriculum-in-england-mathematics-programmes-of-study>

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 15.11.2022

УДК 711.558(477)+061.213(477)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6\(207\)-67-71](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-6(207)-67-71)

Швець Ірина

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-3761-3332>

УКРАЇНСЬКА МОЛОДІЖНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

A Проаналізовано актуальні сектори молодіжної культури в Україні. Розглядається вплив вимушеного переселення діячів культури на адаптацію галузей промисловості до умов нової воєнної дійсності та поширення української молодіжної культури за кордоном з метою популяризації національних традицій та підтримки моральної української молоді у вимушеній еміграції. Підкреслено роль молодіжної культури в контексті згуртування громадян для протидії інформаційно-психологічним операціям серед цивільного населення. Прогнозуються позитивні зміни та зростання попиту на український культурний продукт, відзначаються наслідки збройної агресії для споживачів українського культурного продукту: розвиток громадських культурних ініціатив та народної творчості серед споживачів, зниження фінансової спроможності споживати комерційний культурний продукт, продуктів, продукції та розширення жанрового різноманіття культурної продукції.

Ключові слова: молодіжна культура; кризове існування; культура в умовах війни; трансформація культури

S *Shvets Iryna. Ukrainian youth culture under martial law.*

Current sectors of youth culture in Ukraine are analyzed. The impact of the forced resettlement of cultural figures on the adaptation of industries to the conditions of the new military reality and the spread of Ukrainian youth culture abroad with the aim of popularizing national traditions and supporting moral Ukrainian youth in forced emigration is considered. The role of youth culture in the context of uniting citizens to counteract informational and psychological operations among the civilian population is emphasized. Positive changes and an increase in demand for Ukrainian cultural products are predicted, the consequences of armed aggression for consumers of Ukrainian cultural products are noted: the development of public cultural initiatives and folk creativity among consumers, a decrease in the financial ability to consume commercial cultural products, products and expanding the genre diversity of cultural products.

Key words: youth culture; crisis existence; culture in conditions of war; transformation of culture

Швець Ірина Григорівна, асистентка кафедри івент-менеджменту та індустрії дозвілля, Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Shvets Iryna, Assistant Professor of the Department of Event Management and Leisure Industry, Kyiv National University of Culture and Arts, Ukraine

E-mail: Mandrina1912@ukr.net

Постановка проблеми. Сучасна ситуація в Україні характеризується неоднозначністю суспільно-політичного розвитку та нестабільністю функціонування українського суспільства, що дозволяє дослідникам аналізувати його як суспільство перехідного стану. Проте недостатньо уваги приділяється соціокультурним особливостям цих трансформаційних процесів. Стає очевидною актуальність дослідження культурного контексту соціальних змін, що відбуваються. Світова пандемія коронавірусу та повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації значно загострили проблеми в українській культурі, зокрема серед молоді. Перш за все, негативним чинником є скорочення державного фінансування, оскільки матеріальні ресурси здебільшого спрямовуються на забезпечення Збройних Сил України та забезпе-

чення стабільності соціальних виплат громадян. Отже, молодіжний культурний сектор стикається з необхідністю швидкої адаптації до нових реалій. Одночасно зі збільшенням грошового забезпечення відбувається цілком очікуваний відтік кадрів через мобілізацію та вимушену міграцію українського населення. Значна частина представників молодіжного культурного руху інтегрувала свої ресурси у волонтерську діяльність, змінивши акцент із культурно-мистецького. Проте міжнародна увага до України створює можливості для розбудови українського культурного фронту. Проте в умовах військової агресії молодіжний культурний сегмент розпорошується, що призводить до замовчування сучасної української культури, яка в умовах війни покликана стати голосом народу.

Із початком повномасштабного вторгнення міжнародні організації шукали українські проекти. Перевагу надавали тим, із ким уже було спілкування та досвід співпраці, або тим, хто спілкувався з перших днів.

Після 24 лютого налагоджені стосунки з партнерами вплинули на ефективність команд та індивідуальних ініціатив. У майбутньому накопичений соціальний капітал, навички фандрейзингу, успішна комунікація та нетворкінг можуть бути якісно конвертовані в забезпечення сталості культурних проєктів та установ.

Стан наукової розробки проблеми. «У сучасних умовах змінюється як сама культура, так і її взаємовідносини з іншими індустріями, внаслідок чого з'являється поняття індустрії культури. Культура зараз є новою галуззю економіки. У творі автори розповідають про індустріальний апарат для виробництва мистецтва, живопису, літератури, кіно. Виробництво культурних благ для мас витісняє духовність, і ця проблема бере свій початок з XIX століття, коли стало можливим відтворювати мистецтво [3].

Наукова розвідка про креативне місто – це розвідка про можливості розвитку великих міст у майбутньому. «Креативне місто» Чарльза Лендрі – це філософська концепція сучасного міста, в якому мешканці самі реалізують свій творчий потенціал і використовують його для розбудови міста [5]. В Україні питання креативності міст порушують автори А. Онищенко, Ю. Трач та ін., а критерії «креативності» міста можна знайти на сайті Gwara Media [8].

Восени 2021 року в Україні відбувся міжнародний форум «Креативна Україна», організований Міністерством культури та інформаційної політики України. У вітчизняному просторі до проблеми культури, креативних індустрій та креативної економіки загалом звертаються автори: Н. Карасьова [2], О. Лазарева [3], М. Міщенко [4], Р. Гестанов [1], у їхніх розробках не лише аналізуються основні поняття креативності, кластеру, креативної економіки, культурного простору, а й проводяться паралелі розвитку України в порівнянні з іншими країнами. Водночас питання залишається актуальним для дослідження через збільшення культурного сектору в економіці та утвердження «креативності» як основного поняття сучасної економіки.

Методологія. За досить короткий період незалежності України культурний фонд держави містить низку активно діючих галузей, які потребують стабільного кадрового поповнення, що забезпечується студентською молоддю. Отже, виховання майбутніх діячів культури відбувається насамперед завдяки ефективній взаємодії зі секторами культури та креативними індустріями. Тому в умовах сьогоденного життя необхідне глибоке усвідомлення внутрішнього стану процесів української молодіжної культури та особливостей адаптації галузей до умов кризової дійсності. Тому з метою отримання максимально актуальної інформації було використано метод соціологічного дослідження.

За методом соціологічного дослідження виділили такі методи: опитування, аналіз контенту, експериментальний метод, соціологічне спостереження, метод експертної оцінки.

До опитування були залучені студенти Київського національного університету культури і мистецтв. Опитування проводилось дистанційно, шляхом заповнення анкети в гугл-формі. В опитуванні брали участь студенти 1–6 курсів спеціальностей: аудіовізуальне мистецтво (185 анкет), івент-менеджмент та індустрія дозвілля (213), кінотелемистецтво (79), музичне мистецтво (261). Усього в опитуванні брали участь 738 студентів. Серед опитуваних були респонденти, які до початку збройної агресії проживали або проживають в умовах дистанційної форми навчання на територіях, де велися бойові дії.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасні кризові умови спричинили низку змін у процесах української молодіжної культури. Зокрема, війна навчила українську молодь швидко реагувати на зміни, приймати рішення в умовах невизначеності, бути гнучкою, виявляти лідерські якості.

Однак недостатньо просто реагувати на форс-мажор, коли він виникає. Необхідно розвивати культуру змін в організації, щоб процес адаптації до них був постійним. Варто інвестувати час і ресурси у внутрішні комунікації та стабільність команди. Під час гострих фаз кризи влаштовують регулярні дзвінки з командою для синхронізації дій, підтримки один одного та планування подальшої роботи. Своєчасне та регулярне спілкування всередині команди дозволить швидше адаптуватися до нових реалій і налаштувати робочий процес [4].

Наразі будь-яка мистецька діяльність сприймається крізь призму війни – навіть якщо це не стосується її напряму. Деякі проєкти «з мирного життя» втратили актуальність і потребують перегляду.

Отже, ідеї потрібно адаптувати, а іноді й тон голосу, яким ви про них говорите. Водночас з'явилися нові теми. Серед них – українська культура поза війною у світовому контексті, дестигматизація вихідців з Донбасу, повоєнна інвалідність, посттравматичний стресовий розлад, діти війни тощо. Відкритим залишається питання, як з ними працювати.

Аналіз результатів анкетування дозволяє зробити висновки, що більшість студентської молоді творчих секторів навіть в умовах війни продовжує займатися основною діяльністю:

Так	321 (43,5 %)
Ні	201 (27,2%)
Потребую часу для підготовки	216 (29,2 %)

Наведений відсотковий розрахунок показує, що більшість респондентів, а саме 537 осіб (72,7%) продовжили культурно-мистецьку діяльність, ураховуючи потреби

трансформації творчого сектору до умов існування під час війни.

Такі високі показники свідчать про те, що, незважаючи на обмежені можливості через воєнний стан у країні, українська культурна спільнота власною діяльністю забезпечує стабільність розвитку української культури та її поширення за кордоном.

У сучасних умовах креативна індустрія є майже синонімом волонтерства та активної участі в діяльності «культурно-мистецького фронту».

Так, серед опитаних нами студентів спостерігаємо такі показники національної свідомості та байдужості до реалій сьогодення:

Чи займаєтесь Ви волонтерською діяльністю ?

Так	540 (73,1%)
Ні, але регулярно надсилаю кошти для підтримки армії	102 (13,8 %)
Ні	96 (13,1%)

Ці дані підтверджують той факт, що українське суспільство, зокрема українська національно свідомо молодь, солідарні для дієвої допомоги українській армії та жителям особливо постраждалих регіонів. Більшість опитуваних поєднує професійну діяльність із волонтерством, тобто створює необхідні умови для функціонування економічної системи держави в умовах воєнного стану. При цьому опитувані не можуть повністю присвятити себе творчій діяльності, а тому можна прогнозувати можливе емоційне вигорання та втрату творчого та мистецького потенціалу.

В умовах військового конфлікту саме волонтерська та громадська діяльність допомагає творчій молоді не лише адаптуватися до кризових умов систематичного стресу, а й сприяє загостренню емоційно-позитивного сприйняття майбутніх перспектив. Цю тезу підтверджують питання:

1. Чи вірите ви у перемогу України в цій війні?

Так	629 (85,2%)
Ні	13 (1,7%)
На війні не буває переможців	96 (13.1%)

3. Які головні чинники майбутньої перемоги України?

Учасникам пропонувалося вибрати ступінь важливості того чи іншого фактора

Робота української армії	82.93%
Солідарність та національна єдність	73.71%
Підтримка іноземних партнерів	81%

Отже, за результатами нашого дослідження можна спостерігати стрімке зростання рівня довіри українського су-

спільства, зокрема культурної спільноти, до Збройних Сил України та співвітчизників загалом.

Проте респонденти відзначили низку наслідків війни для української культурної спільноти. Перш за все, поява альтернативних джерел фінансування культурних ініціатив (68%) і відсутність державного фінансування через зміну пріоритетів розвитку держави (63%), поява нових митців і нових мистецьких течій у поствоєнний період (75%). Близько 52% респондентів відзначили як можливі наслідки – втрату (відтік) працівників, спеціалістів у сфері культури, що зумовлено мобілізацією, всією трансформацією культурного середовища та вимушеною міграцією, зокрема, молодих жінок з дітьми та студентська молодь, яка бачить більші перспективи розвитку в інтеграції до європейської спільноти.

Запросивши представників молодіжного культурного сектору внести пропозиції щодо оптимізації нинішнього кризового стану креативної індустрії, ми отримали такі наративи: припинення партнерства з країнами-лобістами російської агресії проти України, відкриття та активізація мистецької пропаганди. Українська культура, збільшення фінансової допомоги з боку міжнародних партнерів, інвесторів, діаспор, зміна та популяризація культурних тенденцій у національно-патріотичний контекст. З огляду на запропоновані перетворення, наслідками війни для виробників культурного продукту як в Україні, так і на міжнародній арені, на думку більшості учасників опитування, може стати «підвищення попиту на український культурний продукт».

Натомість, на думку респондентів, наслідками для споживачів українського культурного продукту будуть: «розвиток громадських культурних ініціатив і народної творчості серед споживачів», а також «зменшення фінансової можливості споживання комерційного культурного продукту» та «розширення жанрового різноманіття», культурних продуктів». Водночас 22% респондентів відзначили можливе «погіршення якості культурного продукту через відсутність якісного, дороговартісного матеріального забезпечення».

Нині наслідки війни для України, як і для окремої сфери – молодіжної культури, важко передбачити, але за результатами цього опитування можна простежити чіткі очікування та страхи, які вже сформувалися у представників культурної спільноти. Зокрема, головне занепокоєння стосується фінансового та матеріального забезпечення задоволення культурних потреб, а також зміни пріоритетів, відсунення культури на другий план у процесі післявоєнної відбудови держави. Нині великі надії покладаються на міжнародну спільноту, інвесторів, українську діаспору, на самосвідомість громадян України щодо забезпечення власних культурних потреб.

Наше опитування показало, що близько 74% респондентів «реалізують культурно-мистецькі ініціативи, мистецькі акції, спрямовані на підтримку українського на-

роду, його патріотичного духу в боротьбі з російською агресією» і близько 20% планують долучитися до реалізації таких ініціатив. Водночас понад 60% опитуваних студентів залучені до мистецьких ініціатив, спрямованих на привернення уваги міжнародної спільноти до наслідків збройної агресії.

Тому можна сказати, що український культурний фронт наразі лише нарощує власну силу та масштаби впливу. Культурні ініціативи воєнного часу створюють надійну базу для подальшого розвитку та післявоєнного відновлення як національної культурної системи в цілому, так і окремих її елементів.

У процесі проведення опитування нас цікавила думка української молоді щодо актуальних потреб сучасної української культури в умовах війни. Отже, більшість респондентів наразі відчувають потребу в підтримці реалізації власних чи колективних культурних ініціатив (понад 82%). Конкретизуючи аспекти підтримки, респонденти вказують на необхідність збільшення фінансування, необхідність координації та пошуку партнерів, інформаційної допомоги для залучення більшої кількості представників молодіжної культури не лише для споживання, а й для створення культурних ініціатив.

Абсолютна більшість респондентів – 92% – загалом позитивно оцінюють те, що кошти Українського культурного фонду у сумі 583 млн грн, які були передбачені на реалізацію культурно-мистецьких проєктів у 2022 році, були спрямовані на забезпечення потреб Збройних Сил України для протидії російській збройній агресії.

Щодо аналізу зарубіжних культурних ініціатив, то показовим є питання: «Які мистецькі ініціативи для українських митців в Україні чи за кордоном ви знаєте?». 58% респондентів відповіли – «зовсім не відомі». Більшість респондентів не дали чіткої відповіді, стверджуючи, що їх багато, або підсумовуючи перелік таких ініціатив, як концерти, виставки, стипендії тощо. Близько 9% респондентів у своїх відкритих відповідях згадують певні ініціативи, організації, або їхні інформаційні розсилки, зокрема від: Ukrainian Emergency ArtFund, STOP RUSSIAN WAR, Cinema id Ukraine, House of Europe, а також – мистецька акція «Вільне небо/Free Sky» від Kyiv Classic Orchestra.

На уточнююче запитання «З яких джерел інформації Ви отримуєте новини про мистецькі ініціативи українських митців в Україні чи за кордоном?» більшість респондентів на першому місці називають соціальні мережі, Інтернет та культурне середовище. Варто зазначити, що ці результати дають нам можливість зрозуміти, наскільки важливими та потрібними сьогодні є інформаційні дайджести про культурні ініціативи та їхнє поширення.

51% респондентів від загальної кількості опитуваних відреагували на питання «Чи потребуєте Ви як митець допомоги у створенні умов для здійснення творчих практик?», 49% з яких дали позитивну відповідь, а близько 29% – негативну. На уточнююче питання «Якого характеру

допомоги у створенні умов для здійснення творчих практик Ви як митець потребуєте?» з 29% респондентів, що дали відповідь на це питання, абсолютна більшість вказує про потреби фінансового, технічного та організаційного характеру.

Виходячи з потреб мистецької спільноти закладу сфери молодіжної культури, як один із факторів модернізації кризового життя індустрії, бачимо вибір об'єднання навколо конкретних запитів і надання підтримки різного характеру у важкі часи невизначеності та воєнного стану закласти основи подальшої тісної співпраці для розвитку повоєнної культури України.

Висновки. За результатами опитування можна зробити низку важливих висновків, які дали змогу зрозуміти стан сучасної молодіжної культури в умовах України та визначити подальші вектори її розвитку та оптимізації.

Позитивним фактором є, насамперед, те, що молоді представники української культурної спільноти у своїй більшості продовжують займатися професійною діяльністю навіть в умовах вимушеного переселення. Левова частина митців, активістів і працівників молодіжної культурної сфери старанно поєднує роботу з волонтерською діяльністю та іншими видами допомоги нашій державі у боротьбі з російським агресором.

Оптимістичним фактором є те, що абсолютна більшість опитуваних переконана, що війна загартує Україну як державу в питаннях національної свідомості та патріотизму. Велика довіра і надія покладається на Збройні Сили України та єдність українського суспільства як запоруку перемоги. Водночас респонденти об'єктивно оцінюють можливі наслідки війни, зокрема відсутність фінансового та матеріального забезпечення, та з розумінням ставляться до вимог воєнного часу, зокрема до передавання коштів ЗСУ на потреби армії в боротьбі з російською агресією.

Проте наразі українська молодіжна культурна спільнота потребує більше інформації про культурні ініціативи, мистецькі акції та інструменти підтримки України, особливо за кордоном. Обираючи джерела інформації, респонденти переважно покладаються на інформаційні бюлетені та публікації на офіційних сторінках УКФ та Дому Європи. Допомога, якої нині потребують представники культурної спільноти, не завжди носить матеріальний чи фінансовий характер, значною мірою це запит на інформаційну, координаційну та організаційну підтримку для реалізації культурних ініціатив.

Негативним є те, що сьогодні українські митці значною мірою самостійно долають перешкоди у власній діяльності, що виникли внаслідок військових дій на території України. Головне прохання – Перемога, але окрім цього є велике бажання та потреба захистити та зберегти власні досягнення – твори мистецтва, зокрема потребують допомоги у транспортуванні та зберіганні творів у захищеному місці.

Наразі державні установи та організації у своїй діяльності в умовах воєнного стану потребують вироблення таких алгоритмів роботи, які б дозволили культурно-мистецькій спільноті переконатися у провідній організаційній ролі держави та відчуті її партнерський потенціал. Цей новий досвід партнерства, безперечно, сприятиме процесу об'єднання держави та активних представників культурної сфери, а також створенню потужного сучасного культурно-мистецького поля, яке суттєво зміцнить духовні витоки нашого народу, модернізує його національну частину з досвідом періоду випробувань, створивши тим самим передумови для подальшого розвитку сучасної української національної молодіжної культури [6].

Отже, динамічний характер розвитку свідчить про те, що ІТ-індустрія в Україні може стати однією з передових експортно орієнтованих галузей економіки, яка генеруватиме високомаржинальний продукт і забезпечуватиме Україні сильні конкурентні позиції на світовому ринку. Для цього державі необхідно інвестувати в талант, ідеї та освіту населення, і насамперед, молодого покоління фахівців, які знаходяться на перших етапах свого професійного зростання для того, щоб формувати у спеціалістів конкретне бачення майбутніх перспектив не за межами держави, а в Україні. [2].

Воєнний стан обмежує роботу організаторів заходів та змушує їх адаптуватися. Наприклад, зараз через комендантську годину не можна влаштовувати вечірки вночі. Тому організатори почали популяризувати формат денних заходів. Також при організації заходів у нових реаліях необхідно враховувати заходи безпеки (розташування укриттів, алгоритм дій у разі повітряної тривоги тощо) та інформувати про них аудиторію. З іншого боку, виникає питання, наскільки етично організовувати розважальні заходи, коли в країні війна і щодня гинуть люди. Або – наскільки зараз доречно проводити заходи в тому форматі, в якому вони відбувалися раніше. Треба переосмислювати формати взаємодії з аудиторією, враховуючи контекст, травматичний досвід, який люди пережили тощо. А також – враховувати, що заходи мають підтримувати українців [7].

Очевидно, що великий попит на український культурний продукт за кордоном пов'язаний саме з війною. Митців з-за кордону стало легше залучати. На знак солідарності з Україною вони готові діяти на лояльних умовах і відкриті до співпраці з українськими культурними проектами. Наразі ці можливості треба використовувати для

налагодження контактів – як усередині галузі (співпраця), так і з міжнародними партнерами. Однак важливим залишається питання, як зробити так, щоб війна не була єдиною асоціацією з Україною. І який контент ми зараз можемо запропонувати, щоб увага до української культури та мистецтва залишалася й після перемоги.

Список використаних джерел

1. Гестанов Р. Коли культура стає товаром. *Економічна політика*. 2016. Т. 11, № 5. С. 234–237.
2. Карасьова Н. А. Креативні індустрії як елемент стратегії постіндустріального розвитку. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. Вип. 3. С. 110–120.
3. Лазарева О. В. Культурні індустрії: два аспекта поняття. Два аспекти розуміння. *Обсерваторія культури*. 2017. Т. 14, № 6. С. 670–676.
4. Міщенко М. М. Креативні (культурні) індустрії в сучасному суспільстві. *Філософія в сучасному світі: матеріали міського міжвуз. наук.-практ. семінару*, 18–19 листопада 2016 р. Харків: Точка, 2016. С. 103–105.
5. Олійник О. Феномен «культурні індустрії»: походження та соціокультурний зміст. *Культурологічна думка*. 2009. № 1. С. 67–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultdum_2009_1_11 (дата звернення: 21.09.2021).
6. П'ять найкреативніших міст світу? URL: <https://www.bbc.com/culture/article/20190715-the-five-most-creative-cities-in-the-world> (дата перегляду 19.09.2021).
7. Трач Ю. В. Креативні індустрії як міський феномен: можливості та перспективи. *Культура України*. 2018. Вип. 62. С. 116–123.
8. Шинкарук А. Креативне місто: скільки місто має витратити на культуру. URL: <https://gwaramedia.com/kreativne-misto/> (дата звернення: 25.09.2021).

References

1. Hestanov, R. (2016). Koly kultura staie tovarom [When culture becomes a commodity]. *Ekonomiczna polityka [Economic policy]*, 11, 5, 234-237 [in Ukrainian].
2. Karasova, N. A. (2019). Kreatyvni industrii yak element stratehii postindustrialnoho rozvytku [Creative industries as an element of the strategy of post-industrial development]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty [International relations: theoretical and practical aspects]*, 3, 110-120 [in Ukrainian].
3. Lazareva, O. V. (2017). Kulturni industrii: dva aspekta poniattia. Dva aspekty rozuminnia [Cultural industries: two aspects of the concept. Two aspects of understanding]. *Obseratoriia kultury [Cultural Observatory]*, 14, 6, 670-676 [in Ukrainian].
4. Mishchenko, M. M. (2016). Kreatyvni (kulturni) industrii v suchasnomu suspilstvi [Creative (cultural) industries in modern society]. In *Filosofia v suchasnomu sviti [Philosophy in the modern world]: materialy miskoho mizhvuз. nauk.-prakt. seminaru* (pp. 103-105). Kharkiv: Tochka [in Ukrainian].
5. Oliinyk, O. (2009). Fenomen «kulturni industrii»: poxodzhennia ta sotsiokulturnyи zmist [The phenomenon of «cultural industries»: origin and sociocultural content]. *Kulturolohichna dumka [Cultural thought]*, 1, 67-73. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultdum_2009_1_11 [in Ukrainian].
6. *Piat naikreatyvnyshykh mist svitu? [The five most creative cities in the world?]*. Retrieved from <https://www.bbc.com/culture/article/20190715-the-five-most-creative-cities-in-the-world> [in Ukrainian].
7. Trach, Yu. V. (2018). Kreatyvni industrii yak miskyi fenomen: mozhlyvosti ta perspektivy [Creative industries as an urban phenomenon: opportunities and perspectives]. *Kultura Ukrainy [Culture of Ukraine]*, 62, 116-123 [in Ukrainian].
8. Shynkaruk, A. *Kreatyvne misto: skilky misto maie vytrachaty na kulturu [Creative city: how much a city should spend on culture]*. Retrieved from <https://gwaramedia.com/kreativne-misto/> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 13.11.2022

ЗБЕРЕЖЕННЯ Й АКТУАЛІЗАЦІЯ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІЯЛЬНОСТІ ФОЛЬКЛОРНОГО ТЕАТРУ (КУЛЬТУРОЛОГІЧНО-МУЗИКОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

A Дослідження фольклорного театру як феномену сучасної культури, діяльність якого спрямована на збереження, підтримку традицій і транслявання досягнень національної художньої спадщини і культурних цінностей, пов'язано з його баченням не лише як про сукупність «дотеатральних» обрядово-ритуальних, ігрових, драматичних дій, але й як про специфічний соціально-культурний інститут, що сформувався в результаті деформації народних ритуально-обрядових практик і є нерозривно пов'язаним з існуючим у сучасному суспільстві інституційним й організаційним простором побутування традиційних цінностей і практик.

Наукова новизна дослідження в цілому визначається тим, що фольклорний театр розглядається як феномен сучасної культури, як форма адаптації та актуалізації нематеріальної культурної спадщини українського народу з її специфічними ознаками: синкретизм, імпровізаційність, вербальність, канонічність.

Театралізація в сучасному суспільстві є одним із способів актуалізації цінностей культури минулого у сьогоденні. У сучасному суспільстві інтеграція ідеї «живого музею» в мистецьку діяльність фольклорного театру є значною передумовою трансляції традиційних соціально-культурних цінностей і норм, ефективного засвоєння різноманітних елементів народної культури.

Ключові слова: фольклор; театр; традиційна культура; фольклоризм

S *Sinelnikova Valentina, Didok Serhii. Preservation and actualization of traditional culture in the activities of folk theater (cultural and musicological aspect).*

The study of folklore theater as a phenomenon of modern culture, whose activities are aimed at preserving, maintaining traditions and broadcasting the achievements of national artistic heritage and cultural values, is associated with its vision not only as a set of «pre-theatrical» ritual, game, dramatic actions, but also as a specific socio-cultural institution that was formed due to the deformation of folk ritual and ceremonial practices and is inextricably linked with the existing institutional and organizational structure of modern society.

The scientific novelty of the study is the following: the folklore theater is considered a phenomenon of modern culture, a form of adaptation and actualization of the intangible cultural heritage of Ukrainians with its specific features: syncretism, improvisation, verblality, canonicity.

Theatricalization in modern society is a way to actualize the values of the culture of the past in the present. In modern society, the integration of the idea of a «living museum» into the artistic activity of folk theater is a significant prerequisite for the transmission of traditional socio-cultural values and norms, effective assimilation of various elements of folk culture.

Key words: folklore; theater; traditional culture; folklorism

Сінельнікова Валентина Володимирівна, кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри музичного мистецтва, Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Sinelnikova Valentina, PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Musical Art, Kyiv National University of Culture and Arts, Ukraine

E-mail: grucynj@i.ua

Дідок Сергій Володимирович, доцент кафедри музичного мистецтва, Київський національний університет культури і мистецтв, заслужений діяч мистецтв України, Україна

Didok Serhii, Associate Professor of the Department of Musical Art, Kyiv National University of Culture and Arts, Honored Artist of Ukraine, Ukraine

E-mail: didok_sergiy@ukr.net

Актуальність проблеми. Прискорення темпу життя індустріального суспільства, що мало наслідком швидку зміну соціальних пріоритетів і запозичення культурних стереотипів, призвело до руйнації традиційної культури. Розвиток процесів урбанізації, інформатизації, стандартизації та уніфікації всіх сторін життя призвели до зростання ролі «споживчого», до превалювання зовнішніх, видовищних форм у художній культурі. Наслідком цього стала невідворотна втрата народної культури. Перетворившись в

елемент масової, нетрадиційної (неприродної) культури, фольклор нині вже не є спонтанним (повсякденним) видом творчості людей. З іншого боку, в цих умовах очевидно є загальна тенденція підвищення престижності традиційної культури: зріс інтерес людства до своєї історії, традиційного мистецтва, спостерігається певне прагнення зберегти, відстояти власну самобутність. Це обумовлюється не лише світовою «модю» на автентичність, але й посиленням національної самосвідомості, етнічної са-

моїдентифікації, розуміння своєї національної цілісності – соціально-культурної та територіальної, особливо в сучасних воєнних реаліях в Україні.

Гостра проблема збереження традиційної культури, актуалізації й трансляції її цінностей, а також зростаюча роль видовищної культури й стійке тяжіння сучасної людини до візуальних форм комунікації обумовлюють наше зацікавлення питаннями збереження й ретрансляції нематеріальної культурної спадщини в діяльності фольклорного театру, зокрема проблемами сценічного репродукування традиційної культури (у т. ч. музичної) та традиційних обрядових практик як основи театралізації фольклору.

Визначна роль фольклору у ствердженні цінностей традиційної культури в сучасному суспільстві та процесах наслідування, успадкування, трансляції соціальної пам'яті, соціально значущих досвіду і знань, обумовлює важливість дослідження фольклорного театру як феномену сучасної культури, діяльність якого спрямована на збереження, підтримку традицій і транслювання досягнень національної художньої спадщини й культурних цінностей.

Фольклорний театр розглядаємо як явище сучасної культури, що сформувалося в результаті деформації народних ритуально-обрядових практик і є нерозривно пов'язаним з існуючим у сучасному суспільстві інституційним й організаційним простором побутування традиційних цінностей і практик. Саме це визначає актуальність визначення наукових основ діяльності фольклорного театру в умовах сучасності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Необхідність створення в сучасному урбанізованому суспільстві основ культурного простору для функціонування фольклорної спадщини, актуалізації традиційних форм святкової поведінки неодноразово обговорювалася вітчизняними й закордонними фахівцями. Вивчення фольклорного театру в контексті соціально-культурних процесів спирається на дослідження в рамках філософії, культурології, етнології, етнографії, фольклористики, музикознавства та інших наук. Фольклоризм як явище художньої культури розглядає С. Садовенко [7]. Зв'язок фольклорного театру з ритуально-обрядовими практиками розкривається в працях В. Всеволодського-Гернгросса, А. Іваницького [4], О. Курочкина, І. Земцовського, Й. Федаса та ін. Культурологічний аспект особливостей сучасного театрального фольклоризму відображений у дослідженнях С. Грици [3], М. Сосієру [10], Т. Пістунової [6] та ін. Музичний фольклор у сучасній масовій культурі України, народно-музична традиція в сучасних сценічних практиках і фольклоризм на оперній сцені кінця ХХ – початку ХХІ ст. були у центрі уваги А. Акопяна [1], В. Сінельнікової, І. Сінельнікова [8], А. Фурдичка [9]. У підготовці розвідки були також використані інтернет-джерела та поодинокі дослідження щодо мистецько-фольклористичної діяльності та пошуків різних форм

театралізації фольклору Центром сучасного мистецтва «ДАХ» (ЦСМ «ДАХ») [2; 5].

Мета дослідження: розкрити основні характеристики та специфіку культурного потенціалу сучасного фольклорного театру як форми художнього об'єднання й інституціалізації культурного простору (на прикладі мистецької діяльності ЦСМ «ДАХ» (м. Київ)).

Відповідно до теми та мети визначено завдання дослідження: проаналізувати комунікативний простір мистецької діяльності та сучасний досвід функціонування фольклорного театру в аспекті збереження та актуалізації цінностей традиційної культури (у т. ч. музичної, на прикладі ЦСМ «ДАХ»).

Викладення основного матеріалу. Театралізація фольклору в комунікаційному просторі різноманітних інституцій (музеїв, бібліотек, власне театрів (драматичних, музично-драматичних, власне фольклорних тощо) є сучасним методом актуалізації та репрезентації національної культурної спадщини, що базується на видовищності, розважальному та ігровому характері ритуально-обрядової та фольклорно-театральної практик. Відображаючи народну естетику задоволення видовищами, фольклорний театр є демонстративним, традиційним у виконавських формах, імпровізаційним, позитивно-святковим у творенні ігрової реальності.

Феномен фольклорного театру відповідає прояву культурної рецепції (або фольклоризму) сучасного суспільства і може бути розглянутий у двох аспектах: як театр – інститут та як театр – дійство, тобто сукупність форм і жанрів української народної традиційної творчості. Перший аспект характеризує сучасне явище національної культури, ознакою якого є інтерес до історичного минулого України, що реалізується у взаємодії фольклорного театру з іншими організаційними формами трансляції традиційних культурних цінностей. Другий аспект характеризує етнокультурну спадщину українського народу в її «класичних» формах, на основі яких проводяться дослідження щодо відродження традиційної культури в сучасних умовах. Фольклорний театр у сучасному суспільстві розглядаємо як «драматичну» (динамічну, живу) форму опанування та транслювання нематеріальної культурної спадщини у єдності активності та інтерактивності, що сприяє задоволенню інформаційних, когнітивних, емоційних та рекреаційних потреб відвідувачів.

Фольклорний театр, як різновид етномистецької діяльності, нині є достатньо популярним у Європі та світі. Зазвичай такі театри будують свою мистецьку діяльність на основі матеріалів фольклорних експедицій, які й стають основою вистав. Фольклорно-етнографічний матеріал у спектаклях представлений у комплексі з діалектом, народним костюмом, предметами побуту та іншими складниками нематеріальної й матеріальної культурної спадщини. Драматична дія є синкретичною й поєднує в собі різноманітні форми фольклору (словесного, хореографічного,

музичного), кожний актор є виконавцем своєї рольової лінії поведінки на сцені. Глядачі неодмінно є співучасниками сценічної дії (тобто використовуються елементи інтерактивних практик): наприклад, у найпопулярнішій сцені обдарування молодят на весіллі часто використовується прийом частування всіх присутніх в залі глядачів.

В Україні з 1994 року в такому речизі працює експериментальний театральний майдан «Центр сучасного мистецтва «ДАХ»». Його творчість – це майже 30-річний досвід пошуку динамічного синтезу різних методів акторського й режисерського мистецтва, а також художніх форм втілення творчого задуму на основі звернення до української театральньо-музичної традиції. Влад Троїцький – незмінний лідер театру – наголошує, що: «ДАХ» – це серйозні дослідження в царині фольклору, який є квінтесенцією енергії української землі. Сучасний український театр цю енергію практично не використовує... вона з відходом корифеїв поступово зійшла нанівець, перетворилася в «шароварщину». Хоча вкрай необхідним є зацікавлене щиросердне звертання до фольклору, робота з ним, осмислення й – віддача в міську культуру...» [5]. Поділяючи думку В. Троїцького про те, що «... у чистому вигляді фольклор міською свідомістю дуже важко сприймається, тут необхідна певна трансформація» [там само], проаналізуємо, як змінюється і трансформується традиційне фольклорне середовище у виставах ЦСМ «ДАХ», зокрема у тих, що були створені театром у співпраці з відомими українськими фольклорними гуртами.

Фольклорна вистава «В пошуках втраченого часу... Життя» (2001 р.) – спільний проєкт режисера В. Троїцького та фольклорного ансамблю «Божичі» (керівники – І. Фетисов і С. Карпенко). Вистава розповідає про життя українського села в довоєнні та повоєнні 1930–1940 роки. На наш погляд, звернення учасників і постановників вистави саме до окресленого періоду життя українського села, є знаковим, адже цим вони хотіли продемонструвати, що ці роки не були періодом занепаду народної культури. «Ми намагалися звернути увагу на те, що фольклорні традиції, що жили ще півсторіччя тому і які ми демонструємо у виставі, сьогодні практично зникли», – стверджували учасники вистави [6].

Сюжетна лінія будується навколо символічно-ритуального столу, за яким грають весілля, проводжають в армію, радіють народженню дітей і збільшенню роду, поминають померлих, сміються, плачуть, спілкуються, втішають один одного, – тобто йде життя. У підготовці вистави було використано фольклорно-етнографічні записи, здійснені учасниками гурту «Божичі» під час експедицій Східною та Центральною Україною (Сумщина, Полтавщина, Дніпропетровщина, Чернігівщина). Мистецька команда вистави не намагалася показати життя якогось певного села в певний період. Акторами і постановниками театрального дійства були використані деякі елементи автентичного (сільського) світосприйняття, музики, танців і здійснена

спроба «побудувати» своє – абстрактне, загальноукраїнське – власне село.

Особливістю вистави, окрім залучення народних пісень та обрядів, стало використання текстів розповідей селян, записаних акторами у фольклорних експедиціях. Слова перепліталися з піснями та танцями, однак це не було «шароварною показухою» – реальність ритуальних дій настільки заворожувала, що втрачалось відчуття часу: глядачі раділи й хвилювалися так, наче все життєве «коло» від «Божичів» стосується їх особисто.

Під час театральної дії актори занурювали глядачів у природний ритм традиційної музики, пісні, обрядової дії, повсякденного сільського життя; намагалися відтворити на сцені природне середовище побутування автентичного твору, розкрити його глибинні сенси, зробити так, щоби ця музика відбулася й прозвучала для глядачів тут і зараз, незважаючи на дистанцію, що розділяє людину ХХІ століття з традиційною культурою багатовікової давнини, зробити традиційну музичну культуру актуальною для глядача ХХІ століття [7]. Усе це демонструвало високу культуру опанування акторами народної традиції та сприяло створенню особливого театральньо-музичного простору якісного «вторинного фольклору».

Відзначимо, що звернення до фольклорної музики принесло виставі та її режисеру «Київську Пектораль – 2001» як найкращій музичній постановці року. Того ж 2001 року з різних причин вистава припинила своє існування.

Потрібно також згадати ще один театральньо-мистецький проєкт Влада Троїцького, спільний з відомим українським фольклорним гуртом «Древо», прем'єра якого відбулася у вересні 2002 року. Ця співпраця виявилася досить цікавою в силу особливої специфіки самого фольклорного колективу, якій уже понад 40 років є одним із найвідоміших в Україні дослідників та інтерпретаторів народної пісні, зберігаючи її живу неповторну автентичну манеру виконання.

Троїцький визначив жанр вистави як «ФОпера» (фольклорна опера), у який поєдналися, здавалося б, зовсім несумісні музичні жанри, традиції й напрями: оперний спів belcanto й автентичне виконання, російський романс й українські голосіння, аргентинське танго й народний танок «ойра», гра на традиційних народних інструментах і класична або джазова музика. Більшу частину музичної драматургії займав український музичний фольклор у всьому його розмаїтті: чумацькі, весільні пісні, колискові, колядки, щедрівки, коломийки, голосіння. Особливий колорит у музичну палітру вистави додало використання інших музичних пластів – різноетнічної музики (єврейських, циганських мелодій), духовного співу, джазу, фрагментів з опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм», куплетів Мефістофеля з «Фауста» Ш. Гуно, «сороміцьких» частівок. «ФОпера» з'єднала в собі етнічну музику різних народів, стилів і напрямів, які не вступали у протиріччя, а

природно змінювали і доповнювали одне одного протягом вистави.

Об'єднуючою канвою такого різноманітного музичного рішення стала традиційна українська вертепна драма XVI–XVII століть у літературній обробці автора лібрето музичної вистави – керівника ансамблю «Древо» Є. Єфремова, де дивно поєдналися типові дійові особи вертепної дії: Чумак, Жид, Ірод, Іуда, Діва Марія, Чорт – з іншими, не менш колоритними образами: Відьмою (Шинкаркою), Смертю, Музикою, Сиротиною.

Фантастичні пригоди Чумака Макара, перетворення його після смерті в царя Ірода, а пізніше – повернення душі в її перший облік відбувалося за допомогою ритуального маскування. Використання масок – образів у виставі було різноманітним: маска як «заміна» обличчя (тобто вдягнена на голову) і маска – супутник (актори тримали їх на палицях). У цьому аспекті постановниками вистави актуалізувалася стародавня традиція демонстрування потреби духовного зв'язку людини з божественним началом саме через маскування, хоча, за думкою дослідників, «з плином років у колективному менталітеті народу відбуваються суттєві зміни, клаузули, які спонукали до поступової еволюції магічного перевтілення в ігрове, засвідчене в сімейних і календарних звичаях, що призвело до десакралізації ритуальної маски...» [10].

Актори «ФОпері» змогли передати особливу магію театрального перетворення, безперечною заслугою успіху вистави стало виконання головної ролі Чумака Макара Євгеном Єфремовим. Не менш колоритними були образи своєрідного «чепуруна» – Чорта (Роман Єненко) і Відьми-Шинкарки (Ірина Клименко). Успіх вистави був також обумовлений виразним інструментальним супроводом скрипаля Сергія Охримчука, якій зумів поєднати різноманітні стилі й напрями фольклорної музики, джазу, класики, і цим надав «ФОпері» оригінального й неповторного колориту.

Сценографія Ігоря Лещенка перетворила тісний простір сцени на вертепну скриньку, відокремлену від глядацької зали парканом із високими воротами. Як у стародавньому грецькому театрі, глядачі були розміщені амфітеатром (на відміну від вистави за участі гурту «Божичі» – тут глядачі були співучасниками дії й розташовувалися за периметром глядацької зали на лавах), що також додавало виставі певної атмосферності. Розміщені на задньому плані макети хаток і церков, згідно з традиціями вертепної умовності, створювали ілюзію безмежного горизонту. У центрі сцени, на купі «солі» були встановлені величезні кам'яні жорна, що, не зупиняючись усю виставу, рухалися по колу – багатозначний символ, що надав смислової глибини жартівливому сюжетові, немов запозиченому зі сміхової літератури «низового» бароко. Треба також додати, що режисер вистави намагався втілити вічну ідею руху життя по колу, яке не припиняється навіть після смерті.

Актори – учасники гурту «Древо» – професійні музиканти – фольклористи – розгортали ексцентричний сюжет: чумак Макар потрапляє до шинку, закохана шинкарка-відьма, помітивши залицяння Макара до місцевої красуні, за порадою чорта отруювала чумака. З цього моменту душа Макара блукала поміж двох світів і часів. Він перевтілювався в євангельського царя Ірода, одружувався зі смертю, вбивав немовлят, зустрічався з Іудою. Лише світле Христове Воскресіння, яке у фіналі об'єднувало дві реальності, позбавляло Макара його химерних марень.

Складне лібрето Є. Єфремова – роздуми над проблемами життя і смерті, сутністю добра і зла, було втілене в традиціях народно-карнавальної культури. Гротескні ситуації й діалоги, костюми й ритуальні маски виконавців, незвичні режисерські ходи дивували й смішили глядача: наприклад, рука покійника Макара потихеньку тягнулася до склянки горілки, залишеної на могилі невістишим побратимом; комічно стрибали у блазенському танку Іродові слуги, озброєні дитячою шаблюкою й саперною лопаткою; жорстокий цар Ірод нищив немовлят, відламуючи кінцівки пластмасовим пупсам (і все це у криваво-червоному світлі прожекторів у поєднанні з грою на балалайці і співом «сороміцьких» частівок): так євангельський Іуда наче поставав карикатурою на маніяка-вбивцю із сучасного трилера. При цьому вистава не втрачала філософського сенсу, адже, карнавальний сміх у традиційній культурі, знищуючи, завжди відроджує й оновлює, а знижуючи – підносить [4].

Експеримент з «Древом», безсумнівно, був вдалим: потрапити на «Кам'яне коло» можна було лише за попереднім записом – білети не розповсюджувалися. Чутки про фольклорну оперу у київському мистецькому середовищі обростали легендами. Тодішні театральні експерти писали, що фольклорна опера просякнута архаїкою, і цей зв'язок із глибинними фольклорними традиціями – скоріш перевага, ніж недолік вистави. В. Троїцький на початку 2000-х рр. активно заявив: фольклор – це не архаїка, а надзвичайно актуальна тема [2].

На жаль, непідробний ентузіазм творчого колективу не гарантував і цій виставі, як і попередній, довгого життя. У першу чергу, це було обумовлено тим, що всі виконавці займалися цим театральним проєктом у вільний від основної роботи час, якого у такого відомого фольклорного колективу, як «Древо», було вкрай мало. Однак робота з «Божичами» та «Древом» над фольклорними містеріями стала вдалою спробою Влада Троїцького продемонструвати невичерпаність і мобільність музичного фольклору України, а також наштовхнула його на ідею створення відомої вже сьогодні фольк-етно-хаос-групи «Даха-Браха» (лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка у галузі музичного мистецтва, 2021 р.), що поєднує у своїй творчості український музичний фольклор із супроводом на різноетнічних інструментах; а також на організацію музично-театрального фестивалю «Гоголь»

фест» та інших фольклорно-мистецьких перформансів, що стали за останні кілька років справжніми мистецькими подіями європейського рівня. І в усьому цьому перформативно-фестивальному розмаїтті культур, традицій, авторських концепцій українське народне мистецтво не втрапило своєї первинності, актуальності, неповторності.

Висновки. Традиція, фольклор, гра, театр, обряд і ритуал є генетично близькими феноменами культури, які в сукупності складають теоретичну основу інтерпретації, відтворення фольклору загалом і в діяльності фольклорного театру зокрема. Фольклорний театр – це унікальна можливість актуалізувати історичну пам'ять і донести до глядача народну культуру в усьому її різноманітті: це спроба повернутися до витоків народного буття, осмислити його й продемонструвати в реальних і доступних формах. Спектаклі фольклорних театрів змушують глядачів замислитися над тим, хто вони і звідки, проаналізувати, наскільки віддалилася сучасна свідомість від першоджерельної традиційної культури, актуалізувати самосвідомість і процеси самоідентифікації. Відтак, актуалізація та інтерпретація народного мистецтва у мистецькій діяльності сучасного фольклорного театру сприяє дієвості у сприйнятті традиційних цінностей, переведенню культурної спадщини з пасивного, «несвідомого» стану в активний простір сучасної культури.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо розгляд фольклорного театру як феномену, неповного полікультурним змістом, що відображає процес «вживання в традицію», процес культурної дифузії архаїчного і сучасного. Домінування сучасних візуальних комунікаційних форм над традиційними, вербальними дозволяє розглядати театралізацію фольклору як практику міжособистісної взаємодії та сучасний засіб транслявання традиційної культури. Фольклорний театр, як вид мистецтва і як форма соціальної спільності, створюючи особливий духовний простір для збереження й розвитку народних традицій, спроможний допомогти сучасній людині в етнічній ідентифікації.

Список використаних джерел

1. Акопян А. Музичний фольклор у сучасній масовій культурі України. *АРТ-платФОРМА*. 2022. Вип. 1 (5). С. 97–116. DOI:doi.org/10.51209/platform.1.5.2022.97-116
2. Гайшенець А. Український театр у пошуках сенсу: зради і перемоги останніх 10 років. URL: https://lb.ua/culture/2019/12/25/445743_ukrainskiy_teatr_poshukah_sensu.html
3. Грица С. Парадокси сучасної культури (динаміка взаємодії колективно-індивідуального та індивідуально-колективного). *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Музичне мистецтво*. 2022. № 5 (1). С. 83–95. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7581.5.1.2022.258151>
4. Іваницький А. Сакральні підстави народнописенної творчості. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Музичне мистецтво*. 2022. № 5 (1). С. 14–23. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7581.5.1.2022.258134>
5. Коскін В. Владислав Троїцький: «Театр – це камертон добрих і корисних істин». URL: <http://www.vox.com.ua/data/osnovy/2007/01/18/vladyslav-troitskiy-teatr-tse-kamerton-dobryh-i-korysnyh-istyn.html>

6. Пістунова Т. В. Сценографія українського музичного театру на прикладі постановки «...У пошуках втраченого часу... Коло життя...» гурту «Божичі». *Вісник Маріупольського державного університету. Філософія, культурологія, соціологія*. 2015. Вип. 9. С. 124–129. URL: https://visnyk-culturology.mdu.in.ua/uk/vipusk_9.pdf
7. Садовенко С. Фольклоризм як явище художньої культури. *Культурологічна думка: щорічник наук. праць*. Київ: Ін-т культурології Національної академії мистецтв України, 2016. № 10. С. 68–75. URL: https://www.culturology.academy/wp-content/uploads/KD10_Sadovenko.pdf
8. Сінельніков І. Г., Сінельнікова В. В. Народно-музична традиція в сучасних сценічних практиках. *Вісник КНУКІМ. Мистецтвознавство*. 2021. № 45. С. 148–155. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1176.45.2021.247386>
9. Фурдичко А. О. Фольклоризм на оперній сцені України (кінець XX – початок XXI ст.). *Вісник ХДАДМ*. 2017. № 6. С. 145–152. URL: <http://visnik.org.ua/pdf/v2017-06-21-furdychko.pdf>
10. Mariana Cocieru. Folklore theater – ethno-social phenomenon for the affirmation of the traditional rural culture. *Revista ARTAI*. XXVII. 2018. No. 2. P. 136–141. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=752061>

References

1. Akopian, A. (2022). Muzychnyi folklor u suchasni masovii kulturi Ukrainy [Musical folklore in modern mass culture of Ukraine]. *ART-platFORMA*, 1 (5), 97–116. DOI:doi.org/10.51209/platform.1.5.2022.97-116 [in Ukrainian].
2. Haishenets, A. (2019). *Ukrainskiy teatr u poshukakh sensu: zra dy i peremohy ostannykh 10 rokiv* [Ukrainian theater in search of meaning: betrayals and victories of the last 10 years]. Retrieved from https://lb.ua/culture/2019/12/25/445743_ukrainskiy_teatr_poshukah_sensu.html [in Ukrainian].
3. Hrytsa, S. (2022). Paradoksy suchasnoi kultury (dynamika vzaiemodii kolektyvno-indyvidualnoho ta indyvidualno-kolektyvnoho) [Paradoxes of modern culture (dynamics of collective-individual and individual-collective interaction)]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Muzychne mystetstvo* [Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Musical art], 5 (1), 83–95. Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7581.5.1.2022.258151> [in Ukrainian].
4. Ivanytskyi, A. (2022). Sakralni pidstavy narodnopisennoi tvorchosti [Sacred foundations of folk song creativity]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Muzychne mystetstvo* [Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Musical art], 5 (1), 14–23. Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7581.5.1.2022.258134> [in Ukrainian].
5. Koskin, V. (2007). *Vladyslav Troitskyi: «Teatr – tse kamerton dobrykh i korysnykh istyn»* [Vladyslav Troitskyi: «The theater is a tuning fork of good and useful truths»]. Retrieved from <http://www.vox.com.ua/data/osnovy/2007/01/18/vladyslav-troitskiy-teatr-tse-kamerton-dobryh-i-korysnyh-istyn.html> [in Ukrainian].
6. Pistunova, T. (2015). Stsenohrafiia ukrainskoho muzychnoho teatru na prykladі postanovy «...U poshukakh vtrachenoho chasu...Kolo zhyttia...» hurtu «Bozhychi» [Scenography of the Ukrainian musical theater based on the example of the production «...In search of lost time... The circle of life...» by the band «Bozhychi»]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnogo universytetu. Filosofia, kulturolohiia, sotsiolohiia* [Bulletin of the Mariupol State University. Philosophy, cultural studies, sociology], 9, 124–129. Retrieved from https://visnyk-culturology.mdu.in.ua/uk/vipusk_9.pdf [in Ukrainian].
7. Sadovenko, S. (2016). Folklorizm yak yavyshe khudozhnoi kultury [Folklorism as a phenomenon of artistic culture]. In *Kulturolohiichna dumka* [Cultural thought]: shchorichnyk nauk. prats (No 10, pp. 68–75). Kyiv: Instytut kulturolohi Natsionalnoi akademii mystetstv Ukrainy. Retrieved from https://www.culturology.academy/wp-content/uploads/KD10_Sadovenko.pdf [in Ukrainian].
8. Sinelnikov, I. H., & Sinelnikova, V. V. (2021). Narodno-muzychna tradytsiia v suchasnykh stsenichnykh praktykakh [Folk music tradition in modern stage practices]. *Visnyk KNUKIM. Mystetstvoznavstvo* [Bulletin of KNUKIM. Art history], 45, 148–155. Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2410-1176.45.2021.247386> [in Ukrainian].
9. Furdychko, A. O. (2017). Folklorizm na operni steni Ukrainy (kinets XX – pochatok XXI st.) [Folklorism on the opera stage of Ukraine (end of the 20th – beginning of the 21st century)]. *Visnyk KhDADM* [Herald of KhDADM], 6, 145–152. Retrieved from <http://visnik.org.ua/pdf/v2017-06-21-furdychko.pdf> [in Ukrainian].
10. Mariana Cocieru. (2018) Folklore theater – ethno-social phenomenon for the affirmation of the traditional rural culture. *Revista ARTAI*. XXVII, 2, 136–141. Retrieved from <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=752061> [in Romanian]

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 05.12.2022